STRIPSCHRIFT

verschijnt maandelijks
nummer 134
prijs f 4,95

Beeldverhaal in de oorlog
Het beest is dood
Striphelden trekken ter oorlog

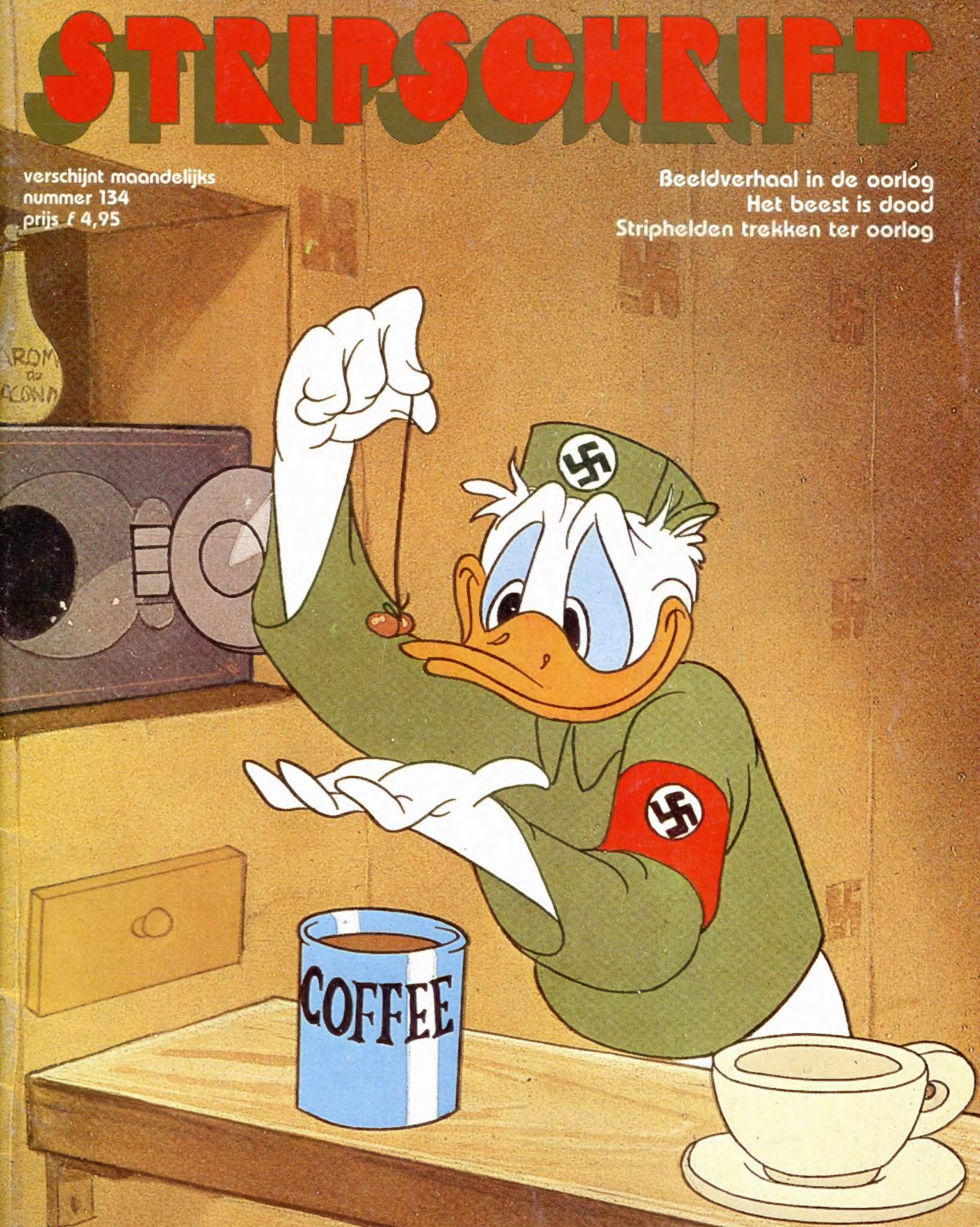

Stripschrift

Vergis je niet

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar tegen de oorspronkelijke prijs

Vul de antwoordkaart in het hart van het blad in.

18 (*f* 2,25): Vijftig jaar Bruintje Beer met een herdruk van **Bruintje Beer verdwaald**, Walt Disney Studios (tekenfilm)...

19 (*f* 2,25): Kabouterstrips met herdruk van het **Paulus de Boskabouter**-verhaal nr. P.14, John Bakker...

20 (*f* 2,25): **Prins Valiant** door Harold R. Foster met een herdruk van **Aanval op de Neveleilanden** (1960); Thé Tjong Khing.

36 **1/2** (*f* 1,50): **Mad** poster & gemengd nieuws.

47/48 (*f* 3,25): Peyo met herdruk van **De Groene Draak (Johan en Pirrewiet)** uit: **Sprint; De Blauwbloezen** van Salverius, Giles; herdruk **De valstrik van de Rode Kreek** (Timoer, 1956); tekenfilm en pornostrip...

55/56 (*f* 3,75): Special over Peter de Smet met een herdruk van de oer-**Generaal** en van zijn **Fulco en de Miesmannetjes** (uit **'t Kapoentje**): Druillet mét adembenemende herdruk (1969); striptekenaars aller landen verenigt u...

57/58 (*f* 3,75): Erg veel over Marten Toonder met name zijn jeugdwerk **(Thijs IJs)**; **Buck Danny** en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes **2 voor t)** Richard Corben met een gruwelijke herdruk...

59/60 (*f* 3,75): 50 jaar Disney-tekenfilms een tussensprint van Kees de Bree; Daan Jippes over Carl Barks mèt unieke **Donald Duck**-herdruk van Barks; **Donald Duck**-weekblad en een heel klein **Kuifje**...

65 plus (*f* 2,25): Interview Tibet met herdruk **Rik Ringers leidt de dans** (1955); **Chick Bill; Tina**; Jay Linch door Evert Geradts; **De Wonderen van Mu** (11/33-11/44)...

66 (*f* 2,25): Interview Franquin met uitvoerige bibiografie én herdrukken **Guust Flater, The Spirit** van Will Eisner, Dick Matena (over de **Macaroni's); de Wonderen van Mu** (11/45-11/49).

67 (*f* 2,25): **Nader tot Kuifje 3** over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met **Bollie en Billie** en **De Sliert** en een bibliografie; **De Wonderen van Mu** (11/50-11/70)...

68/69 (*f* 3,75): De Marten Toonder-story deel 1 en het begin van de herdruk van **Tom Poes en de Schoonschijners** (1610-1635); alles over **Akim** en **Tarzan**-pulpuitgaven; **De Wonderen van Mu** (11-72-11-82).

70 (*f* 2,25): De Marten Toonder-story deel 2 (**Panda** , Toonder-studioos); Jan van Haasteren; **De Wonderen van Mu** (11-83-einde); **Tom Poes en de Schoonschijners** (1636-1655)...

71 (*f* 2,25): **Koning Hollewijn**; Lambik Cauvin; **Tom Poes en de Schoonschijners** (1656-einde)...

72 (*f* 2,25): **Blake en Mortimer; Panda**; een persiflage op **Kuifje**; veel over Craenhals met de herdruk van **Fort Bravo** uit 1953...

74 (*f* 2,95): 4 blz. **Zuiptor** van Uco Egmond, speciaal voor Stripschrift, Raymond Macherot (**Chlorophyl, Poezekat**); Domien ten Berge over Marten Toonder; **Professor Pi**...

75/76 (*f* 4,25): Uitvoerige aandacht aan Peter O'Donnell met een herdruk van zijn **Modesty Blaise**; Willy Lohmann's vochtige **Kraaienhove**-persiflage...

77 (*f* 2,95): Special Gerrit Stapel met de nergens elders gepubliceerde strip **Mijn vriend Andries**; Aart Clerkx tekent voor **Stripschrift**...

78 (*f* 2,95): Speciaal voor Stripschrift 8 blz. Daan Jippes in **Intercity Incident**; interview met 'Forest 'Bud' Sagendorf over **Popeye; Modesty Blaise**; algemene beschouwingen over de vloek in het beeldverhaal...

79 (*f* 2,95): Jules Feiffer; **Moem**; Piet Wijn onder de loepe èn voor het voetlicht met een herdruk van **De Moorse Tovenaar; Tintin et moi** (Kuifje dus)...

80 (*f* 2,95): De **Robbedoes**-verhalen van Fournier; **The Hulk** met een herdruk; **De Tovenaar van Fop**; Vervolg & slot-herdruk **De Moorse Tovenaar** van Piet Wijn...

81/82 (*f* 4,25): Special Peyo, **Smurfen** met herdrukken; alles over de Dupuis-tekenaars in een overzichtelijke encyclopedie; Tillieux en een **Felix**-herdruk...

83 (*f* 2,95): De stripbladen **Sjors** en **Pep** (nu **Eppo**); Loriot; begin unieke herdruk van de **Dick Bos** reclamestrip **Glashard**; de populariteit van stripfiguren...

85 (*f* 2,95): De professoren in het Europese beeldverhaal (**Zonnebloem, Barabas, Adhemar, Sickbock, Pirlwytskofsky, Kalker, Lupardi**); Harry Balm, **Kuifje**-wedstrijd; Patty Klein over stripscenario's; **Dick Bos**...

86 (*f* 2,95): komplete inhoudsopgave van **Stripschrift** nr. 49/50 t/m 84; Eddy Paape, informatie over het SDCN...

87 (*f* 2,95): Alles over **Bert Bus** met een herdruk van zijn Nitokris, kartoenrubriek Ong-Gezien over **Tom Ungerer**, start van herdrukken **Simpelman, Lucky Luke** voer voor psychologen en een unieke L.L.-persiflage.

88 (*f* 2,95): **Ridderspecial: Prins Valiant, De Rode Ridder** en de Vlaamse Ridderschap van **Bob de Moor** op hun historische betrouwbaarheid getoetst. Een nummer geknipt voor het (geschiedenis) onderwijs, met Prins Valiant-persiflage van **Wood** en aandacht voor tekenfilm **Tarzoon**, de schande van de jungle.

89 (*f* 2,95): **Uitgeverij Casterman**, met o.m. interview met **Jacques Martin, Jacques Tardi**, in de voetsporen van Jules Verne, herdruk van unieke **Tardi**-oorlogsstrip, **Kuifje en de Picaro's** de **4 Helden**, gewogen en te licht bevonden **Craenhals Kresse**.

90/91 (*f* 4,60): Zéér uitvoerige **Disney**-special met Art Babbit, Floyd **Gottfredson, Barks index**, de tekenfilm Fantasia, **Donald Duckweekblad** nader bekeken, Mickey Mouse – Donald Duck – strijden om de macht in een **Bill Elder**-persiflage, en als **extra** een kompleet nimmer in Nederland gepubliceerd MM-verhaal: **MM als oorlogsvrijwilliger**.

92 (*f* 2,95): **De auto in de strip**, ambivalentie t.o.v. Jean Graton's schepping **Michel Vaillant, Julie Wood**, herdruk. MV-strip, Strip en werkelijkheid bij MV, en **Van strijd tot stip**, overpeinzingen bij de Nederlandse politieke plaat van Kartoenist/striptekenaar **Wim van Wieringen**.

93 (*f* 2,95): Start van **herdrukken** (vert. Dick Matena) van de legendarische strip **Pogo** met een artikel over schepper Walt Kelly, nog meer over **Paulus de Boskabouter**, aandacht voor Toonder's **Magister Hocus Pas**, miskend en onderkend genie. Jan Gerhard Toonder over **De Stripkunst** van Marten Toonder. **Ongezien** een opzienbarende kartoen van Yrrah uit VN.

94/95 (*f* 3,60): Alles over **2000 nummers Robbedoes**-weekblad. De ontwikkeling van het blad, interview met **hoofdredacteur Karel Cavens**, de geboorte van **Robbedoes** in herdruk... **Robbedoes index** t/m nr 2000; verder aandacht voor de dertigste verjaardag van het **weekblad Kuifje**, Pogo.

96 (*f* 3,25): **Jijé-special interview** en een herdruk van zijn **Pogologie**, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda en de start van een nieuwe rubriek Frans nieuws **La France Oh la la**.

97 (*f* 3,25): De opkomst en ondergang van de keizerstrip **Trigië**, in een interview met tekenaar **Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes** door Har Brok teruggevonden, interview met **Selby Kelly** weduwe van Pogo-tekenaar Walt en tevens degene die de strip voortzette... herdrukken.

98 (*f* 3,25): Uniek **documentatienummer: Strips in de dertiger jaren** met Herman Pieter de Boer over **De Toverwereld van Doe mee**, Mr. van Veen over **De relatie kinderpret-stripverhaal**... De werkelijke geschiedenis van Tripje, Gerrit Theodoor **Rotman**, George van Raemdonck, **Bulletje en Boonestaak** Honderdduizenden **Soete suikerbollen van W. G. van de Hulst en Zn., Thijs IJs**, Toonder's eerste beer... Barend Servet over zijn wederwaardigheden met **Gijsje Goochem**, GG-herdrukken.

99 (*f* 4,95): SUPERDIK **Amerikanen nummer** met o.m. een exclusief interview met **Wallace Wood**, stripmaker **Martin Lodewijk over Milton Caniff**, unieke herdrukken **Male call** (Caniff) en **The Curse** van **Wood en als extra Wood-persiflage** op **Caniff-strip** Terry & The Pirates, **Trigië**, politiek gewogen, een navrante beschouwing, **Pogo** herdrukken, **Kuifje** in Rotterdam en een verslag van het **congres in Angoulème**.

101 (*f* 3,95): **Een scenaristen special**, interviews met **Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Pierre Dionnet**, aandacht voor **Blueberry**, een **Pogo-persiflage** door **Wallace Wood/Harvey Kurtzman** met kanttekeningen van Evert Geradts en het begin van de herdruk van het 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: **De eerloze krijg**.

102/103 (*f* 3,95): Extra dik (56 pag.), met aandacht voor de geschiedenis van Kuifje Weekblad, **interviews** o.a. met de schepper van Blake en Mortimer **E. P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair**, een tekenaar van de nieuwe generatie, de Lombard-uitgaven uitgepuzzeld, een artikel van **Henk J. Meier** over **Rik Ringers** en het vervolg van de Eric de Noorman herdruk: **De eerloze krijg**.

104 (*f* 3,95) Sublieme omslag van **Joost Swarte** en een gesprek met hem door **Herman Pieter de Boer**, een reaktie op het **Trigië**-artikel uit nummer 99, een verslag van de Kartoenale, deel 2 in de serie over de opkomst en ondergang van de **Hollandse Stripschool**, een Pogo-herdruk en het vervolg van **De eerloze krijg**.

105 (*f* 3,95): Aandacht voor 'Duckman' **Carl Barks** d.m.v. een artikel en een **herdruk** van een van zijn eerste **Donald Duck**-verhalen, een lezing van **Daan Jippes** over het maken van strips, aandacht voor tien jaar **Het Stripschap, Tante Leny** plus de herdrukken van **Pogo** en **Eric de Noorman**.

107/108 (*f* 4,95): Alles over **Kapitein Rob** en zijn schepper Pieter Kuhn, de volledige **Kapitein Robmusical** van Evert Werkman, herdrukken **Eric de Noorman** en Smurfen...

109/110 (*f* 4,95): **Eppo**-special met beschouwingen en interviews over en met Henk Kuijpers **(Franka)**, Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, de VNU-story IV, kritiek op de vooroordelen tegen strips, een kartoenbijdrage van Ton Hoogendoorn, de boekenspecial met o.a. **Kuifje in Zwitserland**, herdrukken van **Pogo** en **Eric de Noorman**...

111 (*f* 4,25): Stripproduktienummer over het ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena), scenaria, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication. Nogmaals **Kapitein Rob**, herdrukken van **Pogo** en Eric de Noorman...

112/113/114 (*f* 5,95): Driedubbelnummer over detectivestrips met Eisner en zijn **Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer** (Pétillon), Loro, **Jess Long**, detectivefilms, 3 forse herdrukken plus **Eric de Noorman**, boekbesprekingen...

115 (*f* 4,25); Een tipje van de sluier opgelicht over Strips en politiek en verder Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb en de **Eric de Noorman**-herdruk...

116 (*f* 4,95): Centsprenten en strips, interviews met Ben van Voorn en Piet van Elk en beschouwingen over Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts **Bassie**, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en de **Eric de Noorman**-herdruk...

117/118 (*f* 6,50): Interview Blanc-Dumont met herdruk, Jijé-polemiek, inhoudsopgave **Stripschrift** nrs. 85-117/118, de redaktionele **Top 20** van 1978, een boekenspecial, herdruk **Pogo** en de afsluiting van de **Eric de Noorman**-herdruk...

119 (*f* 4,95): **Lucky Luke**, interviews met Morris en Goscinny, 2 unieke herdrukken, **De Ballade van de Daltons**, 50 jaar **Kuifje**, Marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt...

120 (*f* 4,95): Science Fiction met Leloup, **Arman en Ilva**, Dick Matena en Enki Bilal met herdruk...

121 (*f* 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De Striphandel. De Stripkatalogus.

122/123 (*f* 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.

124 (*f* 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, stichter v.d. Caniff-school.

125 (*f* 4,95): Stripdag-nummer

126/127 (*f* 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatie man.

STRIP SCHRIFT

nr. 134, april 1980

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam

Uitgever: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 030-791496
Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 030-791496.

Redaktie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Ernst Pommerel

Vaste medewerkers: Eric Hoek, Henk J. Meier, Jean-Pierre Mercier (Frankrijk), Nico Noordermeer, Guus Ong, Albert Tol, Hans Frederiks, Bob J. Miller, Wim van Helden

Vormgeving en produktie: Loes Leeman

Stripschrift is verkrijgbaar:
a. Via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 40,50
b. Via een lidmaatschap/abonnement à *f* 49,—
c. Via een CJP abonnement à *f* 36,—
d. In de losse verkoop à *f* 4,95

Betaling kan geschieden:
a+c: Postrekening nr. 209948 of bankrekening nr. 64.48.33.416, beide t.n.v. Stripschrift, Zeist.
b: Postrekening nr. 1513000 of bankrekening nr. 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap, Amsterdam.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.

Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift, opgeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Stripschrift is eveneens verkrijgbaar in veel boekhandels en kiosken.

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERVEELVOUDIGD EN/OF OPENBAAR GEMAAKT, DOOR MIDDEL VAN DRUK, FOTOCOPIE, MICROFILM OF OP WELKE ANDERE WIJZE OOK, ZONDER VOORAFGAANDE SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN STRIPSCHRIFT EN AUTEURS.

DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE GEPLAATSTE ARTIKELEN BERUST BIJ DE AUTEURS.

ISSN NR. 0165-845

Druk: Vonk Zeist

Summary
This issue of Stripschrift is devoted to the comic strips in The Netherlands during WW II. Special attention is given to the strips and illustrated stories, in which the warperiod is commented. Furthermore pictures of comic-heroes fighting with Hitler, WW II in animal farm and regular items as news and books. Reprint of Romeo Brown.

Sommaire
Dans ce numéro de Stripschrift la bande dessinée durant la deuxième guerre du monde en Hollande. Attention spécial pour les bandes dans lesquelles les evenements de guerre sont descrit. Aussi un article sur 'La bête est mort' de Calvo et une collage de 'superheroes', combattant Hitler. Des rubriqueş habituelles comme les nouvelles et critiques. Romeo Brown.

INHOUD

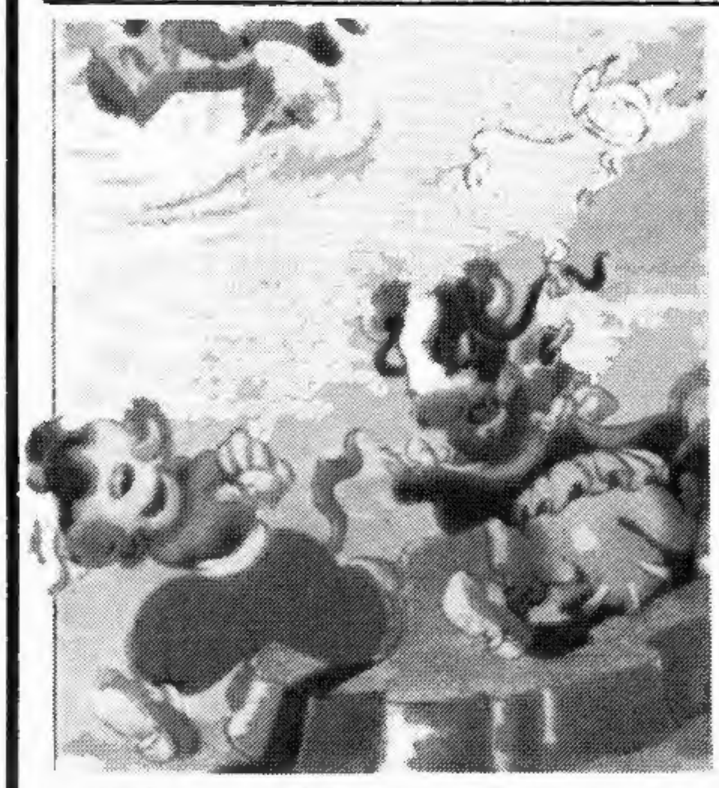

Het beeldverhaal tijdens de bezetting / pagina 4 **Beperkt papier** / pagina 12 **Striphelden trekken ten oorlog** / pagina 16 **Het beest is dood** / pagina 22 **Clara Asscher-Pinkhof** / pagina 25 **Romeo Brown** / pagina 26 **Boeken in 't kort** / pagina 30 **Boekbespreking/Poststriptum** / pagina 31 **Nieuws** / pagina 32 **Stripschapspagina** / pagina 35

REDACTIONEEL

Wat nu? Onthullingen over het oorlogsverleden van Donald Duck? Schrik maar niet, het is slechts een boze droom, de boze droom van de oorlog en de overheersing van de Nazi's. De scène stamt uit de film *Der Fuehrers Face* van Walt Disney. Tekenfilm en strip werden ingeschakeld bij de amerikaanse oorlogsinspanning. Vele striptekenaars en striphelden trokken ten strijde tegen de duitsers en japanners.
In Nederland was dat veel minder het geval. Hier moest immers gewerkt worden onder het alziend oog van de nazi's en dat maakte openlijke strijd onmogelijk. Over de nederlandse strips in de tweede wereldoorlog gaat dit nummer van Stripschrift. Hans Mulder gaat in op de omstandigheden waaronder de nederlandse striptekenaars moesten werken en hoe strips toch nog gebruikt werden voor de wederzijdse propagandadoeleinden. Verder een overzicht van de strips die gedurende de oorlog in Nederland verschenen zijn. Naast beschouwingen over Calvo's *Het beest is dood* en *Professor Stap-door-den-tijd* een collage van de strijd van de striphelden tegen de nazi's en Hitler. Een terugblik op een donkere periode.

Jac Drewes

Het beeldverhaal tijdens de bezetting

1940-1945

InleidingMisschien is het een gevolg van die onwillekeurige versimpeling van het verleden dat de relatief gezien zo korte oorlogsperiode 1940-1945 vaak overkomt als een breuk en een vacuum in de Nederlandse kultuur. Ondanks een enorm aantal publikaties over de bezettingstijd, maar ook juist dáárom, wordt de aandacht vooral getrokken door de meest dramatische en scherpst afgetekende gebeurtenissen, waarbij de rest vervaagt. Dat het leven voor veel Nederlanders tijdens de bezetting niet zo dramatisch was en lange tijd zelfs min of meer normaal verliep, mag mogelijk bekend zijn, maar spreekt veel minder aan. Zo is het ook met het beeldverhaal: wat lijkt er onschuldiger dan dit medium voor kinderen. Bij nader inzien blijkt echter dat deze strip niet vrij bleef van de politiek-maatschappelijke invloeden van deze bijzondere tijd. Naast de gewone kinderstrip komt de strip als politiek propagandamiddel voor en duikt zij zelfs als medium hier en daar op in de illegale pers. En naast een groot aantal tekenaars, dat zich afzijdig hield, blijken er ook in de beroepsgroep van striptekenaars zowel de nazi-propagandisten als de illegalen te vinden te zijn. Het is tegen deze achtergrond van met elkaar botsende elementen, het verlangen naar een normaal en ordelijk bestaan en de feitelijke abnormale omstandigheden, dat ook de oorlogsstrip een bijzondere dimensie heeft gekregen.

door Hans Mulder

Oorlogsjeugd

Eén van de meest opvallende facetten van de periode 1940-1945 is het feit dat de geschiedenis daarvan er vooral één is van volwassenen. Hoe kinderen deze tijd hebben beleefd en met welke maatregelen zij speciaal te maken kregen, is vrijwel onbekend in tegenstelling tot de geschiedenis van de Duitse jeugd (1). Het is bekend, dat in het Derde Rijk hier en daar vormen van een jeugdkultuur ontstonden, die regelrecht in tegenspraak waren met de nazi-denkbeelden over een gezonde jeugd. Die tegenkultuur bestond vooral uit het dragen van een ander soort kleding, roken, drinken van alcohol, dansen, (amerikaanse) jazzmuziek en een vrijere (sexuele) omgang tussen jongens en meisjes. In hoeverre er belangstelling was voor de amerikaanse strip, zo die al te pakken te krijgen was, is mij niet bekend, maar wel is het zeker dat deze opstandige jeugd meer belangstelling voor de anglo-amerikaanse kultuur had dan voor de eigen bloed-en-bodem-voortbrengselen. Een jeugd*gang* in München noemde zich *Charlie* Blase en in Frankfurt a/M bestonden de *Ohio-* en *Cotton*-klub. Ook in Nederland zullen er dit soort jongens en meisjes zijn geweest. Een voorbeeld is de jonge beeldende kunstenaar, die Jan Wolkers in zijn boeken *Kort Amerikaans* en *De Walgvogel* beschrijft: een jongen met lange haren, die graag naar de bioscoop gaat en in opstand komt tegen het ouderlijk gezag. Hoewel er in vergelijking met Nazi-Duitsland in Nederland het belangrijke verschil bleef bestaan dat de opvoeding van de jeugd niet door de Staat maar door vooral de ouders werd bepaald, lagen de opvattingen van staats- en gezinsopvoeders in veel opzichten niet zo ver uit elkaar, met name waar het het roken, drinken en andere frivoliteiten als bioscoop- en cafébezoek betrof. Op 30 november 1942 trachtte de Staat ook in Nederland greep te krijgen op de jongeren. Jeugdige personen beneden de twintig mochten zich niet meer op straat bevinden tijdens de duisternis. Ongechaperonneerde jongelui beneden de achttien werd het verblijf in café's na 21.00 uur verboden, terwijl hen zowel het gebruik van alcohol in café's als het roken in het openbaar werd ontzegd. Bovendien mochten jongeren beneden de achttien geen openbare variété- en cabaretvoorstellingen na 19.00 uur bijwonen, tenzij in het gezelschap van een opvoeder, die ook als verplicht toezicht aanwezig moest zijn, indien een jongere zich wilde vermaken met een speelapparaat. Ook wat betreft de jeugdliteratuur werden er maatregelen genomen. Het is zeker geen toeval, dat juist in deze tijd de nog bestaande dagbladstrips onder strengere contrôle kwamen, zodat sommige tekenaars, zoals elders in dit blad te lezen valt, er de brui aan gaven. Welke eisen er precies gesteld werden, is niet bekend (2), maar het feit dat het bekende boek van C. Joh. Kieviet *Dik Trom* vanwege een monarchistische uitroep in de tekst werd verboden, wijst op een ridicuul strikte aanpak. Men

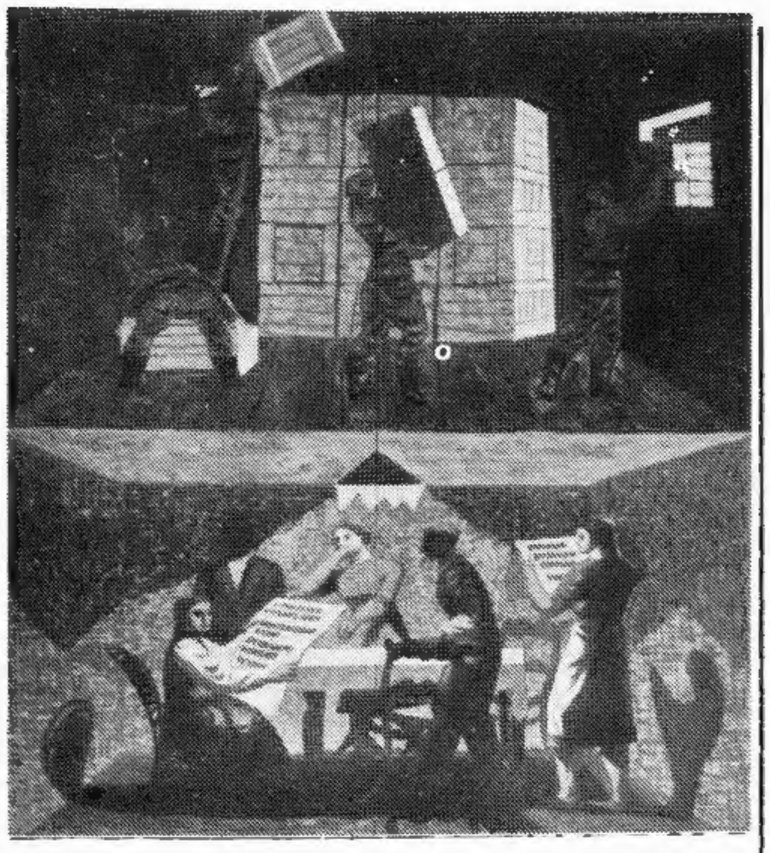

kan zich voorstellen, dat ook een boek als *De Artapappa's* van J. B. Schuil vanwege zijn niet geheel raszuivere hoofdpersoon op de lijst van afgekeurde werken kwam. Wat de strip betreft, die werd wel toegestaan en zelfs aanbevolen onder de voorwaarden, die C. R. Stoelmann Leysner in november 1942 in het maandblad *De Pers* omschreef. (3) Brave en opvoedkundige verhaaltjes, die door hun 'eenvoudige koddigheid' voor het kind aantrekkelijk zouden moeten zijn. Wat er in het algemeen op het gebied van de kinderliteratuur kon en mocht verschijnen, geven de lijsten van kinderboeken in *Brinkman's Cumulatieve Catalogus van Boeken* uit de jaren 1940-1945 goed aan. Er bestaat een voorkeur voor historisch getinte verhalen over Nederlandse (zee)helden en voorvaderen tot in het germaanse verleden toe. Avonturenverhalen zijn toegestaan, als ze maar in erg vérre landen spelen, zo lijkt het. Indianen mogen, maar negers niet, tenzij in de vorm van kleuterverhaaltjes, waarin het zwarte volkje als braaf en onbenullig figureert. Populair zijn ook de boeken over ontdekkingsreizigers en uitvinders, mannen en jongens, die door eigen vernuft en kracht iets bereiken. Tenslotte bestaat er een voorliefde voor sprookjes en fantastische, haast 'escapistische' vertellingen.

Kinderstrips

Door de toenemende papierschaarste, maar ook door de steeds neerdrukkender wordende situatie neemt het aantal gepubliceerde kinderboeken in de loop van de oorlog sterk af. Echte stripboeken komen niet zo-

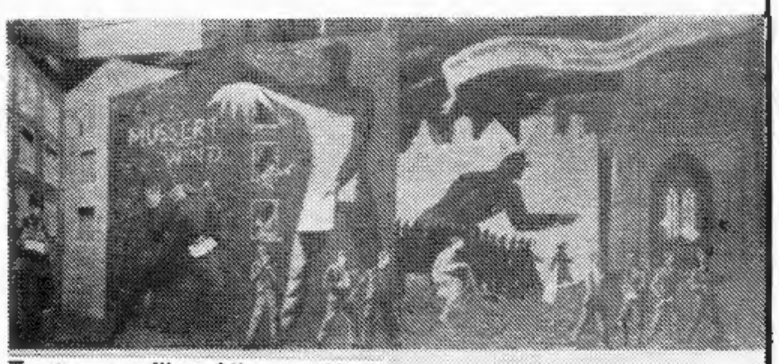

Tentoonstelling Nieuwe Kerk

veel voor. Deeltjes van de eerste reeks van *In de soete suikerbol* van W. G. van de Hulst (tekst) en zijn zoon (tekeningen) verschenen in 1940, in 1942, en in 1943, toen de deeltjes van de nieuwe reeks gedrukt werden. In 1941 werd de strip van Herman Looman (tekst) en Willy Smit (tekeningen) *Tijs Wijs de torenwachter* gepubliceerd, die eerder in *De Telegraaf* en in *De Courant. Het nieuws van de dag* was verschenen. Er verschenen vier deeltjes: Het avontuur met Oebiranka, de wonderpapegaai; Bolletje Bink en de wonderdokter; Avonturen met een tooverring en De blauwe diamantan van Bagdad. Uit hetzelfde jaar dateert ook Marten Toonders *Tom Poes ontdekt het geheim van de blauwe aarde,* eveneens in *De Telegraaf* verschenen. In 1943 komen de

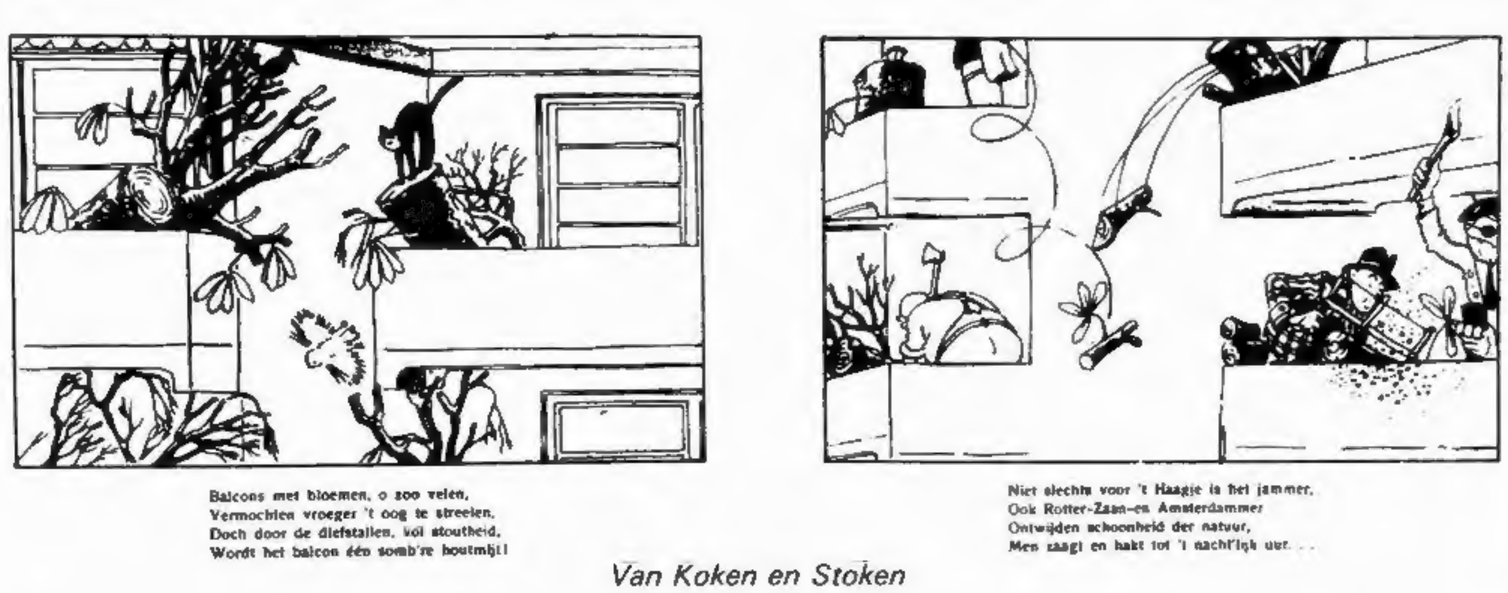

Balcons met bloemen, o zoo velen,
Vermochten vroeger 't oog te streelen,
Doch door de diefstallen, vól stoutheid,
Wordt het balcon één somb're houtmijt!

Niet slechts voor 't Haagje is het jammer,
Ook Rotter-Zaan-en Amsterdammer
Ontwijden schoonheid der natuur,
Mes zaagt en hakt tot 't nacht'lijk uur. . .

Van Koken en Stoken

Reizen en avonturen van mijnheer Prikkebeen van R. Töppfer in de bewerking van J. J. A. Goeverneur uit. De plaatjes zijn opnieuw getekend door B. Mohr en een naschrift voor de ouders, van F. K. H. Kossmann, is aan het stripboek toegevoegd. Henk Kabos tekent *Piggelmee,* dat afzonderlijk voor *f* 0,75 of in een map *Kleingoed* (waarin zich nog drie andere kinderboekjes bevinden) voor *f* 2,90 verkocht wordt. In deze reeks *Kleingoed,* die onder redactie van J. Riemens-Reurslag bij de Amsterdamse uitgeverij C. A. Spin & Zoon verscheen, komt als nummer 9, na nummer 8 *Piggelmee*, ook *Piet de Smeerpoets* van H. Hoffmann voor. In 1945 duiken *Tom Poes* en *Piggelmee* weer op. Van eerstgenoemde Marten Toonder-strip verschijnt de tweede serie, deel 1 *In het land van de blikken mannen* en deel 2 *Tom Poes en de meester-schilder.* De boekjes zijn uitgegeven in respectievelijk november en december 1945 bij de eerder in 1944 opgerichte illegale drukkerij D.A.V.I.D.(De Algemene Vrije Illegale Drukkerij). (4) De *Piggelmee* uit 1945 betreft een tweede druk. Het boekje kost nu *f* 1,50.

Het blijft intussen mogelijk, dat er zich tussen de in *Brinkman* genoemde kinderboeken meer als strip te kenschetsen prentenboeken bevinden. Zo verscheen in 1940 van A. Hamaker-Willink *De wilde vissersman* met tekeningen van de schrijfster. Het zou een beeldverhaal kunnen zijn, zoals vier latere boekjes van haar, die bij A. W. Bruna & Zn in Utrecht verschenen. Deze vier, *Bij de Eskimo-tjes, De Neger-jongetjes, Waar de Chineesjes wonen* en *De kinderen van Indianen,* vormen de reeks *Verre landen* en zijn vermoedelijk, naar het uitgavenummer van het derde deeltje K2357 te oordelen, in 1944 gepubliceerd. Ze komen niet in *Brinkman* voor. Andere kinder- en prentenboeken, die iets met de strip te maken hebben zijn een aantal boeken van Phiny Dick, de vrouw van Marten Toonder, die ook zelf haar boeken illustreerde, van W. G. van de Hulst Sr. en Jr., Piet Marée, Piet Broos, Joop Geesink, Piet Worm, W. Schermelé en Max Schuchart, wiens tekst geïllustreerd werd door Rie Kooyman. (5)

Genoemde kinderboeklijsten geven ook een aardig beeld van toentertijd populaire kinderboekschrijvers en -schrijfsters, zoals C. Asscher-Pinkhof (1941), Mien Bruyn-Ouwehand (1941), Rie Cramer (1940), J. Fabricius (1941), K. van der Geest (1940), A. D. Hildebrand (1940-1945), C. J. Kieviet (1940: *Uit het leven van Dik Trom* mocht toen nog), Cissy van Marxveldt (1941), K. Norel (1941 en 1945), J. Nowee (1940, 1943 en 1945), C. E. Potharst-Gimberg (1940-1942), L. Roggeveen (1940-1942, met de *Daantje-* en *Okkie*-reeks) en bijvoorbeeld J. H. Been (1943-1945), wiens boek *Paddeltje, de scheepsjongen van admiraal De Ruyter* in 1942 op een bijeenkomst van het Europees Jeugdleiderscongres te Weimar bekroond werd. Interessant is het om te zien dat ook de tekenaar van onschuldige kinderboeken oog had voor de allengs schralere verstrooiingsmogelijkheden. Uit' 1944 dateert Marée's *Hopla. Een doos vol anti-vervelingspillen voor het gehele gezin.*

Striptekenaars

Ook voor de tekenaar werden de mogelijkheden tot aktiviteit minder. Er was in de kleiner en dunner wordende krantjes en bij de slinkende hoeveelheid kinderboeken weinig emplooi te vinden, terwijl ook de contrôle van de bezetter de arbeidsvreugde deed verminderen. Slechts weinig tekenaars lijken, op grond van de beschikbare gegevens, tijdens de bezetting hun eigenlijke werk te hebben blijven kunnen doen. Uitzonderingen waren bijvoorbeeld Marten Toonder en Piet Broos. Toonder deed veel illustratief werk, behalve voor zijn vrouw Phiny Dick, ook voor zijn broer Jan Gerhard Toonder, Dola de Jong en zijn schoonzus Margje Toonder. De laatste schreef het curieuze *Hoe het zit. De wind waait weg,* dat in 1942 bij A. J. G. Strengholt te Amsterdam verscheen en veel biografisch materiaal bevat. Behalve de schrijfster en haar man Jan Gerhard figureren ook Marten Toonder, zijn vrouw en nota bene de schilder Corneille in dit boek,

dat enkele stripachtige illustraties bevat.
Piet Broos publiceerde in de oorlogsjaren een groot aantal geïllustreerde kinder- en prentenboeken. Met Piet Marée kan hij wel de meest aktieve tekenaar voor kinderen uit de oorlogsperiode genoemd worden. (6) Broos verdient eveneens aparte vermelding vanwege het feit, dat hij één van de tekenaars was, die hun verhalen een hint naar de aktualiteit gaven. In *Tommie's avonturen*, in 1941 in de *Panorama* (en in *Sjors* en *Okkie*, 1941-1942) gepubliceerd, verzeilt de hoofdfiguur met de bekende Engelse bijnaam tijdens zijn avonturen in Afrika. Op dat moment vochten de legers van Montgomery tegen die van Rommel. Bij Marten Toonder zijn het in zijn *Telegraaf*-strip *Tom Poes ontdekt het geheim van de blauwe aarde* de Klompenreuzen die de Laarzenreuzen verdrijven. De symbolen klomp en laars lieten niets te raden over, evenmin als de gagstrip *Adolphus*, een stripfiguur met een zwart snorretje, van Henk Backer.

Hugo Lous kreeg last met zijn in de *NRC* gepubliceerde strip *Het Paard Witsok*. De bezetter stoorde zich aan het in de strip voorkomende Nederlands-Engelse taaltje.

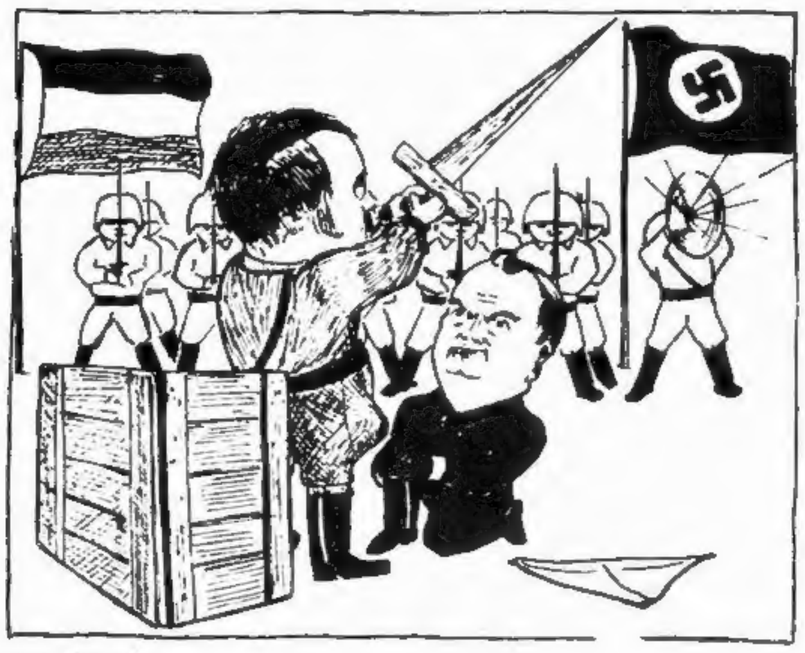

't Leidertje

Het was niet alleen op deze indirekte manier, dat de tekenaars bij de aktuele gebeurtenissen betrokken raakten. Met de terugvoer in krijgsgevangenschap van Nederlandse militairen en de verstrekte arbeidsinzet, die 10 mei 1943 begon, werden ook zij direkt in hun bestaan bedreigd door gevangenschap en uitzending naar Duitsland. Zij, die zich niet wensten te melden als militair of zich niet meer aan de arbeidsinzet konden onttrekken, bleef weinig anders over dan onder te duiken. Zo dook ook de ex-sergeant Piet Broos onder in respectievelijk Dokkum en Deurne. Hoewel er van hem in 1943 geen boeken konden verschijnen, bleef hij op zijn onderduikadres doorwerken en wist hij in februari 1944 twee boeken gepubliceerd te krijgen bij uitgeverij Meulenhoff in Amsterdam.
Een andere dekkingsmogelijkheid was het vinden van een baantje, dat door de bezetter van belang voor de oorlogvoering werd geacht. Daaronder vielen onder andere de banen bij reclamebureau's, film- en tekenstudio's, waaraan de Duitsers werkopdrachten gaven. Voor sommige medewerkers was het een moeilijke keuze om aan te blijven. Hun werk begon immers op de rand van collaboratie te balanceren. Een voorbeeld hiervan is de geschiedenis van het reclamebureau *Remaco*, die Jan Rogier in Vrij Nederland (5-9-1970) beschreven heeft. Dit bureau werd in 1941 aan de Duitsers verkocht en in plaats van reclame begon het bureau een stroom botte nazipropaganda af te leveren. Ironisch genoeg publiceerde *Remaco*-directeur W. N. van der Sluys Jr. in 1942 *Het A.B.C. der reclame,* waarbij de schrijver in de inleiding stelt: '...Meer dan ooit dient degene, die zich in dezen tijd met propaganda bezighoudt, zich bewust te zijn van zijn groote verantwoordelijkheid.' In dit boek dat geïllustreerd is met stripachtige tekeningetjes van Karel Hoekendijk staat een grappig reclamestripje van Ton van Tast (ps. van Anton van der Valk) voor de PTT afgebeeld. Ook de tekenstudio van Marten Toonder (7) kreeg tijdens de bezetting te maken met Duitse opdrachten. De tekenfilms werden echter onbruikbaar afgeleverd, terwijl Toonder er tegelijkertijd voor zorgde, dat zoveel mogelijk mensen aan het werk konden blijven en zo beschermd bleven voor uitzending naar Duitsland. Tegelijkertijd gebruikten enkele medewerkers hun baan bij zijn tekenstudio als dekking voor illegale aktiviteiten.

Illegaal tekenwerk

Tot die aktiviteiten behoorde niet het maken van komische strips, een bezigheid die waarschijnlijk als te frivool en teveel tot de kinderwereld behorend werd beschouwd. Toch blijft het opvallend dat er bij de illegale pers nimmer één politiek-satirisch stripverhaal verschenen is. Technische moeilijkheden kunnen dat niet alleen geweest zijn, want er zijn verschillende illegale boekjes met spotprenten verschenen. Ook in de illegale kranten verschenen wel spotprenten, al moet er onmiddellijk bij gezegd worden dat de verzetslieden van christelijke huize, die een groot aandeel hadden in de illegale pers, geen grote voorstanders waren van dit soort verluchtingen. (8) Dat over het algemeen het getekende element bij de illegale pers een minder opvallende plaats inneemt, heeft dáár mee te maken én met het feit, dat bekende tekenaars mogelijk bang waren, dat hun 'hand' hen zou verraden. Al koesterde een Marten Toonder die vrees blijkbaar niet, gezien zijn aktiviteiten voor zijn illegale, satirische blad *Metro* (1944-1945), zijn medewerker H. G. Kresse verklaarde in 1974 in een interview met N. Noordermeer en R. van Eyck dat het werk voor *Metro* voor de jonge tekenaars 'geen gevaar (opleverde) omdat we onbekende tekenaars waren'.
Overigens ontbreekt het bij de illegale spotprenten niet helemaal aan het medium strip. In *Geïllustreerd Vrij Nederland* komen grappen op de bezetter in stripvorm voor, onder anderen van J. W. van de Rhee, die ook voor een vaste rubriek *Kurt en Willy* zorgde. In deze rubriek becommentariëren deze twee door de Engelse BBC geschapen Duitse dienstplichtigen op voor hun landgenoten kritische wijze het oorlogsgebeuren Voor *Ons Verzet* tekende

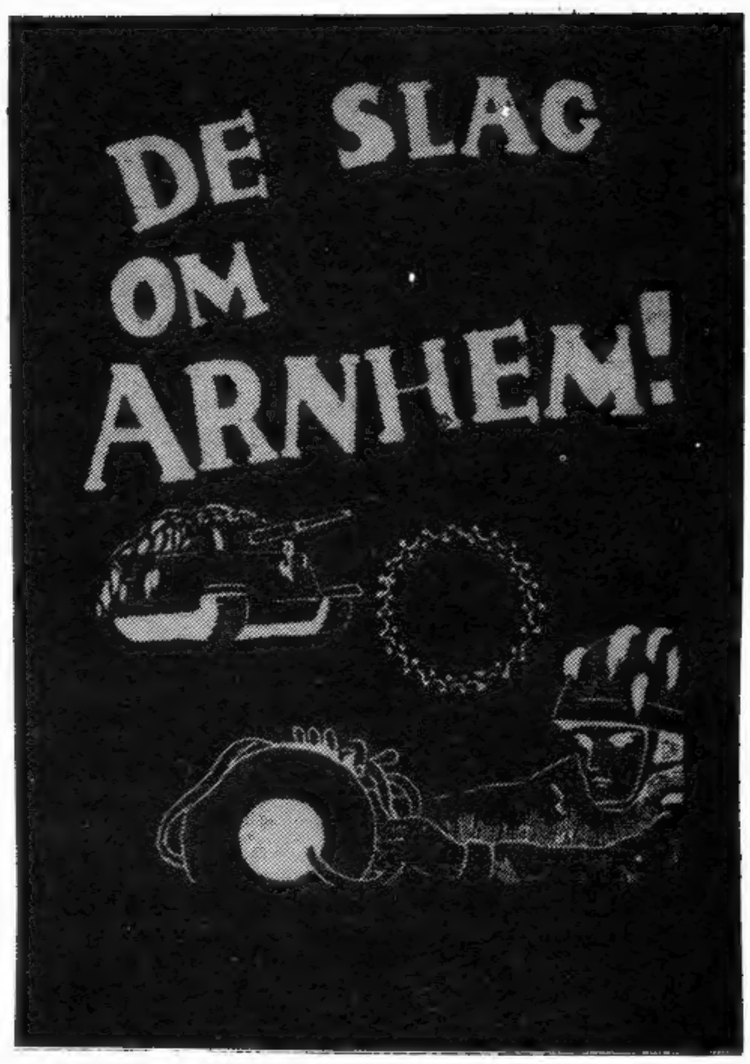

de Hilversumse student in de geologie Rob Korpershoek spotprenten, waaronder een merkwaardig beelddrama in drie bedrijven, getiteld 'Engeland's Terugtrek-Strategie'. De Engelse nederlaag in Griekenland op dat moment (1-10-1942) zal er wel de oorzaak van zijn geweest, dat hierin juist de spot gedreven wordt met de Engelse soldaat. Van Korpershoek verscheen tevens in 1944 *Oorlog met de tekenpen,* een bundel spotprenten, waarvan de meeste eerder in verschillende illegale bladen waren gepubliceerd.
Nog meer op een echte strip lijkend was het beeldverhaal in het illegale *Vrij Nederland* van 6-1-1945, waarin de onbekende tekenaar het beeld schetst van de man, die ondanks alles volhoudt en eindelijk door de Gealliëerden wordt bevrijd. De politieke tekenaar Jan Rot tekende voor *Paraat,* waarin met name in de periode maart-april 1945 een groot aantal van zijn tekeningen verscheen. Rot, die al vóór de oorlog gebruik maakte van de striptechniek in zijn politieke prenten, tekende in deze tijd onder andere de strip 'Van een mannetje dat dacht Simson te zijn', een verhaal in drie afleveringen van telkens vier plaatjes. Genoemd mannetje is Hitler, die het achtereenvolgens tegen de Engelse leeuw, de Russische beer en de Amerikaanse dompteur moet afleggen. Hoewel het oorlogsprentenboek *Wij waren getuigen* met tekeningen van Piet Klaasse pas in 1946 verscheen, maakte Klaasse deze tekeningen al vanaf 1944, toen hij er vanuit het verzet een opdracht toe kreeg. Ook hij past het stripprocedé toe in de prent 'Metamorphose': 'De Nederlandse maagd – te rank en schraal!/Vet, blond en vruchtbaar is ons ideaal:/Geknipt, beschilderd, opgepompt en zat/Zo wordt ze straks een echt Germaanse schat'.
Moffenspiegel uit 1944 van Karel Links kan beschouwd worden als een humoristische beeldkroniek van de jaren 1940-1945. Er zit een sterk stripachtig element in deze tekeningen en soms wordt de tekening, zoals in *10 schetsen uit het leven van Groote Germanen* van M. Rietdijk, die met een

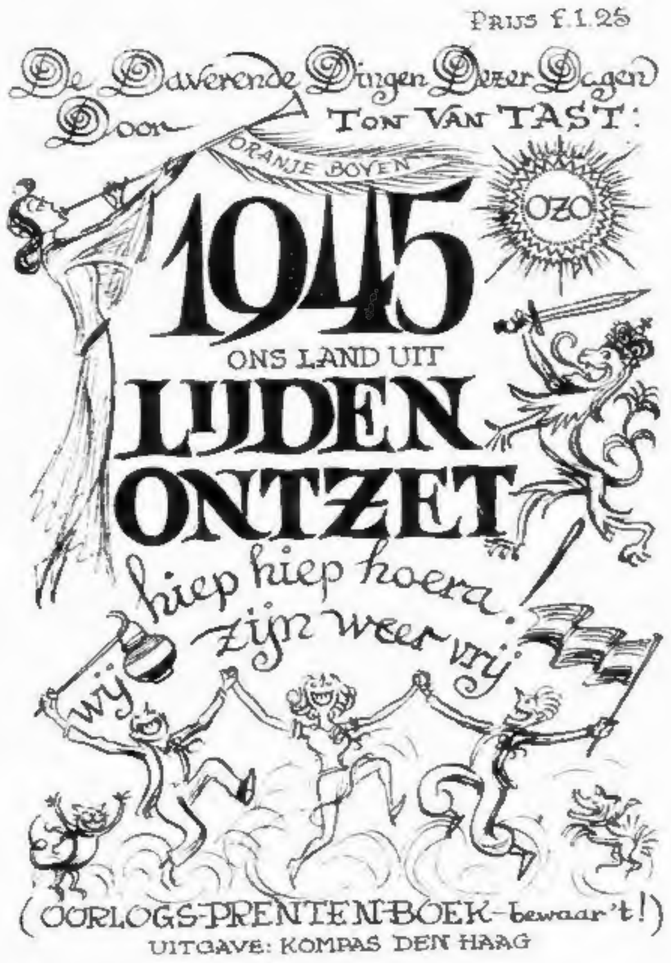

getekend emmertje (M.R.) signeerde, en *Jappenspiegel* van Emile Brumsteede, een boekje dat in het voorjaar van 1945 bij de Bezige Bij werd gepubliceerd. Eén van de fraaiste beeldkronieken van de jaren 1940-1945 is Jordaan's *Nachtmerrie over Nederland,* dat weliswaar na de bevrijding verscheen, maar waarvoor Jordaan de tekeningen al in de periode 1943-1945 gereedmaakte. Hij tekende ze op klein formaat, om ze bij een plotselinge inval van de Duitsers snel bij elkaar te pakken en gemakkelijk op te kunnen bergen. (9) Met dat probleem hadden meer onderduikende en rondzwervende tekenaars te maken. Ook bijvoorbeeld Cornelis Veth tekende op kleine, gemakkelijk op te bergen schetsblaadjes. Zijn *Bezet en beschermd, een getekende kroniek van de jaren 1940-1945* dat na de bevrijding verscheen in klein formaat (9,5 × 12) vermeldt in het colophon: 'De hier gereproduceerde teekeningen zijn, op zeer enkele uitzonderingen na, gedurende de bezetting gemaakt (...). De afmetingen zijn ongewijzigd gebleven.'

Slechts een heel enkele keer komt in de illegale spotprenten een bekend stripfiguurtje voor. In *Geïllustreerd Vij Nederland* van januari 1942 (2e jrg., no. 208) zien we *Popeye* in een bootje, waarin eveneens een kist spinazie. Hij heeft zojuist een kanonskogel afgevuurd op een nu zinkend schip. Het onderschrift luidt: 'Poppey (sic) en de Duitse blokkade'. Een grap, die slaat op de blokkade van de Amerikaanse aanvoer naar Engeland, die pas in 1943 doorbroken zou worden. Blijkbaar was de tekenaar bekend met dit Amerikaanse stripfiguurtje, dat hier als symbolische blokkadebreker dienst doet. Daarnaast wordt in de illegale bladen de spot gedreven met *Koenraad van de Arbeidsdienst,* een NSB-strip van Kees Koekkoek, die ook in eigen kring niet best viel. Men sprak over 'Dollefie Zallevie van de Arbeidsdienst'.

Het pleit intussen voor de kracht van het verzet, dat ondanks de steeds moeilijker wordende omstandigheden er in toenemende mate gepubliceerd werd. Juist in de laatste bezettingsjaren verschijnen de meeste beeldkronieken, moppenboekjes,

kalenders en rijmprenten, waarbij de technische kwaliteit vaak nog verrassend hoog is. Er werd veel geïmproviseerd, bijvoorbeeld door (dynamo)stroom op te wekken middels een fiets. Steeds was er de zorg om aan materiaal, zoals papier en (druk)inkt te komen. *Moffenspiegel* kon aanvankelijk nog in linnen gebonden worden, maar van de 2000 exemplaren moest het tweede duizendtal noodgedwongen een omslag van papier krijgen. Men werkte op koude zolders in kille kelders. Voor de ondergedoken tekenaars, vaak maar beschikkend over een kleine ruimte, kwamen er praktische moeilijkheden bij in de vorm van het krijgen van bonnen voor voedsel of vervalste persoonsbewijzen.

Enkele tekenaars kwamen in het verzet terecht, waar men behalve van hun tekentalent ook graag gebruik maakte van hun technische kwaliteiten voor het vervalsen van persoonsbewijzen. Dat laatste deden onder anderen Karel Links en Pieter J. Kuhn, de tekenaar van de na-oorlogse strip *Kapitein Rob.* (10).

Metro

Aparte aandacht verdient de *Metro*-groep met als centrale figuur Marten Toonder. Begin 1944 hadden J. C. Pellicaan en D.D.B. (Dick) van Veen de ondergrondse drukkerij D.A.V.I.D. opgericht, waar onder anderen het *Parool* en *Vrij Nederland* bij gedrukt werden. In augustus 1944 legden Van Veen en Pellicaan contact met G. Lubberhuizen van De Bezige Bij, Piet Beishuizen en Jan Gerhard en Marten Toonder. Lydia Winkel (11) vermeldt, dat 'beide organisatoren gedurende vele jaren (innig contact) met vele personen en geledingen van het verzet hadden onderhouden. (Dat) had hen de overtuiging gegeven, dat een meer sarcastische toon in de ilegale pers zeer gewaardeerd zou worden.'Bij Toonder waren ze daarvoor aan het goede adres. Het eerste nummer van *Metro* verscheen in oktober 1944. Om vriend en vijand te misleiden startte men met de '5e jaargang, nr. 7'. Het deed in illegale kring nogal wat stof opwaaien. In *Vrij Nederland* van 6 januari 1945 verscheen een stukje 'Van vriend en vijand, een teeken van verwildering': 'De verschijning van "De Gil" is sedert enkele maanden gestaakt. (...) Sinds korten tijd echter verschijnt er een nieuw blad, de "Metro", dat in zijn politieke strekking iets anders, in zijn toon en typische dronkemanslol echter als twee druppels water op "de Gil" lijkt. (...) De "Metro" is een symptoom van de toenemende verwildering van den geest die geen smaak van wansmaak en geen humor van dronkemanslol weet te onderscheiden'.

Voor Marten Toonder en zijn medewerkers, was de vergelijking niet bepaald vleiend. *De Gil*, onder redaktie van de latere Bob Evers – schrijver Willy van der Heyde (ps. van W. v.d. Hout), was immers een satirisch nazi-blad, uitgegeven met steun van de SS. De controverse lag niet geheel aan het verschillende gevoel voor humor, zoals na de bevrijding zou blijken. Toonder en zijn broer Jan Gerhard maakten toen deel uit van de Aktie Rechtsherstel, die veel kritiek op de soms bot uitgevoerde zuiveringen uitoefende. Redelijk relativeren van wandaden en kritiek op sommige praktijken van 'de Ondergrondsche' en de BS (Binnenlandse Strijdkrachten), zoals dat in *Metro* gebeurde, bleek in de zwart-wit-tijd van de eerste na-oorlogse jaren niet gemakkelijk geaccepteerd te worden.

In het blad, dat enige tijd na mei 1945 werd voortgezet, verscheen een groot aantal tekeningen van Marten Toonder, waaronder de strip 'De lotgevallen van Generaal Knätterblitz', naast tekenwerk van onder anderen H. G. Kresse. Uit deze *Metro*-groep zouden na de bevrijding enkele belangrijke striptekenaars naar voren treden, zoals, behalve Kresse, Wim van Wieringen, Henk Kabos en J. H. Sprenger.

Nazi-propaganda

Bovengenoemde *De Gil* was een opvallende uitzondering binnen de nazi-propaganda. Door kritische kanttekeningen te leveren op de eigen nazi-handel en wandel werd er verwarring geschapen. De soort van 'amerikaanse' humor sprak het publiek aan en het blad was zeer populair. (12) Over het algemeen was de Duitse propaganda er één in het van-dik-hout-zaagt-men-planken-genre. Affiches, spotprenten en ook de enkele voorkomende strips laten een nogal stereotiep beeld zien van zeer gezonde Germanen en door moeder Natuur slecht bedeelde vijanden. Het gebrek aan originaliteit mag onder anderen blijken uit het feit, dat de propaganda gebruik maakte van oude franse spotprenten, die bijvoorbeeld kritiek op de Boerenoorlog van 1899-1902 leverden, en zelfs van het werk van James Gillray en andere engelse caricaturisten.

Behalve de enkele in nationaal-socialistische kranten voorkomende strips (zie elders in dit blad) en een curieus 'stripje' op een N.S.B.-oorkonde (gesign. W.S.?) uit 1940, levert de bezettingstijd ook een paar stripbrochures op, die door de afdeling Propaganda van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten werden uitgegeven. *De bedrieger bedrogen* dateert van 2 februari 1942. Hierin wordt geschetst hoe

het imperialistische Engeland, gesymboliseerd door John Bull, kaal geplukt wordt door wapenbroeder Uncle Sam. Mogelijk uit 1943 dateert de DVK-strip *Flits de Herder en Bul de Dog* getekend door 'Matho' Ongedateerd is het zeer kleine prentenboekje *Werk en Winst* (uitgiftenr. K 1300), dat een 'eendrachtig Nederland in een eendrachtig Europa' propageert.
In 1944 vonden de lezers van *De Gil* als bijlage in hun blad het *Zeg, weet je 't al,* waarin door middel van rijmpjes en tekeningen de spot wordt gedreven met hoopvolle bevrijdingsgedachten. Volgens de makers van het boekje zou dat een hoop ellende geven, aldus suggererend, dat men met de Duitse bezetter toch beter af was geweest. Veel minder subtiel was *Het Lied van Levie* van S. Henstra (ps. Brinio), een grof verhaal, min of meer in stripvorm, tegen de Joden. Het werd uitgegeven door De Misthoorn in Amsterdam (z.j.).
Behalve dit soort propaganda van de bezetter en zijn Nederlandse collaborateurs komt er een onschuldiger soort overheidsstrip voor. *De verdwenen 7000* (uitgiftenr. K 198) van Ger van Olven (tekst) is een ballonstrip, die werd uitgegeven het kader van de Voorlichtingsaktie Hoofdinspektie Luchtbescherming.

Bevrijding

Met het naderen van de bevrijding begonnen de tekenaars hun potloden weer te slijpen. Plannen voor strips en de oprichting van studio's werden gemaakt en konden nu verwezenlijkt gaan worden. (13) In de jaren 1945 en 1946 verschenen bovendien een groot aantal beeldverslagen van de oorlog naast vele brochures, pamfletten en boekjes waarin ieder eindelijk kon zeggen wat hij wilde en waarin de dramatische oorlogsdagen, al of niet werkelijk aan den lijve ondervonden, verslagen werden. Ook werden er boekjes samengesteld voor en over de bevrijders. *Jeep, the Dutch pamphlet for the Allied Forces* was er een van. Het werd door D. M. Huizinga, Piet Beishuizen, Ch. K. (Kick) Geudeker (tekst) en Marten Toonder. H. G. Kresse, C. van de Weert, T. Louw, H. Kabos en J. H. Sprenger (tekeningen). Het moet één van de eerste aktiviteiten ('Pictorial Features') zijn geweest van de bevrijde Marten Toonder Studio's. Een ander boekje in dit genre was *All about Amsterdam* (Official Guide) van Johan Luger en G. H. Wallagh. De tekeningen waren van G. van L. (pseudoniem van ?) en Berend Kemper, vermoedelijk dezelfde Kemper die in 1950 de strip *De Avonturen van Bob en Bobby* tekende. (14)
In het bevrijdingsgewoel werden de kinderen niet vergeten. Aan hen werd de bezettingstijd verklaard in prentenboeken als *Pietje Pluimstaart* van Henk Niesen (tekst) en Joop Gerlach (tekeningen) of *Een kistje vol juwelen* van Henk van Laar en de striptekenaar Ger Sligte. Piet Broos liet *Kees Holland* strip-oorlogsavonturen beleven. Ook *Heintje,* een figuur die voorkomt op een aantal door hem getekende ansichtkaarten beleeft de oorlog op de verschillende, min of meer coherente reeks kaarten. *Tom Poes en de Laarzenreuzen* is een duidelijker anti-Duitse heruitgave van Toonder's oorspronkelijke *Tom Poes en het geheim van de Blauwe Aarde.* Mogelijk is ook *Bulletje Slim's avontuur,* Amsterdam (letteren en kunst) maart 1946, zo'n oorlogsprentenboek voor kinderen. Ik beschik helaas niet over verdere gegevens. Meer voor volwassenen dan voor kinderen was de strip *De Sprinkgermanenplaag* van John C. Kennis bestemd, al leek dit boekje in zijn opzet meer op een kleutervertelsel. In 1975, bij de heruitgave, schreef de tekenaar/schrijver: 'Zo rond de bevrijding in mei 1945, dacht ik, dat het voor de mensen láter begrijpelijker zou zijn als het verhaal over de vijf jaar Duitse bezetting in een soort dreumestaal verscheen, wat dan in één boekje bijeen kon en dikke boeken bespaarde.' Eerder, nog tijdens de bezetting had Kennis het prentenboekje *O, dat wintertje '45* gepubliceerd. Het colophon van de eerste editie vermeldt hoe het boekje gereed werd gemaakt. In de uitgave van 1975 gaat Kennis nog wat dieper op die werkomstandigheden in: 'Tekenen bij een carbidpit. (...) Ik ging met de tachtig tekeningen naar een drukker, die er onmiddellijk een boekje van ging maken. Alleen zat hij moeilijk, want er was geen stroom. (...) Drie huizen verderop woonde een bakker. Die kreeg wél stroom: elke nacht twee uurtjes... de drukker en de bakker wisten er wat op. Zij spanden een touw langs de drie tuintjes en aan het eind bond de drukker een bel. Floepte bij de bakker het licht aan, dan trok deze aan het touw en sprong ook de drukker uit bed, die dan zes of zeven opnamen maakte en in het donker weer terugsloop naar huis. Met handkracht is het gebeurd. Met de hand een drukpers draaien, dat kan – wist u dat? Ik kreeg alles tenslotte in vellen; ze moesten nog gebonden worden. Iedereen thuis deed mee. Kaftjes snijden uit kartonnen dozen, rugbandjes maken en de kaftjes beplakken met behangpapier. Tenslotte stond daar de hele stapel: tweehonderd, echte boekjes.' (15)
Eenzelfde strip waarin de draak gestoken werd met de oorlogsomstandigheden was die van Ton van Tast *De daverende dingen dezer dagen* met het vervolg *1945, ons land uit lijden ontzet* en twee anonieme strips, in één boekje uitgegeven, *Van koken en stoken* en *Hou zadel.* Een medewerker van de Toonder-studio's, Wim de Mooy (ps. van Willem de Mooy van Wieringen, later bekend als de striptekenaar Wim van Wieringen) tekende *Schaduwen van gisteren* en Jo Spier propageerde de annexatie van een fors stuk Duitsland in de strip *Onze schulden zijn hun schuld.* Een andere medewerker van Toonder, Henk Kabos, verbeeldde op humoristische wijze de winter van 1944-1945 in *Keukenkrabbels,* waarbij Jan Gerhard Toonder voor de tekst zorgde. Zondebok Mussert is de hoofdpersoon in een strip van J. Overweel getiteld *Het Leidertje. Dick Bos,* de strip die nog een tijdlang tijdens de bezetting was verschenen en nu weer zou opduiken, bleek zijn invloed te hebben op een curieuze strip van P. A. Veldheer, *De Slag om Arnhem.* Eén stripverhaal stak tussen al deze uit: *Het beest is dood* van Victor Dancette, Jacques Zimmerman (tekst) en Calvo (tekeningen). Dit van oorsprong Franse stripverhaal, dat in de originele versie in twee delen verscheen (1944), werd in juni 1946 'in het vertrouwen dat het Beest nu morsdood is' in een Nederlandse vertaling uitgegeven.
De meest unieke vorm van een 'strip' was tenslotte de tentoonstelling *Weerbare Democratie,* die vanaf maart 1946 te beginnen in de Nieuwe Kerk te Amsterdam door het land trok. Deze semi-documentaire expositie over de bezettingstijd was op wandpanelen uitgebeeld door een aantal beeldende kunstenaars. De bezoeker behoorde met een bijbehorend tekstboekje in de hand de verschillende panelen langs te lopen, te beginnen bij de wandschildering, die uitbeeldt hoe op 10 mei 1940 de Duitser als een dief in de nacht Nederland overviel. Na een lange rondgang komt de toeschouwer bij het laatste paneel: 'Verder wandelend zien wij aan het eind van de kerk een enorm paneel oprijzen, dat de bevrijding toont: het Nederlandse gezin treedt tevoorschijn uit het duistere schimmenrijk, waarin het bijna vijf ondragelijke jaren heeft verbleven en vertrapt de gehate symbolen ener eindelijke overwonnen heerschappij van het kwaad.'

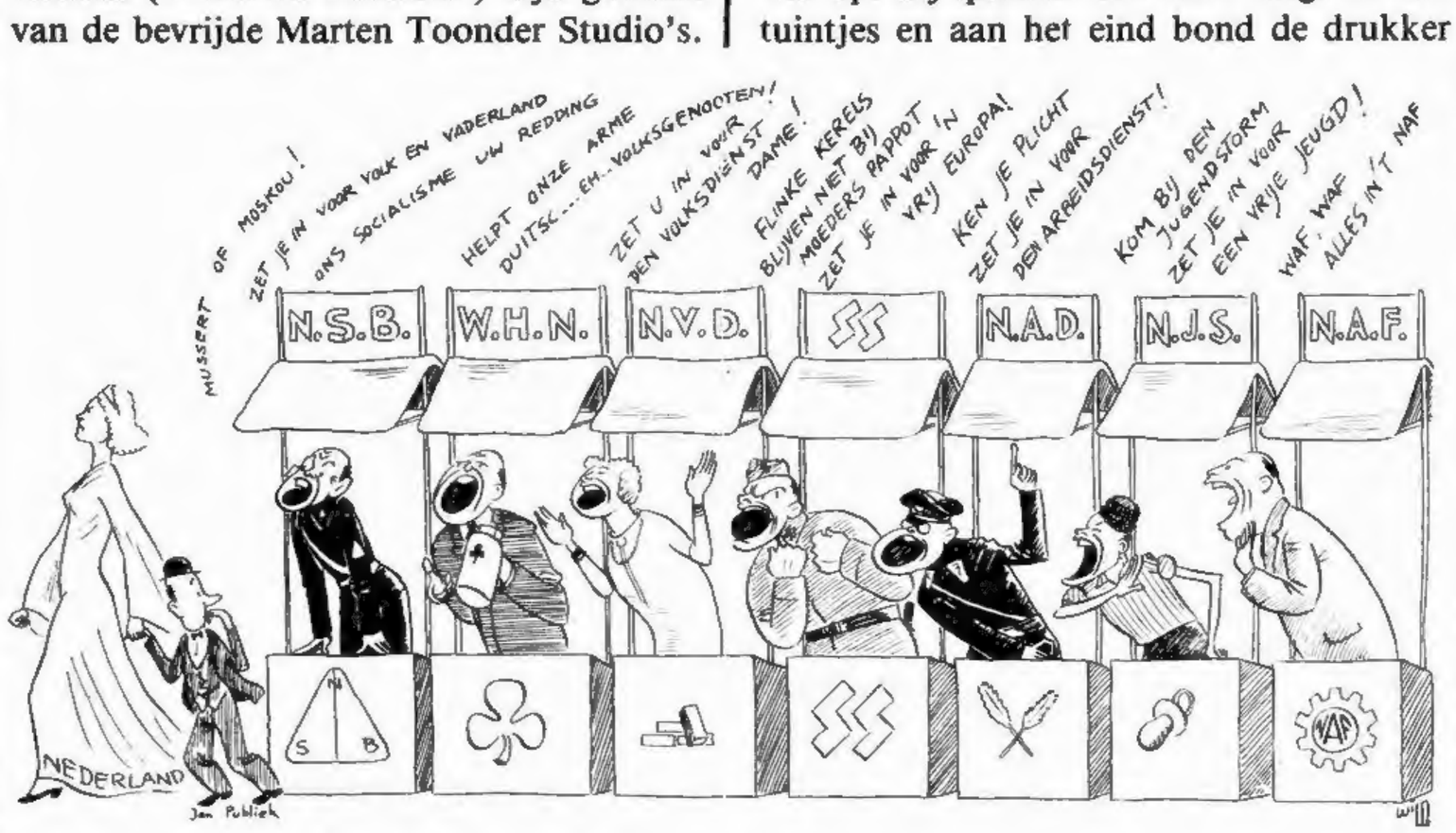

Wim de Mooy (= Wim van Wieringen): Schaduwen van Gisteren.

1. Vgl. o.a. Erika Mann, *Tien millioen kinderen. De opvoeding van de jeugd in het Derde Rijk.* Met een inl. van Thomas Mann. Het boek, dat al voor 1940 ver-

H. G. Kresse voor de gealliëerde militairen.

scheen, werd in 1944 illegaal herdrukt – H. P. Bleuel, *Een staat van fatsoen,* Baarn, 1972. De *Sicherheitsdienst van de SS* noteerde over deze jeugd: 'Hun ideaal is de democratische vrijheid en de Amerikaanse nonchalance.' (p. 266)

2. In de *Geschiedenis van de Openbare Bibliotheek in Nederland,* dl. 2. Van mei 1940 tot mei 1945, Den Haag 1979, van G. A. van Riemsdijk staat helaas niets vermeld over de censuur op jeugdliteratuur. In *Uit de Leeszaalwereld.* Opstellen aangeboden aan mejuffrouw Annie C. Gebhard, Amsterdam 1949, staan slechts enkele summiere zinnen als: 'De oorlogsjaren hebben natuurlijk op (het terrein van de Leeszaalpolitiek ten opzichte van de kinder- en jeugdlectuur) ook hun stempel gezet...' (p. 34). Wat België betreft, de bibliothecaris Ger Schmonk moest blijkens zijn autobiografie *Stap voor stap langs kronkelwegen*, Antwerpen 1976, niet veel van de strips hebben. Doelend op de vooroorlogse tijd schrijft hij (p. 274): 'Toen reeds wierpen de krachtpatserijen van "Dick Trom" en de helden van Chris van Abcoude hun James Bond- en Western-strips-schaduwen vooruit.' En verderop: 'Verandert de wereld ooit? En het menselijke beest in zijn zich vernieuwende generaties? of moet toch in overweging genomen worden dat de boom der "heldenverering" voor lezers van "Schabloon", Tarzans of Hergé's of Van der Steens vindingen de diepe ontgoochelingen van moderne generaties in omgekeerde zin dynamisch belichamen.'

3. Evelien en Kees Kousemaker, *Wordt vervolgd.* Stripleksikon der Lage Landen, Utrecht/Antwerpen 1979, p. 89.

4. In de door Marten Toonder geschreven *Beknopte striptologie*, zijnde een poging tot verheldering bij de bestudering van de oudste verhaalvorm die de mensheid kent, Proost Prikkels 261, febr. 1961, staat vermeld, dat Toonder de oprichter van de uitgeverij D.A.V.I.D. is. In: Lydia Winkel, *De Ondergrondse Pers 1940-1945,* Den Haag 1954, staan als oprichters echter genoemd J. C. Pellicaan en D. D. B. van Veen. (p. 178). Hoe dit ook zij, D.A.V.I.D. werd wel een typische 'Toonder'-uitgeverij, maar alle boekjes van Toonder en medewerkers als H. G. Kresse, Henk Kabos en Wim de Mooy van Wieringen in de periode 1944-1946 verschenen en eveneens het Toonder-blad *Metro* werd gedrukt. Van Veen bleef als directeur meewerken.

5. Zie overzicht bladziide 15.

6. Van Broos verschenen in de periode 1940-1945 in totaal 12 boeken en 9 series kleurplaten (1940: 2 kleurboeken; 1941: 4 kleurboeken en 9 series Bijbelplaten om te kleuren; 1942: 2 prentenboeken, 1944: 2 prentenboeken, 1945: 2 prentenboeken en 1 herdruk), terwijl Marée de kinderen verblijdde met 21 boeken (1940: 10 prentenboeken e.d., waarvan 4 in samenwerking met anderen, 1941: 2, 1942: 1, bestaande uit 4 bundels; 1944: 2 en in 1945: 6, waarvan 4 in samenwerking met anderen). N.B. Het ontbreken van boeken in 1943 duidt er in het algemeen op, dat de tekenaar/schrijver voor de Arbeidsinzet of militaire krijgsgevangenschap op de loop was.

7. Evelien en Kees Kousemaker, *o.c.* (zie noot 3), p. 222-223.

8. Hans Mulder, *Kunst in crisis en bezetting,* Utrecht/Antwerpen 1978, p. 279-280. In dit verband is ook interessant G. Miles (ps. van Gerrit Kamphuis), *Cultureel verzet,* Amsterdam 1945. (illegale uitgave).

9. L. J. Jordaan in een brief van 9-10-1976 aan de schrijver: 'Voor het eerst (in die tijd) kon ik – de oost-indische inktkoelie met eeuwig de zweep van de krant achter zich – aan mijn tekenwerk zoveel tijd geven als ik wilde. Overigens was het een zenuwslopende affaire. Ik had af en toe onderduikers en de Gestapo, die er blijkbaar lucht van had, kwam nogal eens onverwacht op visite. Vandaar dat de originelen zo klein van formaat zijn gehouden: ik moest ze, indien nodig, bliksemsnel in een geheime bergplaats kunnen verstoppen.'

10. Karel Links vertelde mij in een interview (maart 1980), dat hij ca. 400 Persoonsbewijzen vervalst heeft. Het ging hierbij om zowel blanco PB's, die ingevuld en gestempeld moesten worden als om PB's waarbij bijvoorbeeld de date veranderd meosten worden. Links'enige materiaal was een stempelkussen en een gilettemesje. Met het mesje sneed hij stempels. De stempels maakte hij na door de stempelinkt aan te brengen middels een fijn penseeltje, gedoopt in water. Ook kopiëerde hij handtekeningen, waarvan hij de voorbeelden van het verzet in huis kreeg.
De gegevens over Kuhn vindt men in: L. Ritman, *Het stormachtige leven van Kapitein Rob,* Den Haag 1975.

11. Lydia Winkel, *o.c.* (zie noot 4), p. 178.

12. Rinus Ferdinandusse, De Gil, een veertien keer verschenen orgaan voor nuchter Nederland, in: Vrij Nederland, 2-5-1970, p. 9.

13. Evelien en Kees Kousemaker, *o.c.* (zie noot 3), p. 92. Behalve de studio's van Geesink. Toonder en de AVAN-studio die hier genoemd worden, heeft er nog een *Studio Codex* in Amsterdam bestaan. Het boekje *Wie het laatst lacht..., Bezetting en bevrijding in caricatuur,* (1945) werd door deze studio in samenwerking met Douwe M. Nieuwenhuis ontworpen en getekend.

14. Vgl. Evelien en Kees Kousemaker, *o.c.* (zie noot 3), p. 159.

15. De oorspronkelijke tekst van het colophon luidt: 'Stiekem Colophonnetje. Dit boek zag het licht in de diepste duisternis van de na-winter 1945, – Hoe duister het ook was, een clandestien 220-voltje werd toch gevonden voor het opnemen der illustraties, die niet op de pof konden leveren tot de bevrijding Het Licht weer brengt. –

Menig zweetdruppeltje heeft ook de druk gekost, gezien de Bezetting niet van Ouderwetse Orde houdt, dewelke dit boek poogt te benaderen. – Met louter handkracht rolde het voor-oorlogse (zwarte) papier door de persen. – Ook de binder en de tekenaar trokken zich terug in hun stoffige zolders, dewijl zij niet van plan waren zich te doen oppikken voor het graven van dekkingsgaten. – Uit hun eigen dekkingsgat hebben de Uitgevers tenslotte de exemplaren zorgvuldig genummerd van 1 tot 600, wat zij veronderstellen een aardig idee te zijn voor later als er weer chocla-repen zijn en het geen kunst meer is iets goed te brengen.'
N.B. Van deze 600 exemplaren werden 200 door de auteur gebonden, vandaar de in de tekst gememoreerde 200. Er bestaat ook een illegale editie zónder colophon. Het is mogelijk dat het hier de ander 400 exemplaren betreft. Over het uitgeven en drukken zie o.a.: tent. catalogus *In het verborgene gedrukt,* Museum Boymans, Rotterdam, 21 okt.–24 nov. 1945. – Jan Hendriks, *Vijf jaar drukkunst 'in het verborgene'.* Met tekn. van Fedde Weidema. Utrecht (1945). – D. de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd,* Den Haag 1968. (o.a. met een register van illustratoren).

Jan Rot

VAN EEN MANNETJE, DAT DACHT SIMSON TE ZIJN PLAAT 40

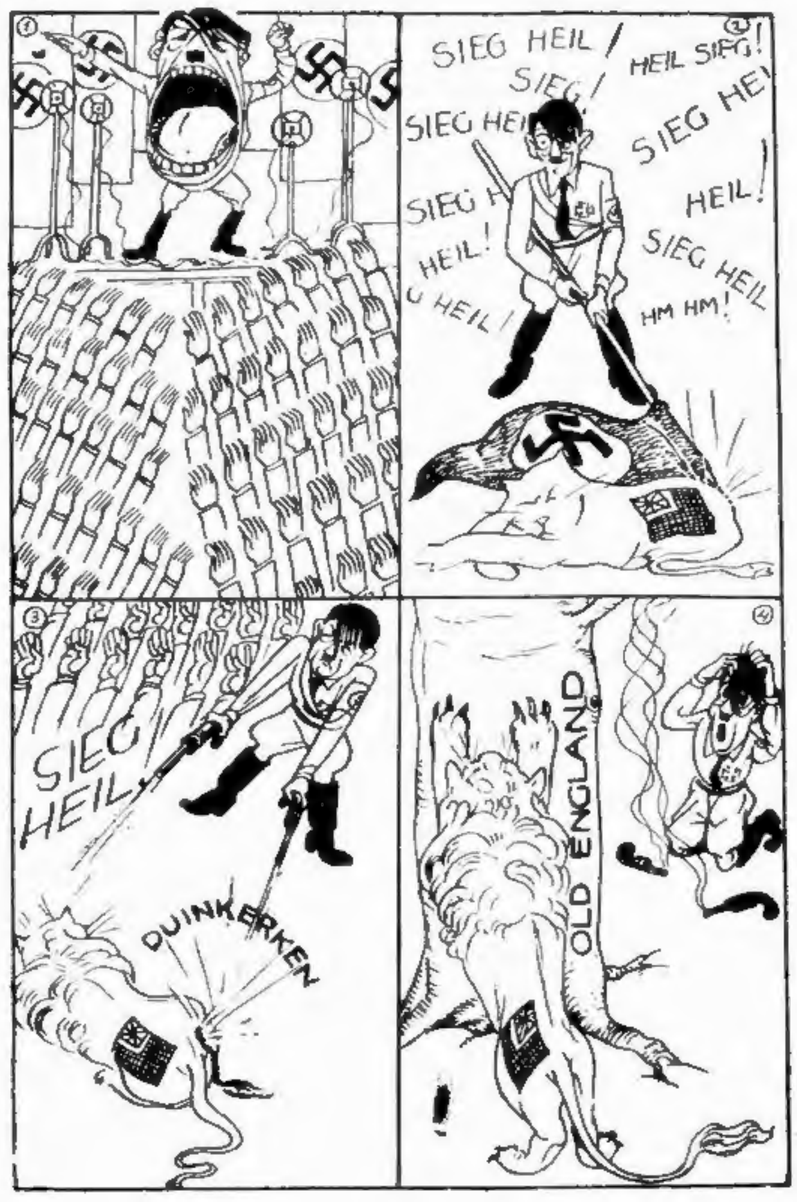

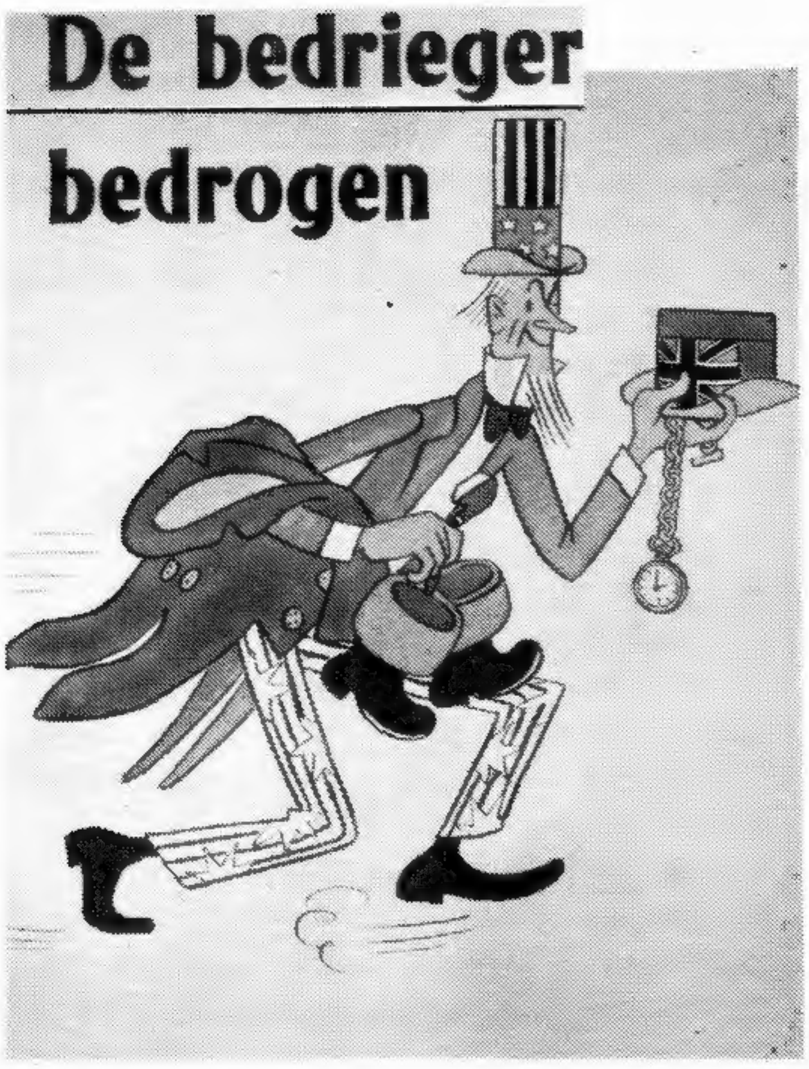

Duitse propaganda in stripvorm.

Bijlage. Humoristische en satirische beeldkronieken van de Bezetting.

De hieronder volgende lijst betreft niet uitsluitend strips. Selectiecriterium was het gegeven of het beeldende deel van de uitgave tenminste een zeer belangrijke rol speelt en verhalende elementen bezit.

1. A.v.A. (ps. van?), map met prenten, waarschijnlijk na mei 1945 uitgegeven. Onder de tekeningen staan rijmpjes afgedrukt. (Aanwezig op het Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie te Amsterdam).
2. (Beek, Willem van) (ps. Wim en Wimpey), (Oorlogsprenten), Amsterdam (De Telg) oktober 1944. Een serie van 5 litho's, 50 × 33 cm, *f* 45,—. De uitgeverij bevond zich op de Burgemeester Tellegenstraat 34 te Amsterdam. (Illegale uitgave).
3. Idem, *Keep Smiling*, Amsterdam (De Telg) oktober 1945. Een serie van 15 litho's, 33,5 120 cm, *f* 7,50.
4. Bladergroen, W. F., *Bezetting en... bevrijding* (Een aantal impressies in ernst en luim), Eindhoven (De Pelgrim) mei 1945. 20 × 15 cm, 32 blz., *f* 1,95.
5. (Braam Houckgeest, A. Q. van) (ps. A.Q.), *Wat de R.A.F. voor Bezet Nederland beteekende*. Blaadjes uit het schetsboek van AQ, (Den Haag) ('t Kuypje Honigh = uitg. H. de Koningh) december 1944. 22 × 16 cm, 20 blz. (Illegaal).
6. (Brumsteede, Emily), *Jappenspiegel*, (Amsterdam) (De Bezige Bij) (voorjaar) 1945. 22 × 15,5 cm., 28 blz. (Illegale uitgave)
7. Clinge Doorenbos, (J.P.J.H.), *Daar wordt gebeld!* Amsterdam (Scheltens & Giltay) 1946. 231 × 15,5 cm, 19 blz. *f* 3,50. (Met tekn. van Frans van Bemmel) N.B. met stripteken ing op p. 83.
8. (Engelbregt, Jacobus Hendrikus Anthonius) (pater L. Engelbregt, ps. J. Engelenburcht) en (Franso Hoes) (ps. van Franco de Fransoos), *Punch*. Verzameling anecdoten. Met gekleurde tekeningen door A. Nonymus (ps. van A. W. J. M. Noyons), (Utrecht, Hannibal, Katinka en Co. = Amsterdam, F. Hoes) mei 1945. 70 blz. (Illegaal).
9. (Frederiks, A.), (ps. Tijl), *Mosquito* (Met tekn. van Tijl) Utrecht (Het Stichtse Pepertje/Ons Volk) 1945. 28 blz. (Illegaal).
10. Gast, Frans ter, en Jan Ubink (tekst), *Sage en feit uit oorlogstijd*, Leiden (Batteljee & Terpstra) 1946. 19,5 × 27,5 cm, 88 blz. *f* 7,50. N.B. een serie schaduwprenten, die Ter Gast al tijdens de bezetting begon te vervaardigen. Oorspronkelijk bestemd voor een schaduwspel te maken, waarmee hij voorstellingen in het land wilde gaan geven.
11. *Gek en wijs tijdens Seyss*, Den Haag (Kompas) juli 1945. 11 × 15 cm, 12 blz. *f* 0,35. (Tekenaar onbekend).
12. Gelre, Aald van, *Arnhem*, Amsterdam (L. J. Veen) 1945. Folio. Map met 12 platen naar houtsneden van A.V.G.
13. Hoogenbos, Stijn, en Joop van den Broek, *Herinner de dagen*, Z.pl. (Sparo) 1945. 31,5 × 24 cm.
14. Jordaan, L. J., *Nachtmerrie over Nederland*. Een herinneringsalbum, Amsterdam (De Groene Amsterdammer) 1945. 23 × 24,5 cm, 69 blz. *f* 12,50. (Omslag en typografie van Jan van Keulen) N.B. Eveneens verscheen in 1945 bij Bigot & Van Rossum in Amsterdam *Aan den loopenden band*, 30 drama's in zakformaat. (2 dln). Deze uitgave staat niet in verband met de bezetting.
15. Kabos, H., *Keukenkrabbels* (tekst van J. G. Toonder), Amsterdam (D.A.V.I.D., later overgegaan naar Buyten en Schipperheyn) 1945. 27 × 19,5 cm, 32 blz. *f* 10,— en *f* 20,— (luxe uitgave). De 2e druk, eveneens uit 1945 kostte *f* 1,75. (Illegaal).
16. *Ken-je-die?* Een bundeltje volkshumor uit de oorlogsjaren, soms leuk, soms venijnig, soms een tikje grof, maar altijd anti-Duits. Wat niet anders kan, omdat Nederlanders ze aan elkaar vertelden. (Samengesteld door Henri van de Weg. Illustraties geleverd door Marten Toonder Studio's, Amsterdam), Amsterdam (D.A.V.ID.) 1944. 22 × 15 cm, 69 blz. *f* 1,95. (Illegaal).
17. (Kennis, John C.), *Het jaar 1942*, Amsterdam (in eigen beheer) 1942. 160 blz. N.B. Het is mij niet bekend of het hier ook gaat om een humoristisch beeldverslag. (Illegaal).
18. (idem), (ps. v. Ribbentel-Magerbuick), *O, dat wintertje '45*. Een vluchtige maar luchtige herinnering aan de laatste (?) maar raakste (?) oorlogswinter. Uitgebeeld (en beschreven) door v. Ribbentel-Magerbuick. Uitgave v. tulpebol & pulpeknol Groot Smullenburg (Laren, N.H.) 1945. N.B. Zie noot 15. (Illegaal). Herdruk 1975.
19. idem, *De Sprinkgermanenplaag en de stoute dingen die Toontje deed*. Vertelselboek voor grote mensen. Ter levendige herinnering aan de 5-jaar lange logeerpartij van de Sprinkgermanen, Amsterdam (G. W. Brueghel) december 1945. 12,5 × 19,5 cm, 94 blz. *f* 2,90. Herdruk 1975.
20. Klaasse, Piet, *Wij waren getuigen*. 30 tekeningen. Inl. Jan H. de Groot en Ed. Hoornik. Gedichten van Theun de Vries. Amsterdam (Vrij Nederland) april 1946. 38 × 28 cm, 72 blz. *f* 7,50.
21. (Korpershoek, Rob), *Oorlog met de tekenpen*, (Hilversum) december 1944. N.B. K. signeerde met een M, waarvan de derde poot langer uitliep en waar een streepje door gezet werd. Een exemplaar van de bundel is aanwezig op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam.
22. Linde, Aug. van de, *Zoo was Nederland in de winter 1944-45*, vastgelegd in 18 reprodukties naar aquarellen van ... Utrecht (Vens) z.j. 23 × 28 cm.
23. (Links, Karel Leendert), *Moffenspiegel*, (Utrecht) (De Bezige Bij) 1944. 19,7 × 13,4 cm, 40 blz. N.B. Het boekje werd gedrukt bij H. de Koningh in Den Haag. Er verscheen in 1945 een bewerkte uitgave van die 48 blz. telde. (Illegaal). Zie ook 47.
24. (idem), *Ondergrondse Borrelingskes*. Door x.xxxxxx (= Cornelis Veth), (Den Haag). (Uitg. Kraft durch Schadenfreude = H. de Koning) 1945. N.B. Het colophon vermeldt dat dit boekje op 1-4-1945 als 2e deel van de Ondergrondsche Knock Out Press verscheen. 17,5 × 13 cm, 18 blz. (Illegaal).
25. (Mazure, Alfred), *Wat straks?* Handje Plak antwoordt Seyss Inquart op zijn rede van 3 Januari 1945. (Met een inleiding van Martinus Nijhoff, tekn. van A. Mazure en tekst van Handje Plak = Leonhard Huizinga) Den Haag (Knock-Out-Press = H. de Koningh) 1945. 60 blz. (Illegaal).
26. idem, en Leonhard Huizinga, *Een natie onder de nazi's*, 10 mei 1940–5 mei 1945. Den Haag (Stok/Forum Boekerij). z.j. 136 blz. In dit boek is o.a. *Wat straks?* (Nr. 25) opgenomen.
27. *Metro-Mozaïek*. Een grillige Mozaïek van bonte brokken, werd dit boek, waarin allerlei bijdragen uit allerlei Metro-nummers van november 1944 tot oktober 1945 werden verzameld. (...), (Amsterdam) (D.A.V.I.D.) 1945. 23,5 × 18,5 cm, 48 blz. *f* 2,50.
28. Mooy, van Wieringen, Willem (ps. Wim de Mooy, Wim van Wieringen, Wim), en Pieter Groenewold (tekst), *Schaduwen van gisteren*, Amsterdam (D.A.V.I.D.) 1945. 23,3 16 cm.
29. *Onder de Nazi's*, 7 pltn. van Guust Hens. Rotterdam (C. J. van Kooten, Gordelweg 206) sept. 1945. 23 × 20 cm. *f* 2,45.
30. Overweel, J., *Het Leidertje*, Eindhoven (De Pelgrim) juni 1945. 21,5 × 19 cm, 24 blz. *f* 1,50.
31. Rot, Jan, *Vijf jaar hakenkruis over Nederland*, (Amsterdam), (Paraat) 1945. Met een inl. en verklarende bijschriften van H. van de Weg. 19,3 × 13,5 cm.
32. Spier, Jo, *Onze schulden zijn hun schuld*, Een prentenboekje over de annexatie. Amsterdam (Elsevier) oktober 1945. 22,5 × 16,5 cm, 31 blz. *f* 1,—. N.B. Eenzelfde soort boekje, getiteld *Het Marshall-plan en U*, verscheen in november 1949. Het was een uitgave van de Persdienst van het Ministerie van Economische zaken in samenwerking met de Regeringsvoorlichtingsdienst.
33. Tast, Ton van (ps. van Anton van der Valk), *De daverende dingen dezer dagen. 1945 ons land uit lijden ontzet. Hiep, hiep, hoera, wij zijn weer vrij* (Oorlogsprentenboek, bewaar 't), Den Haag (Kompas) juli en oktober 1945. Deel 1: 25 × 19 cm, deel 2: 23,8 × 18,2 cm. *f* 1,25 p.st. NB Van deze tekenaar verscheen in februari 1946 *Het geval van Meege-*

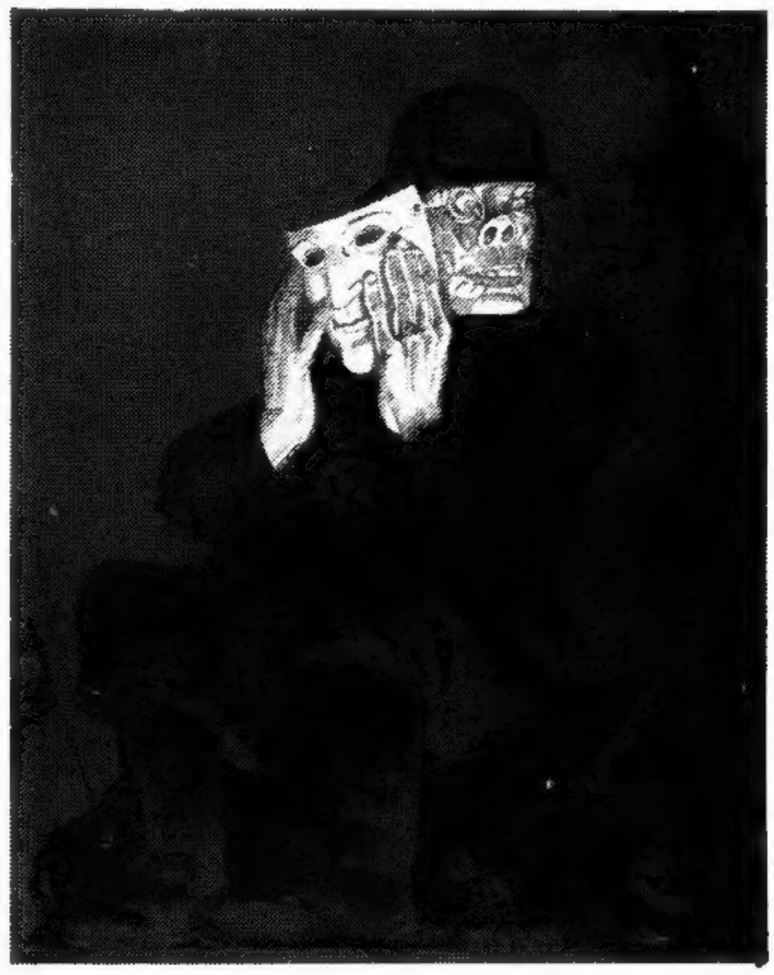

ren. Een vlugschrift ter voorlichting. (De daverende dingen dezer dagen), Den Haag (Kompas). 26 × 18 cm, 15 blz. *f* 0,75. Van Tast illustreerde bovendien: M. H. A. van der Valk, *Hoe de helden gevallen zijn!,* Rotterdam (W. L. en J. Brusse) september 1945. 22 × 14 cm, 32 blz. *f* 1,—. Het is mij niet bekend of het in dit geval ook om een humoristisch/satirisch beeldverslag gaat.

34. *Van koken en stoken – 'Hou zadel',* Den Haag (Kompas) (juli 1945). 11,5 × 17 cm, 30 blz. *f* 0,75. N.B. twee strips in één boekje van een onbekende tekenaar.
35. Veldheer, P. (A.), *De slag om Arnhem.* Beeldfilm in 300 flitsen!, Rotterdam (HATE) z.j. 12,6 × 9,8 cm. *f* 0,50. N.B. Feitelijk staan er 302 plaatjes in dit boekje, dat het enige is, dat gerealiseerd werd van een plan van de tekenaar om een complete serie oorlogsstrips te maken.
36. Veth, Cornelis, *Bezet en beschermd.* Een geteekende kroniek van de jaren 1940-1945. Amsterdam (De Telg) december 1945. 9,5 × 12 cm, 36 blz.
37. Vielvoye, N. M. H., *Hoe was 't ook weer.* Een serie van 6 penteekeningen van flitsen uit den bezettingstijd, Rotterdam (Wyt) oktober 1945. 24 × 32,5 cm. *f* 1,25.
38. *Weerwolf-terreur,* Amsterdam (De Uil) november 1945. 16 × 11 cm, 31 blz. *f* 0,45. N.B. Het is mij niet bekend of het hier gaat om een stripverslag in tekenvorm.
39. Tienhoven, Hans van, *Weet je nog wel.* Versjes en prentjes van... Opgedragen aan de 'kleine helden' (de Hollandsche huisvaders), Amsterdam (Jacs. G. Robbers) z.j. 20 × 14 cm, 32 blz.
40. *Wie het laatst lacht...* Bezetting en bevrijding in caricatuur, Amsterdam (Engelhard, Van Embden & Co.) november 1945. Samengesteld en ontworpen door Studio Codex en Douwe M. Nieuwenhuis. 23 × 19 cm, 56 blz. *f* 7,50.

Kalenders

41. Links, K. L., *Kalender voor het jaar 1944,* (Utrecht) (De Bezige Bij) 4°. In 1943 in het verborgene gedrukt bij H. de Koningh, Den Haag, 6 bladen.
42. idem, *Vrijheidskalender 1945,* (Utrecht) (De Bezige Bij) 4°. In september 1944 gedrukt bij H. de Koningh, Den Haag. 7 bladen.

42a. Korpershoek, R., *Vrijheidskalender 1944.* 12 bladen.

43. *Weet U nog wel?* Kalender 1946, Boxtel (Henri Bogaerts), december 1945. 30,5 × 23 cm. 6 bladen. *f* 2,50. N.B. Of het hier ook om een min of meer samenhangende beeldkroniek gaat is mij niet bekend.

Prentbriefkaarten

44. Broekman, Nico, serie van prentbriefkaarten, die een beeld van de bezetting geven. Op de kaarten staat het jaartal 1941, maar het is niet zeker of ze al tijdens de bezetting verschenen zijn. De serie is aanwezig op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
45. Broos, Piet, serie van prentbriefkaarten, waarin *Heintje* de hoofdrol speelt, getekend en uitgegeven in 1945.
46. Smits, A. G. (Ton), serie van prentbriefkaarten, waarop de nazi-leiders bespot worden. Eindhoven (Eindhovensch Dagblad) 1944 of 1945. N.B. Smits maakte ook illustraties voor: H. E. Visto, *Jawel majoor,* Eindhoven (De Pelgrim) 1945. 23 × 15 cm, 76 blz.

Vlugschriften

47. *Moffenspiegel,* uitg. De Wervelwind z.pl. z.j. Bundel caricaturen van Osbert Lancaster tijdens de oorlogsjaren in de Daily Express verschenen. Nrs. in 1942 door de R.A.F. boven Nederland verspreid.

Op het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie is men bezig het beeldend materiaal te catalogiseren. Mijn collega Jenny Smit heeft een groot deel van de losse illegale tekeningen al in een catalogus ondergebracht. Geïnteresseerden kunnen verder raadplegen: *Brinkman's cumulatieve catalogus van boeken,* jrn. 1940-1948. – D. de Jong, *Het vrije boek in onvrije tijd.* Bibliografie van illegale en clandestiene belletrie, Den Haag 1968. – *Maatstaf,* 8e jrg. april 1960 (ills. materiaal). – H. Mulder, *Kunst in crisis en bezetting,*

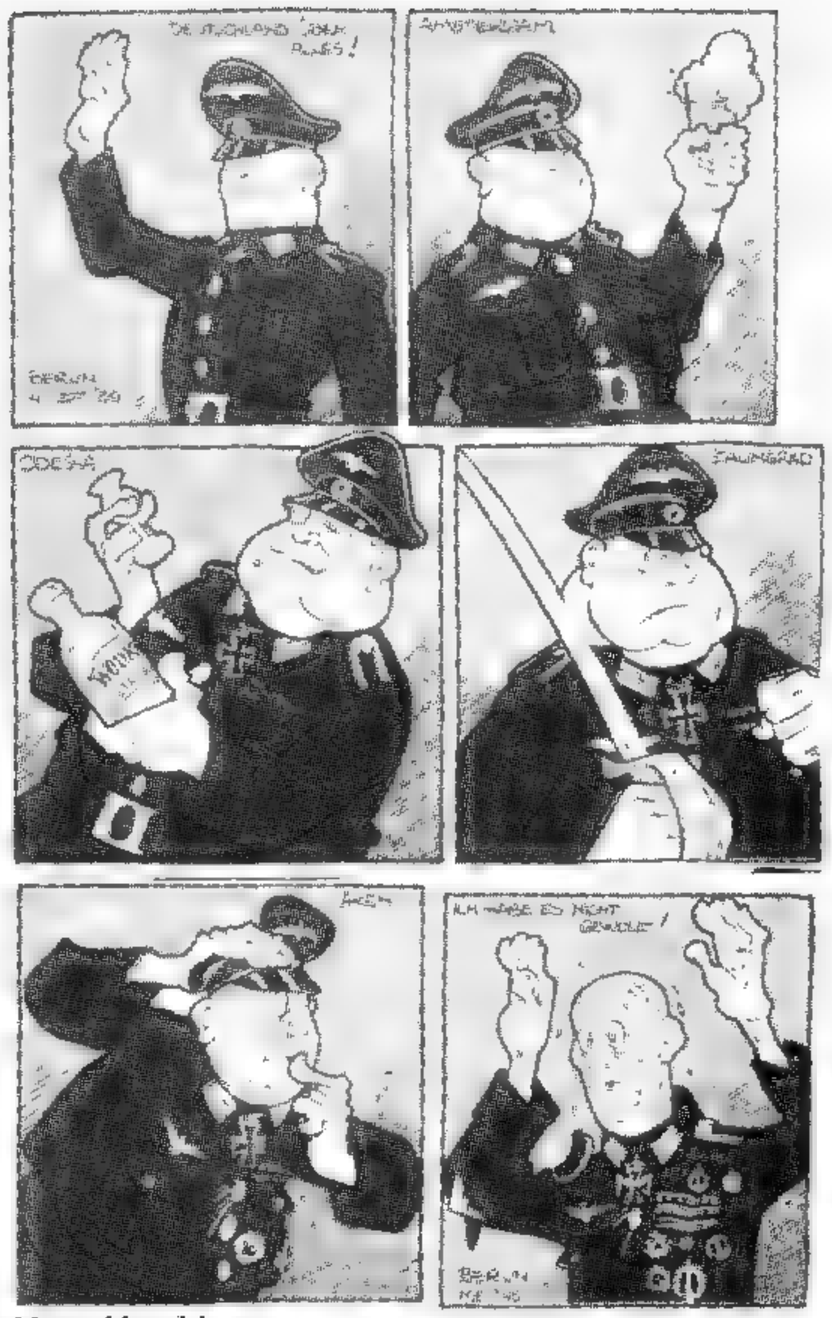

Metro-Mozaïek

Utrecht/Antwerpen 1978. – Johan van der Steen, *'t Scherp van de Pen,* Haarlem 1979 (ills. materiaal). – L. Winkel, *De Ondergrondse Pers 1940-1945,* Den Haag 1954. – J. J. Lynx, *De pen is machtiger,* Amsterdam 1947. (Nederlandse bew. van C. Veth).

uitgeverij PANDA

Rembrandtlaan 11 te Hazerswoude-dorp
tel. 01728-8841

Zoekt uit de groep van belangstellenden in strips met minimaal HAVO-opleiding

ASSISTENT(E) UITGEVERIJ

die na een inwerkperiode belast kan worden met:

- *produktiebegeleiding*
- *voortgangcontrole*
- *ontwerp en lay-out van:*
  - *spectussen*
  - *advertenties*
  - *titelpagina's*
- *algemeen bureauwerk*
- *korrektie en retouche*

Engelse spreek- en schrijfvaardigheid is vereist, alsmede goede beheersing van de Nederlandse taal. Niet roken en kennis van de Franse taal strekken tot aanbeveling.

Free lance en part-time werkers kunnen ook reflecteren.

Verder zijn wij geïnteresseerd in free lance

- **(ADSPIRANT-) LETTERAARS**
- **AANBIEDINGSVERTEGENWOORDIGER**
  voor bezoek aan de boekhandel
- **VERTALERS UIT HET FRANS,**
  die hun Nederlands uitstekend beheersen en
- **KORREKTOREN,**
  voor het stroomlijnen van vertalingen.

door Jac Drewes

peperdik papier

het nederlandse beeldverhaal in oorlogstijd

De geschiedschrijving van het nederlandse beeldverhaal vordert gestaag. Richtte de aandacht zich oorspronkelijk vooral op de na-oorlogse periode, ook de strips uit de vooroorlogse periode zijn thans voor een groot deel in kaart gebracht. Over de periode 1940-1945 is tot nu toe geen omvattend overzicht verschenen. Dit nummer van Stripschrift kan daartoe ook alleen maar een aanzet bieden. Veel gegevens zijn niet meer of nog niet te achterhalen. Bij het volgende overzicht is gebruik gemaakt van het overzicht over de strips in de dertiger jaren dat in Stripschrift 98 is verschenen. Verder van *Wordt vervolgd,* onder de redaktie van Evelien en Kees Kousemaker (uitgave van het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1979), vooral van de bijdragen van Albert Tol, Rob Richard, Hans Stoovelaar en mijzelf daarin. Een vraagteken tussen haakjes (?) geeft onzekerheid over het vermelde gegeven weer. Aanvullingen en korrekties zijn welkom.

Met de bezetting van Nederland op 10 mei 1940 verandert er in eerste instantie niet zo veel aan het dagelijks leven. Een algemene taktiek van de Duitsers was, om het gewone leven zoveel mogelijk voortgang te laten vinden. Dat gold ten dele ook voor de verschijning van kranten en tijdschriften, al moest de berichtgeving aangepast worden aan de bedoelingen van de bezetter. Maar naast propagandistische berichtgeving zou er plaats moeten blijven in de media voor meer ontspannende en verstrooiende publiciteit als sportverslagen, vrouwenpagina's, kinderboekjes en ook stripverhalen. Als de leuke dingen van alledag gewoon doorgaan zal de verschrikking van de oorlog en de bezetting niet zo zwaar wegen, zullen bezetter en de publiciteitsmedia misschien afzonderlijk gedacht hebben.
Al snel was er echter sprake van een toenemende goederenschaarste en deze gold ook voor papier. Door de toenemende papierschaarste ontstond er gedurende de oorlogsperiode een steeds sterker beslag op het beschikbare papier voor de berichtgeving, al of niet van propagandistische aard. Daardoor moesten minder belangrijke zaken als stripverhalen met steeds minder plaats genoegen nemen. Ook voor boekuitgaven was steeds minder ruimte.

Tijdschriften
Bij het begin van de oorlog stonden de stripverhalen in tijdschriften er redelijk rooskleurig voor. Verschillende populaire weekbladen beschikten over één of soms zelfs twee aparte bijvoegsels waarin strips verschenen. Deze bijvoegsels verdwijnen in 1941 en 1942 wegens de papierschaarste van het toneel.
De *Panorama* beschikte over twee bijlagen, één voor kinderen: *Sjors,* en een humoristische bijlage: *de Humorist.* In de Humorist stonden buitenlandse strips als *Adamson* van JAKOBSON, *The timid soul* van H. T. WEBSTER en *Nancy* van ERNIE BUSHMILLER. Maar ook nederlandse strips zijn er in de oorlogsperiode in verschenen zoals *Barak 11* van HANS HUSSLAGE (1940), *Klit, de schoonzoon* van J. J. VOSKUIL (1941) en *Jossie Jovel* van FRANS PIËT (1941). Deze laatste strip werd na het verdwijnen van *de Humorist* in 1941 voortgezet in *Sjors*, dat tot maart 1942 bleef verschijnen. Ook hierin verschenen buitenlandse strips als *Prins Valiant* van HAL FOSTER (tot maart 1941). Nederlandse bijdragen waren: *Willy Weetal's wetenswaardigheden* van R. M. BRINKERHOFF (tot okt. 1941), *Tommies avonturen* van PIET BROOS (tot maart 1942), en *Sjors* van FRANS PIËT. Na het verdwijnen van *Sjors* neemt de *Panorama* de strips *Sjors* en *Jossie Jovel* op tot aan haar eigen verdwijnen in september 1944.
Ook de *Katholieke Illustratie* had aan het begin van de oorlog twee bijlagen: *Okki* voor de kinderen en *de Narrenkap* voor de pret. *Okki* publiceerde tot haar voorlopige afscheid in september 1941 ook *Prins Valiant* en *Tommies avonturen,* net als de *Sjors*. Verder stond *Monki* van B. A. REITH erin. In *de Narrenkap* verscheen behalve *Knobbel* van C. BANTZINGER (1940/41) ook stripwerk van FIEP WESTENDORP.
Ook het blad *de Prins* beschikte over een kinderbijlage: *Jeugdland.* In deze tot begin 1942 verschenen bijlage stonden: *Hoe twee hollandse jongens op Mars belanden* (1940/41) en *Oom Bart's avonturen op de planeet Mars* (1941) van BRAM OHM. Daarna volgt: *De wonderlijke avonturen van Pietje Pinguin* van B. H. OHWEE (Ps. voor OHM?), dat doorloopt in de *Prins*. In 1943 verschijnt in de *Prins: de avonturen van Sim Pansee* van BRAM OHM en JAN HAS en in 1944 nog: *de fantastische avonturen van Pekky* van FRANS VAN LAMSWEERDE.
Jumbo heet de stripbijlage bij *Okido*, en verschijnt tot december 1941. Nederlandse strips hierin zijn vermoedelijk: *de wonderlijke avonturen van Rosemarieke, Toon en Tinus* en *Tom en Hans*. Van COR STOLK (ps. van H. M. DAMEN) verschenen in *Jumbo: Jip, Tip en Flip* (1940/41), *De zwarte draak* (1940/41), *Don Quichote* (1940/41) en *Kees en Keetje op de boerderij* (1941). Deze laatste strip wordt voortgezet in *Okido* in 1942 onder de titel: *De zwerftocht van Kees en Keetje.*
In *De kleine Wij*, bijlage bij *Wij* verschijnt tot 1941 *Gerrit* (?) van REIN STUURMAN. In *Olijk en Vrolijk,* bijlage bij *Week in beeld* (?), verschijnt tot in de oorlog *Gijsje Goochem* van JACQUES GROSMAN. Daarnaast *De avonturen van zeeman Stoppel* van C. ROBBEN. Als *O&V* in december 1941 ophoudt te bestaan, wordt deze strip voortgezet in *Week in beeld* (1942). In dat jaar ook *Heintje Hups en Honkie* van TIJS DORENBOSCH.

Humoristische tijdschriften en jeugdbladen
In het tijdschrift *Het Amusantje* verschijnt tot in 1942 de strip *Pimpelmans* van GERRIT ROTMAN. Ook enkele andere strips van zijn hand staan in de oorlogsperiode in dit blad.

Frans Funke

Ook in een aantal jeugdbladen stonden in de oorlogsperiode strips. Zo stond in het *Kleuterblaadje* (de voorloper van de huidige *Okki*) tot het verdwijnen in december 1941: *De verstrooide Professor* van THEO FUNKE en in het *Weekblaadje voor de Roomsche Jeugd* (nu: *Taptoe*): *De strijd om Kruger's miljoenen* (tot september 1940) (CISO 21), *De 12 ambachten en 13 ongelukken van Thijs Slof* (okt.-dec. 1940) en *Het duo Kobus Knol en Thijs Slof op avontuur* (1941), alledrie van FRANS FUNKE. In *Zonneschijn* staat in 1940/41 *Twee jongens in het jaar 2500* van HENK KANNEGIETER.
Dit overzicht van de strips in tijdschriften is zeker onvolledig. Alleen is moeilijk uit te maken, hoe onvolledig. Naast de genoemde bladen zijn zeker nog talloze andere tijdschriften ook in de oorlogsperiode althans tijdelijk verschenen.
Specifieke tijdschriften als hobbybladen en omroepbladen kunnen ook strips bevat hebben. Zo ontstond in de *Radiobode* in 1941 de strip: *De belevenissen van Daantje Driest, Radioreporter* van A. MOLENAAR. Behalve de papierschaarste heeft ook de beperkte neiging om gebruikspapier te bewaren een rol gespeeld bij de geringe kennis, die wij nu nog kunnen nemen van de nederlandse strips in oorlogstijd.

Stripbladen
Nederland heeft in de tweede wereldoorlog twee stripbladen gekend: *Doe mee* en *Bravo*. Daarnaast is in België Robbedoes langdurig blijven verschijnen (zie Stripschrift 94/95), wat mede aanleiding is geweest tot de erkende produktie van nederlandse stripboeken gedurende de oorlogsjaren. (Dupuis-albums)
Doe mee houdt het tot in 1942 uit, ten dele met buitenlandse strips: *Popeye* van SEGAR (tot 1942), *Henkie* van ANDERSON (tot 1942) en *Piet de landloper* van C. D. RUSSELL (1940/41). Als nederlandse strips verschijnen: *Jopie Makreel* van MARTEN TOONDER (1940-1942); *De avonturen van Binnitou Billy* (1940/41) en *De griezelige avonturen van Nico Nijn* (1942), beide van PAX STEEN; *De avonturen van Prik en Prak* (1941) van JOOP GEESINK, en *Winnetou, het opperhoofd der Apachen* (1942) van HANS KAALES en A. EKKER.
Bravo als nederlandse uitgave start in 1941 als bijlage bij *Cinema en Theater* en later ook bij *Unicum*. Pas in januari 1943 komt het als onafhankelijk blad uit en neemt daarmee een unieke plaats in in de geschiedenis van de strip in oorlogstijd. Als alle andere striptijdschriften, weekbladbijlagen en jeugdtijdschriften zijn verdwenen in 1942, zal *Bravo* nog eens goed beginnen. *Bravo* houdt het dan ook ± 3 maanden onafhankelijk uit.
In *Bravo* verschenen: *Avonturen op een onbewoond eiland* (1941/42), *25 km onder de aarde* (1941/42) en *Pim's wereldreis* (1943), alledrie van AUKE A. TADEMA; *De koning van het oerwoud* (1941/42), *De avonturen van Dikkie en Dunnie* (1941-43) en *Jim en Soe* (1941-43), alledrie van MARTEN TOONDER; verder *Ko Knaaggraag (1939-41) van* PIETER GENTENAAR *en Robin* van C. R. SNELGROM.
Al in begin 1943 is dus de rol van specifieke bladen voor strips uitgespeeld. Toenemende papierschaarste heeft daarbij een rol gespeeld.

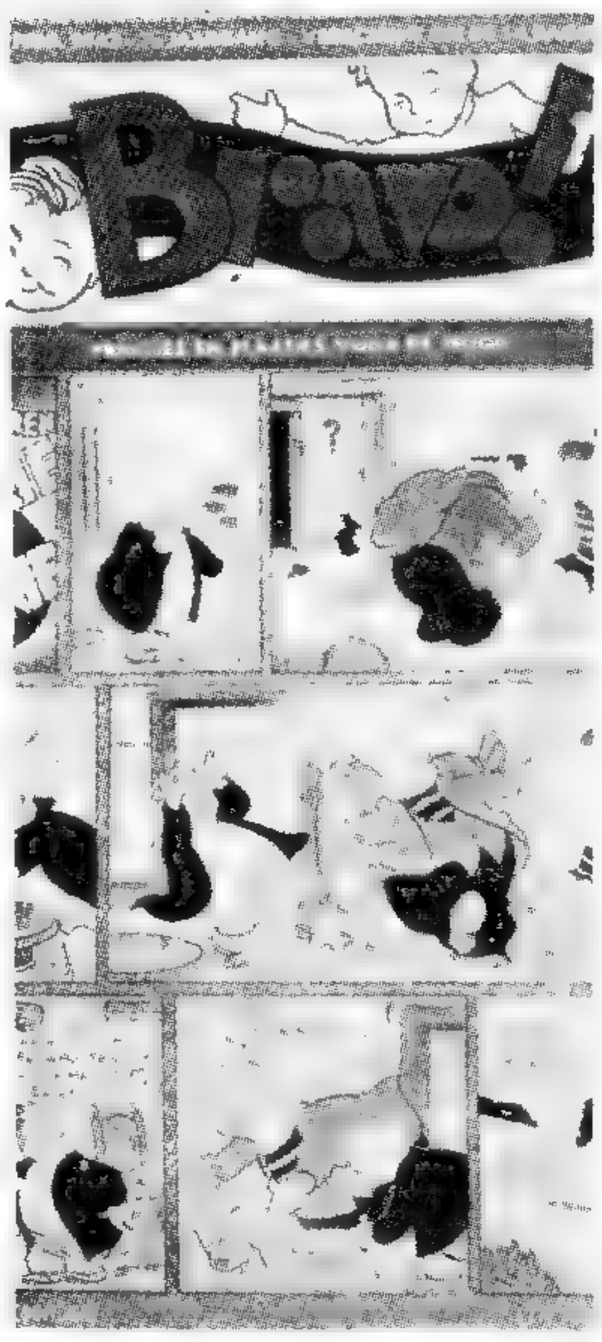

In november 1942 verschijnt in *De Pers*, maandblad voor het Nederlands Perswezen, officieel orgaan van het persgilde der Nederlandse Kultuurkamer een stuk onder de titel: Het geïllustreerd kinderfeuilleton in het licht der papierschaarste . Daarin zegt C. R. Stoelmann Leijsner, dat bij de bestaande papierschaarste alleen stripverhalen van tekentechnische kwaliteit en van een goede eenheid van tekst en plaatjes nog afgedrukt mogen worden. Als voorbeelden van goede strips noemt hij: Tom Poes, Bruintje Beer, Tripje en Liezebertha en Broeder Bastiaan. Het tekent de invloed van de papierschaarste op de strippublikatie.

Krantestrips
In bovenstaande opsomming worden alleen krantenstrips genoemd. Deze hebben het ook langer volgehouden dan de tijdschriftenstrips. In de *Telegraaf / Nieuws van de Dag* liep in 1940/41 de strip *Tijs Wijs, de torenwachter* van WILLY SMIT. De strip is in 1941 gedeeltelijk door MARTEN TOONDER getekend wegens ziekte van Willy Smit. Van de strip zijn in de oorlog vier boekjes verschenen.
Op 16 maart 1941 begint *Tom Poes*. In het 23ste verhaal (De chinese waaier) wordt de strip afgebroken op 20 november 1944, naar het heet omdat Tom Poes ziek is. Vlak daarvoor waren TP en Ollie B. Bommel ondergronds gegaan. Vier verhalen zijn in de oorlog als boekje verschenen.
(Zie verder de Bommelbibliografieën).
In de NRC liep in 1940 nog de strip *Stiemer en Stalma* van LEO VROMAN en ANTON KOOLHAAS, dat echter al eerder (1937) in de krant en als boek was verschenen (?). Eind 1940 beginnen in de NRC *De avonturen van Witsok* van HUGO LOUS.
Tot 21 april 1944 zijn van deze strip 868 afleveringen verschenen. Ook kwamen er in 1941 en 1942 twee boekjes uit van de eerste episoden. Op 8 mei 1944 begint Hugo Lous aan een nieuwe strip, die tot 4 september 1944 doorloopt: *Het geheim van het Catspark* (48 afleveringen).
Het *Algemeen Handelsblad* wilde in 1940 *Jan Kordaat, de soldaat* van JAN DIRK VAN EXTER gaan publiceren. Na het uitbreken van de oorlog ging men toch maar gewoon verder met *Bruintje Beer* van MARY TOURTEL en (vanaf 1935) ALFRED BESTALL. In de oorlog zijn hiervan 30 episodes verschenen van wisselende lengte. Regelmatig werd

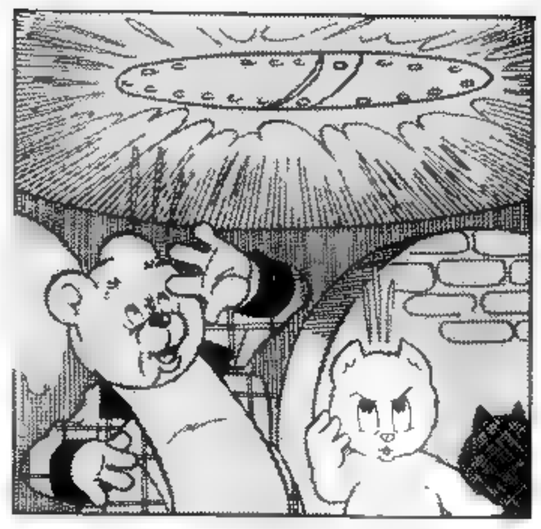

Tom Poes en Heer Bommel ondergronds?

het aantal plaatjes beperkt tot één, waarschijnlijk ook vanwege de papierschaarste. In het verhaal *Bruintje Beer krijgt een onderscheiding,* dat liep van 29 maart tot 13 juni 1944 helpt Bruintje Beer een piloot, die uit een neerstortend vliegtuig is gesprongen. Hij moet kontakt opnemen met Alaric, een verbannen koningszoon. De toespelingen lijken duidelijk, maar of hier van opzet sprake is blijft onzeker. De laatste aflevering staat op 15 september 1944 in de krant. Er zijn in de oorlog nog vijf boekjes uitgebracht, de laatste op gereduceerd formaat.
In *De Tijd* verschijnt vanaf december 1942 tot 29 september 1944 de strip *Broeder Bastiaan* van CHARLES BOOST in 16 episodes. Van 1 november 1943 tot 7 januari 1944 wordt de strip onderbroken vanwege de papierschaarste. In één van de verhalen wordt de 'trappende laars' erg suggestief afgebeeld, maar ook hier blijft het gissen of er van opzet sprake is. Van *Broeder Bastiaan* is in 1947 een boekje verschenen.
In *Het Volk* (ook verschijnend onder de namen Voorwaarts en Volksblad) verscheen in 1941 de strip *R-23 en zijn helpers* van CARLY VOS (Toby Vos ?), een erg mooie strip.
Begin 1942 volgt *Hans Houjeweg*, een tekstbewerking van Töpffers Cryptogame van M. WOLTERS. Daarna komen *De avonturen van Dikkie Duiker en Paultje Poon* van L. H. PIETERSEN. Op 16 juli 1942 begint WIM MEULDIJK met *Sneeuwvlok, de eskimo.* Deze strip heeft gelopen tot 30 december 1944 (1253 plaatjes), en heeft daarmee het langste weerstand gehouden aan de papierschaarste. Van Sneeuwvlok is in 1943 het boekje: *De wedstrijd voor hondesleden* verschenen. (?) In 1948 komt het boekje *Sneeuwvlok verovert Fatalië* uit. In 1945/46 verschijnt Sneeuwvlok als stripblad in oblongformaat (waarschijnlijk 10 nummers). Het is de voorloper van de Ketelbinkiekrant, waarin Sneeuwvlok lange tijd herdrukt wordt.
In *De Standaard* staat in 1941

Lange Jaap uit 't lekkere stroopvat van HEIN KRAY en TO VAN THIEL. Hierna volgt *In de Soete Suikerbol* van W. G. VAN DER HULST, waarvan in de oorlog ook nog 5 boekjes zijn verschenen. In 1943/44 volgt *Het paleis met de zeven torens* van W. G. VAN DER HULST en W. HOLWERDA, dat echter niet voltooid wordt.
Strips met een uitgesproken propagandistisch karakter verschenen uiteraard in het *Nationale dagblad*, de krant van de NSB. In 1941 verschijnt hierin *De avonturen van Karel Ducaat* van NICO DEN HERTOG, en in september 1941 begint *Hansje, Ansje en de meeuw* van PETER BEEKMAN. Hansje was lid van de Juegdstorm. De titel van de strip *Koenraad van de arbeidsdienst* van KEES KOEKKOEK spreekt voor zich. Nog openlijker propagandistisch waren de strips in het weekblad van de NSB op krantenformaat: *Volk en Vaderland*. Beekman tekende hierin de serie *Rare, maar ware commentaren*, waarin de nationaal-socialistische visie op het wereldgebeuren uiteen werd gezet. In 1942 wordt de serie overgenomen door COR

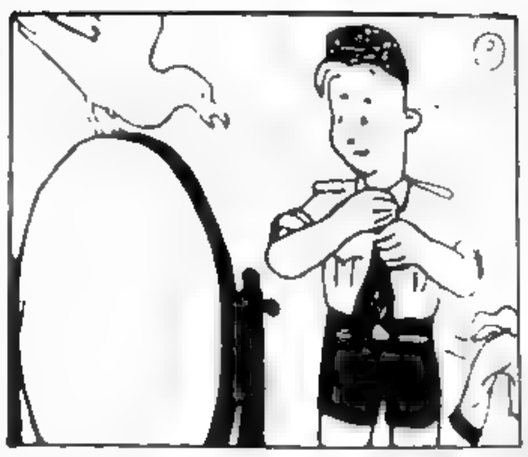

Hansje in Jeugdstorm-uniform

VAN DEUTEKOM.
Uit de meer regionaal geörlënteerde kranten is tot nu toe minder bekend. Een korte impressie.
Genoemde Cor van Deutekom tekende voor het *Twents Nieuwsblad* in 1943/44 de strip *Joco*. Tot 1943 tekende GERRIT ROTMAN, bekend van Snuffelgraag en Knagelijntje, Prinses Sterremuur, de apestreken van Bobby en Mijnheer Pimpelmans (het Amusantje), strips voor de bladen van het Kwartet (Rotterdammer/Nieuwe Haagse Courant/Nieuwe Leidse Courant/Dordts Dagblad). HENDRIK BACKER tekende voor het Rotterdams Nieuwsblad *Tripje en Liezebertha* vanaf 1923. In 1942 stopte hij met de strip omdat er door de bezetter op werd aangedrongen dat hij de strip zou bijsturen in propagandistische richting in de trant van Hansje, Ansje en de meeuw.
Ook zijn gagstrip *Adolphus* moest hij in 1943 stoppen, omdat de bezetter er een persiflage op Hitler achter vermoedde.
In 1940/41 tekent PAX STEEN de strip *Klompertje Klomp* voor de bladen van de *Provinciale Pers*. In 1945 komt hiervan het boek *Klompertjes Dolle Avonturen* uit. JOE STEN tekent voor de *Amersfoortse Courant* en de Oprechte Haarlemse Courant de strip *Pam*, van 1939 tot 1941, waarvan twee boekjes uitkomen, het laatste in de oorlog (1941).
In de *Gooi- en Eemlander* verschijnen de volgende strips: *De uitvinding van de Admiraal* en *De avonturen van Jan Zeedijk in Amerika* van R. J. VAN NEERVOORT. De verhalen waren in 1939 als boek verschenen (Kinderbibliotheek nr. 14). Ook in 1940 verschijnt *Piet Arends en zijn wondertelescoop* van KOEN HANSLEY. In 1941 komen *De wonderlijke avonturen van meneer Prikkebeen* in de krant, maar dan getekend door AART VAN EWIJK met tekst van GABRIËL SMIT. Hiervan verschijnt in 1945 een boek. Verder nog *De avonturen van Baron van Münchhausen* (1941/42) van TOBY NIEUWSTAD en *De avonturen van Barrabas, de Roode Boschmier* (1942) van F. A. WAGNER.
Ongetwijfeld zijn er in deze en andere provinciale kranten nog meer beeldverhalen in de oorlog getekend.
Als we het geheel voor zover bekend overzien, dan komen we naast bekende ook onbekende namen tegen. Enkele uitzonderingen daargelaten is de kwaliteit over het algemeen niet hoog en ook de inhoud van de verhalen is nogal beperkt. Ze bieden weinig aanknopingspunten voor het leven in de oorlogssituatie. Waarschijnlijk heeft de bezetting behalve door de papierschaarste ook rechtstreeks de ontwikkeling van de strip beperkt. Dit wordt des te duidelijker als men kijkt naar de geweldige explosie van goede krantenstrips direkt na de oorlog (Eric, Rob, Kappie, Panda, etc.). Men heeft behalve papier ook duidelijk zijn krachten gespaard.

Groot nieuws voor verzamelaars

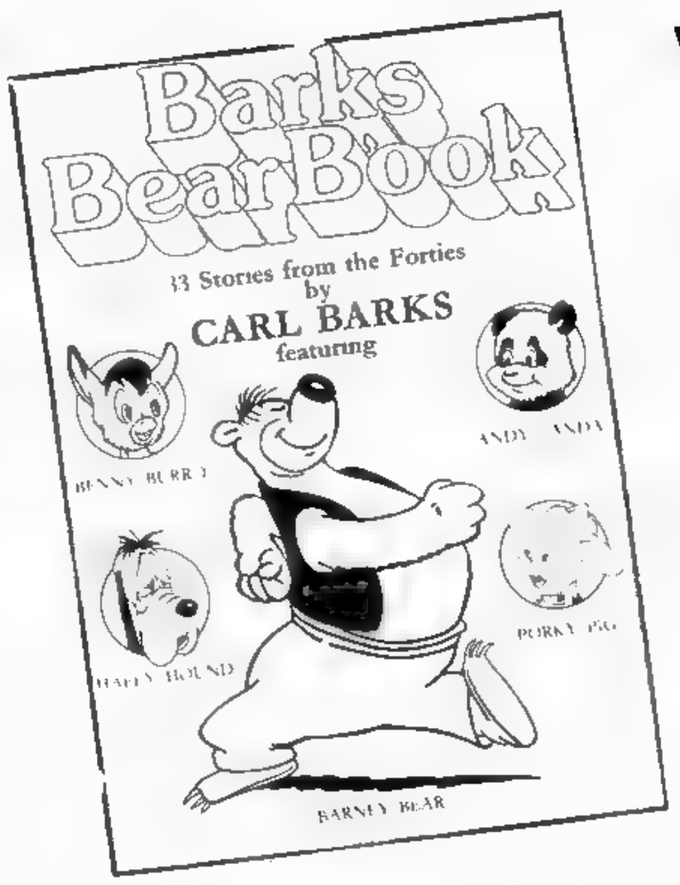

Carl Barks tekende niet alleen Donald Duck en andere vogels van diverse pluimage, maar ook beren, ezels en andere beesten voor 'OUR GANG', 'NEW FUNNIES' en 'PORKY PIG'.
Maar weinigen hebben deze klassieke verhalen in hun bezit. Ze worden niet herdrukt en een complete set van de originele uitgaven kost ongeveer $7.000.
Vooral de verhalen van BARNEY BEAR en BENNY BURRO zijn voor de Barksliefhebber een ware vreugde. De strips doen qua inhoud en tekening sterk denken aan de vroegere Donald Duck verhalen.

Het BARKS BEAR BOOK bevat vele niet-Disney strips van Carl Barks.

In de Engelse taal!

De prijs van $40 lijkt pittig, maar daar heb je dan wel wat voor:
– zorgvuldige zwart/wit druk
– omslag in kleur
– oorspronkelijk formaat
maar vooral:
– 275 pagina's zeldzame strips van Carl Barks.

Levertijd ca. 14 dagen.

BESTELLINGEN: Ik heb een flink aantal van het BARKS BEAR BOOK ingeslagen en kan dus deze uitgave aanbieden voor slechts weinig meer dan de Amerikaanse prijs.

***f* 100,— (inkl. porto).**

Bij vooruitbetaling op de volgende wijze:

a. per Eurocheque direkt aan mij of
b. storting op rek.nr. 279382900 Dresdner Bank Frankfurt.

Korting voor handelaren: vanaf 25 ex.
Bij de aanvraag a.u.b. internationale post-coupons en geadresseerde envelop bijsluiten.

HORST SCHRÖDER,
BIRGER JARSLG. 119/1,
113 56 STOCKHOLM, SWEDEN.

Boekuitgaven in de oorlogsperiode

Behalve de strip- en prenteboeken die op de oorlogsperiode zelf betrekking hebben (zie bijlage artikel Hans Mulder), zijn uit de oorlogsperiode nog de volgende boekuitgaven te noteren. In dit overzicht zijn ook een aantal door striptekenaars geïllustreerde kinderboeken opgenomen. Van sommige titels is onzeker of het om een beeldverhaal of een geïllustreerd verhaal gaat.

Titel	Tekeningen	Tekst	Plaats
1940			
Jan Pierewiet	Piet Marée	Idem	Den Haag
Olli Fant uit Poppello	Marten Toonder	Phiny Dick	Den Haag
Knikkernik, Knakkernak en Knokkernok (Drie trouwe broers in het bos)	Marten Toonder	Dola de Jong	Amsterdam
Bruintje Beer deel 22	Alfred Bestall		Amsterdam
In de Soete Suikerbol, 3 delen (herdruk)	W. G. v. d. Hulst Jr	Sr.	
1941			
Suizebol en Bijdepink	Marten Toonder	Phiny Dick	Den Haag
Van Pom, Verk en Pop	Marten Toonder	Phiny Dick	Den Haag
Burgemeester Jan	Bob Uschi	Dola de Jong	Amsterdam
De Schimmelhof	Marten Toonder	Toon Gerhard (ps. v. J. G. Toonder)	Amsterdam
Rozemarijntje en Rooie Pier	W. G. v. d. Hulst Jr.	Sr.	
Tijs Wijs, de Torenwachter, 4 delen	Willy Smit	Herman Looman	Amsterdam
1. Het avontuur met Oebiranka, de wonderpapagaai			
2. Bolletje Bink en de wonderdokter			
3. Avonturen met een tooverring			
4. De blauwe diamanten van Bagdad			
Tom Poes ontdekt het geheim der blauwe aarde	Marten Toonder		Amsterdam
Witsok neemt vakantie	Hugo Lous		Rotterdam
Bruintje Beer deel 23 en 24	Alfred Bestall		Amsterdam
Pam's wonderlijke avonturen	Joe Sten		Haarlem
De reuzen Belfloor en Bonnevu in het land van Koning Kaskoeskielewan	Joop Geesink	A. D. Hildebrand en H. de Wolf	
Steven Sterkearm en Bram de Boef	Leo v. Grinsven	Jos v. d. Bosch	Tilburg
Dick Bos, 8 deeltjes	Alfred Mazure		
1942			
De avonturen van de drie musketiers	Piet van Elk		
De avonturen van Ridder Rudolf	Piet van Elk		
Het kleine prentenboek, 8 deeltjes (ook in andere jaren)	Piet Broos		
Tom Poes in den Toovertuin	Marten Toonder		Amsterdam
In het land der gele baarden (Witsok)	Hugo Lous		Rotterdam
In de Soete Suikerbol, nieuwe serie deel 1	W. G. v. d. Hulst Jr.	Sr.	
Aan het strand (Bontebalreeks)	Joop Geesink	Idem	Den Haag
Met vakantie (Bontebalreeks)	Joop Geesink	Idem	Den Haag
Jan de Lapper (Alles in beeld-serie)	Piet Broos	Idem	Helmond
Prins en schoenmaker (Alles in beeld-serie)	Piet Broos	Idem	Helmond
Zilverhof (Alles in beeld-serie)	Piet Broos	Idem	Helmond
3 andere deeltjes in deze serie van F. Meijer, bekend onder ps. Jaap van Loon			
Dick Bos, 7 deeltjes	Alfred Mazure		
1943			
Pom van de Pomheuvel	Marten Toonder	Phiny Dick	Den Haag
Sniffeltje Snorrepiet, de zingende muis	Willy Schermelé	Idem	Den Haag
Bruintje Beer deel 25 (klein formaat)	Alfred Bestall		Amsterdam
De wedstrijd voor hondesleden (Sneeuwvlok)	Wim Meuldijk	Idem	
Peter-kerseneter	Piet Worm	Bertus Aafjes	
De avonturen van Bim, 3 deeltjes	Piet van Elk		
In de Soete Suikerbol, nieuwe serie deel 2	W. G. v.d. Hulst Jr.	Sr.	
Reizen en avonturen van mijnheer Prikkebeen	R. Toppfer/B. Mohr	J. J. A. Goeverneur	
Piggelmee	Henk Kabos		
Piet de Smeerpoes	H. Hoffmann		
1944			
Tom Poes in 't land van de blikken mannen	Marten Toonder		Amsterdam
Tom Poes en de meester-schilder	Marten Toonder		Amsterdam
Ken je die? (moppen in oorlogstijd)	Jan Dirk van Exter	Henri v. d. Weg	Amsterdam
Eén emmertje water	Piet Worm	Idem	Amsterdam
Kabouterboekjes, 13 deeltjes (uitgave van De Bijenkorf / Hema)	Lex Metz Toby Vos Sjoerd Schwitters Hans Brouwer Joop Beckman Henk Kabos		
1945			
Knoes en zijn wonderlijke avonturen	Piet Broos	Idem	Amsterdam
Willie Wippie, het duinkaboutertje	Rie Kooyman	Max Schuchart	Amsterdam

Ruiladvertenties
Aangeb. comp. Dick Bos serie 1 t/m 72 (veel org. exempl.) 03473-4922 na 17.30 u.
Aangeboden: Bommel; B 9.1, 17.1, 18.1+2, 20.1+2, 19.2, 22.1+2, 24, 26, 27.1+2, 29, 30, 31, D 27 t/m 37+43 t/m 46, R 18, Illegalen, krant: 134 t/m 165. Jan Witte. Tel. 08370-17941.
Te ruil: Div. strips. Tel.: 01885-3466.
Aangeboden: Eric de Noorman, Kapitein Rob, Dick Bos, Chick Bill, Don Bosco 1ba, Kim Devil deel 2, P. en Teddy deel 5, Oberon zwart reeks, toenga 6+7
Trigie te verz. bundel, Davy Crockett, D. Duck e.a.v. deel 4, Tintin en Suisse (orig. Franse uitgave). The Golden age of Tarzan. M. Steenhorst, Fr. van Blankenheimstr. 12, 7415 VT Deventer. Tel. 05700-32925 (na 18.30 uur), 's zondags de gehele dag na 10.00 uur.
Te koop aangeb.: Donald Duck 1952 t/m 1969. G. Arka, PO Box 85997, Den Haag, tel. 01745-4934.

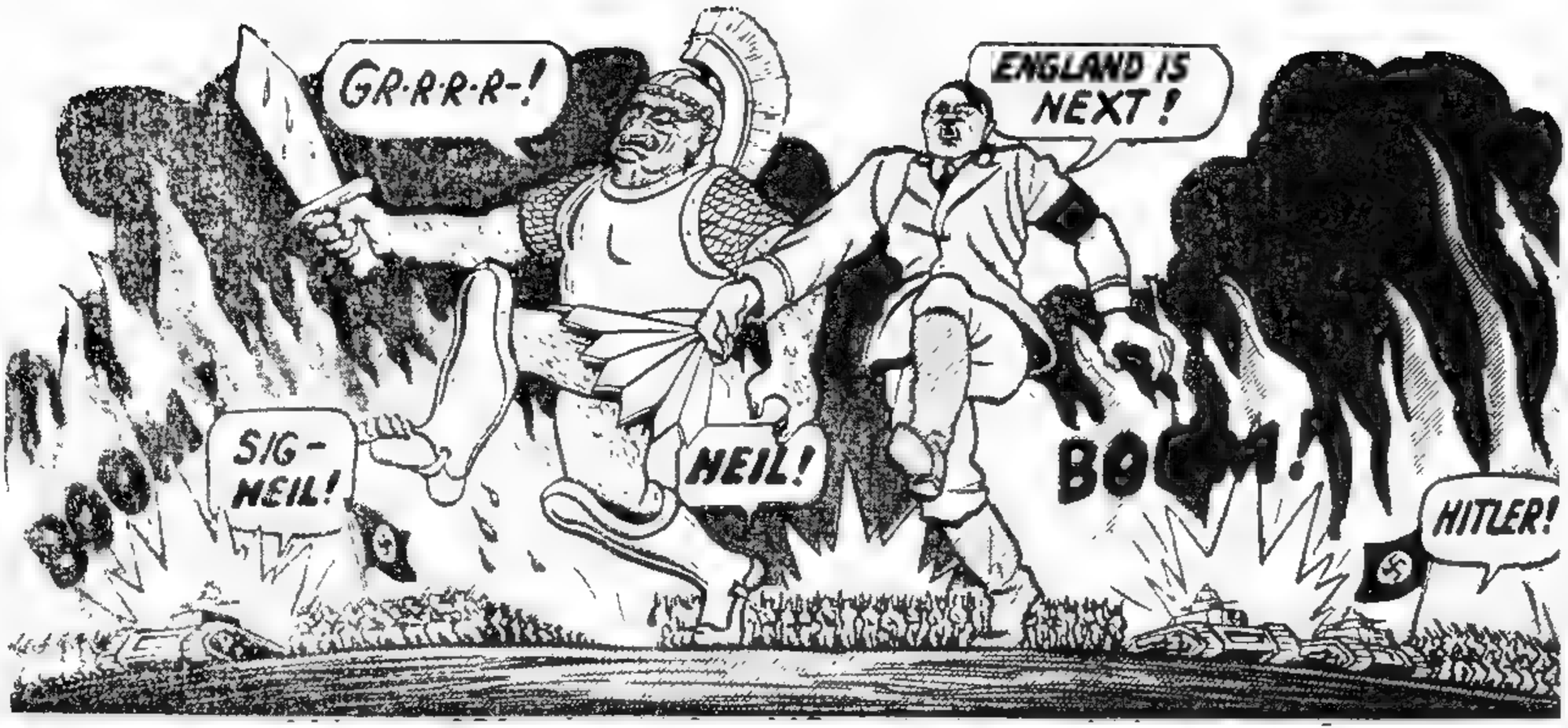

STRIPHELDEN TREKKEN TEN OORLOG

Als goede vaderlanders met een anti-diktatoriale instelling namen vele Amerikaanse stripfiguren met graagte aan de oorlog deel. Hoewel de Verenigde Staten zich pas eind 1941 zelf in de strijd wierpen, hoeven we slechts een vluchtige blik in de comics te werpen om te zien naar welke partij de sympathie van de Amerikanen in de voorafgaande periode uitging. Niet alleen bevochten comic-book-heroes als *The Human Torch, Submariner* en *Captain Marvel* al in 1940 en begin 1941 zonder enige scrupules Hitler en trawanten, maar ook klassieke strips als *Flash Gordon* en *Prince Valiant* kozen in die periode, zij het minder direkt, partij. Flash Gordon was al enkele jaren in een strijd op leven en dood gewikkeld met de gele diktator *Ming*, waarmee hij duidelijk zijn demokratische instelling toonde alsmede zijn wantrouwen jegens het gele ras. Maar daarnaast keerde Flash eind 1941 ook nog van de planeet *Mongo* naar de aarde terug om de V.S. te beschermen tegen een invasie van *'Het Rode Zwaard'*; en de uniformen van de troepen van Het Rode Zwaard en de groet die zij brengen, spreken boekdelen (afb. 1). Voor de Middeleeuwse Prince Valiant was het wat moeilijker om zich in te zetten voor de strijd tegen het fascisme, maar toch heeft Hal Foster daar een oplossing voor weten te bedenken. In 1939 en 1940 bond Prince Valiant de strijd aan tegen de *Hunnen*, die geheel Europa wilden overmeesteren. En wie op de hoogte is van het feit dat de Duitsers in Wereldoorlog I en aanvankelijk ook in Wereldoorlog II door Engelsen en Amerikanen gewoonlijk met de term 'Hunnen' werden aangeduid (naar analogie van de verwoestende kracht waarmee Attila's Hunnen zich in de 5e eeuw op het westen geworpen hadden) heeft weinig fantasie meer nodig om de symboliek van Valiants strijd te doorzien (afb. 2).

COMMANDANT, BERG DIT RUIMTESCHIP, WAT HET OOK KOSTEN MOGE! ZIJN GEHEIMEN ZULLEN VAN HET GROOTSTE BELANG ZIJN VOOR ZIJNE HOOGHEID!
DIE AAN BOORD WORDEN GE-BRACHT!
IK BEN KA-PITEIN VANNOSS VAN DE INLICH-TINGENDIENST VAN ZIJNE HOOGHEID, TOT UW ORDERS!
DE VERRADER VANNOSS BEGROET DE BEVELVOE-RENDE OFFICIER...
U MOOGT UW DEGEN BEHOUDEN ADMIRAAL! U HEBT MOEDIG GEVOCHTEN, NU U NU MAJOOR DANVER BEVRIJDEN!

afb. 1

KARNAK LEIDT ZIJN MENSEN MEEDOGENLOOS... STEEDS WEER BESTORMEN ZE DE BORSTWERING EN STEEDS WEER WORDEN ZE TERUGGEWORPEN. TEN SLOTTE MAAKT DE NACHT EEN EINDE AAN DE AFSCHUWELIJKE DAG EN DE UITGEPUTTE OVERLEVENDEN GAAN TUSSEN DE STILLE DODEN ZITTEN EN RUSTEN UIT.

afb. 2

De stripwereld trok dus ten strijde. Soms door gewoon dienst te nemen in het leger, zoals *Joe Palooka*, die in afbeelding 3 roerend afscheid neemt van zijn geliefde (óók al in uniform trouwens) om zijn plicht te gaan doen, maar soms ook gewoon op eigen houtje, zonder een vast dienstverband. De meeste superhelden behoorden tot deze laatste kategorie, zoals *Submariner* (die zelfs geen Amerikaan was, want hij had zijn eigen onderzeese staat, en dus ook moeilijk in het Amerikaanse leger kon gaan dienstnemen). Deze Submariner had eigenlijk een hekel aan de héle mensheid, maar het zal weinig verbazing wekken dat hij zich tijdens de oorlogsjaren vrijwel uitsluitend tegen de Nazi's keerde, en met zoveel sukses dat hij zich de woede van Hitler persoonlijk op de hals haalde (afb. 4). Voor de comic-books wierpen zich op grote schaal op het oorlogsgebeuren, met pakkende covers, die gewoonlijk echter weinig met de inhoud van de verhalen te maken hadden (afb. 4 en 5).

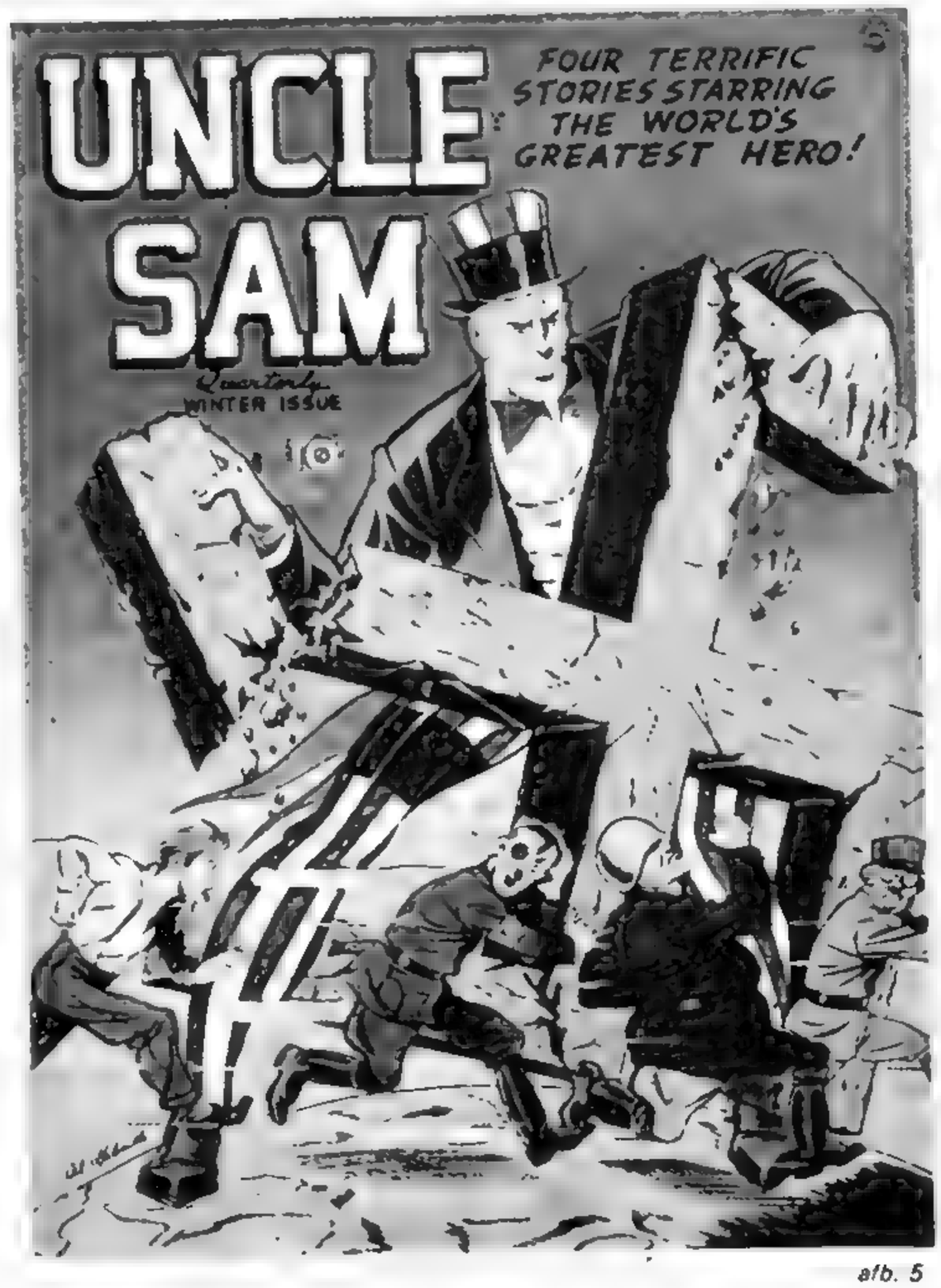

afb. 5

ALL NEW FEATURES
THE SUB-MARINER
also
The ANGEL
SPRING 10¢ ISSUE
NO. 1
MARVEL COMICS
83
INVASION of BRITAIN... SUB-MARINER AGAINST the NAZIS
40 SUB MARINER ACTION
20 THE ANGEL
FOR THE MOMENT, LET US LOOK IN ON A CERTAIN OFFICE IN BERLIN, GERMANY.
FOOLS, FOOLS!... ALL OF YOU! ALWAYS HAS THE SUB-MARINER EVADED YOU AND WRECKED OUR PLANS!
BUT, MINE FEUHRER-

afb 4

afb 3

afb. 6

afb. 7

Hier vertonen enige superheroes hun kunsten. Allereerst natuurlijk *Captain America*, het patriottisme in persoon, die de V.S. zuiverde van allerhande buitenlandse spionnen en daarnaast regelmatig uitstapjes maakte naar het Vaterland van zijn vijanden (afb. 6). Dan was er *Commando Yank*, die de Duitsers onder meer bevocht in Nederland en daarbij natuurlijk gretig gebruik maakte van een windmolen om zijn tegenstanders te verslaan (afb. 7). Heel beroemd is *Captain Marvel*, die met zijn bovennatuurlijke krachten grote schrik en ontsteltenis zaaide in de vijandelijke gelederen (afb. 8). Ook *The Web*, een soort *Spiderman*, maakte zich verdienstelijk tegen de vijand, zoals hier tegen een Japanner, die hij met een poging tot racistische humor gemoedelijk in elkaar stampt (afb. 9).
Op wat hoger niveau dan dit botte krachtpatserwerk vinden we de *Spirit* bezig. Hitler, Goebbels en Goering proberen hem voor hun karretje te spannen (afb. 10), maar de Spirit trapt daar niet zomaar in en slaat krachtig van zich af (afb. 11).

THE BOY BILLY DISAPPEARS - AND IN HIS PLACE APPEARS THE RED-CLAD FIGURE OF THE WORLD'S MIGHTIEST MORTAL!
IT'S DER CAPTAIN MARVEL!
ACH! HIMMEL!
HELLO, BOYS! LOOKING FOR ANY PARTICULAR KIND OF TROUBLE TODAY?

afb. 8

afb. 9

HEINRICH HAS SOMEBODY TO GET DER MONEY FOR US! AN AMERICAN OUTLAW NAMED DER SPIRIT!
HOW DO WE KNOW WE CAN TRUST HIM?
YA, SURE! HOW DO VE KNOW DOT?

afb. 10

afb. 11

.. AND NOW IT'S YOUR TURN "GABBY"!
OI! MINUTE MAN... NOT IN THE HEAD!!
AFTER HIM, DUNDERKOPFS!! KILL HIM OR THE FIRING SQUAD FOR YOU!!
JA!! BUT HOW???

afb. 13

afb. 12

Eigenlijk waren gewone soldaten en officieren te min volk voor de enorme krachten van de superheroes, dus zochten zij zich waardiger tegenstanders, en wel in de allerhoogste kringen. Zo zien we hier *Captain America* en *Bucky,* die Hitler en Goering een rammeling geven (afb. 12), *Minute Man* die Goebbels te pakken neemt (afb. 13) en tweemaal *Daredevil,* die eerst alleen Hitler een ferme stomp in de maag verkoopt (afb. 14) en vervolgens in Duits uniform datzelfde doet bij Goering, om daarna ook Hitler en Goebbels nog even in het gezicht te meppen (afb. 15). Als deze superhelden het niet bij een pak slaag hadden gelaten, maar flink hadden doorgeslagen, zou de oorlog waarschijnlijk met enige jaren bekort hebben kunnen worden.

afb. 15

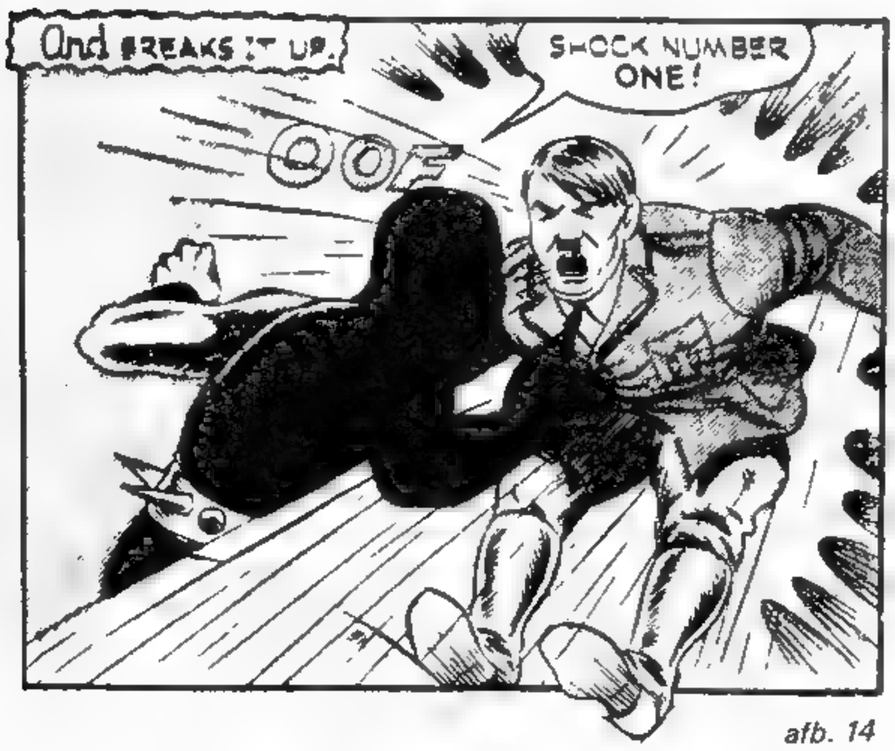

afb. 14

afb. 16

afb. 17

Toen de realistische striphelden zich in de strijd gestort hadden, volgden hun komische kollega's dit voorbeeld al snel. De sterke maar oerdomme *Powerhouse Pepper* overmeesterde met behulp van een anti-fascistische inktvis een Duitse U-boot (afb. 16) en *Mickey Mouse* nam op drieste wijze een Duitse stafofficier gevangen (afb. 17).

Ook de dames namen aan de oorlog deel, zij het in een rol die het feminisme maar matig zal kunnen appreciëren. *Miss Lace* (Male Call) en *Jane* moesten op vleselijke wijze het moreel van het geallieerde manvolk aan het front overeind zien te houden (afb. 18). Ondanks deze ongeëmancipeerde aanpak was hun sukses gigantisch.

De grootste en bekendste superheld, *Superman*, nam niet rechtstreeks aan de strijd deel. Zijn enorme krachten zouden de oorlog direkt hebben beëindigd, dus moest hij thuisblijven. Maar dat hij zich ook daar verdienstelijk wist te maken, is te zien aan dit fraaie staaltje propaganda (afb. 19).

Hoewel de meeste stripfiguren zich dus op botte of humoristische wijze met de strijd bezig hielden, waren er ook strips die de oorlog realistischer benaderden. In deze voorbeelden uit *Terry and the Pirates* wordt het belang van het thuisfront benadrukt (afb. 20) en een realistische kijk op het strijdtoneel in de Pacific gegeven (afb. 21).

afb. 18

... BUT DON'T FORGET THAT EVERY BULLET YOU SHOOT, EVERY GALLON OF GAS AND OIL YOU BURN WAS BROUGHT HERE BY TRANSPORT PILOTS WHO FLEW IT IN OVER THE WORST TERRAIN IN THE WORLD! YOU MAY GET THE GLORY- BUT THEY PUT THE LIFT IN YOUR BALLOON!...

afb. 20

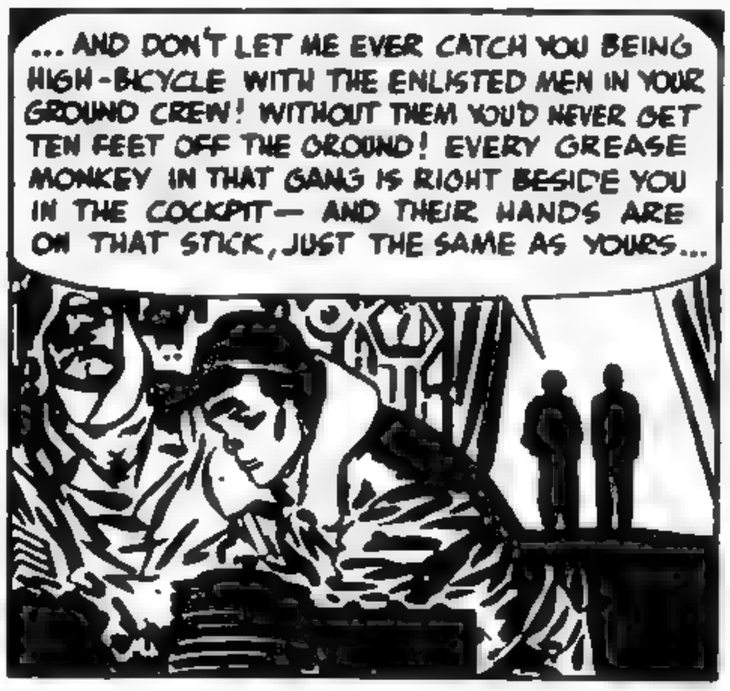
... AND DON'T LET ME EVER CATCH YOU BEING HIGH-BICYCLE WITH THE ENLISTED MEN IN YOUR GROUND CREW! WITHOUT THEM YOU'D NEVER GET TEN FEET OFF THE GROUND! EVERY GREASE MONKEY IN THAT GANG IS RIGHT BESIDE YOU IN THE COCKPIT— AND THEIR HANDS ARE ON THAT STICK, JUST THE SAME AS YOURS...

AND BECAUSE I LOST, THIS IS THE PROUDEST MOMENT OF MY LIFE! I HAVE SEEN PROOF THAT AMERICAN SOLDIERS CANNOT BE DEFEATED BY SUPERMAN OR ANYONE ELSE -- NOT EVEN BY MR. SCHICKELGRUBER'S SO-CALLED MASTER RACE!
I HOPE THE WHOLE WORLD HEARS OF THIS, AND OF OUR NATION'S REAL SECRET WEAPON -- THE UNFLAGGING COURAGE OF HER MEN, NO MATTER WHAT THE ODDS, AND THEIR INDOMITABLE WILL TO WIN! AGAINST THAT, HITLER AND HIROHITO HAVEN'T A GHOST OF A CHANCE!
AND NOW, IT'S MY TURN TO CHEER! HOORAY FOR THE AMERICAN FIGHTING MAN -- THE REAL CHAMPION ON LAND, ON THE SEA AND IN THE AIR!
WHAT A STORY! I'LL HAVE TO RUSH TO MAKE THE DEADLINE!

afb. 19

afb. 21

afb. 22

afb. 23

afb. 24

Dergelijke propagandistische strips in de officiële pers waren in Nederland door de bezetting niet mogelijk. Maar na de oorlog werd de schade alsnog ingehaald. Drie Nederlandse klassiekers dienen hier als voorbeeld: *Dick Bos* maait wild om zich heen tegen Duitse soldaten (afb. 22), *Kapitein Rob* laat zich in vermomming afsnauwen door een Duitse officier (afb. 23) en *Eric de Noorman* helpt China verdedigen tegen een Japanse inval (afb. 24), terwijl hij ook de staat Materia bestrijdt, waar soldaten in potsierlijke Duits-achtige uniformen een schrikbewind uitoefenen (afb. 25).
Dus ook in Nederland hebben de striphelden zich nog met de oorlog bemoeid, zij het met terugwerkende kracht.

Het medium strip heeft zich dus tijdens de Tweede Wereldoorlog uit alle macht in de strijd geworpen. Het is moeilijk de vraag te beantwoorden of al die propaganda enig effekt heeft gehad op het verloop van de oorlog. Toch zal dat wel het geval geweest zijn, want propaganda heeft altijd wel ergens invloed. Ook al zitten propagandistische voorspellingen nog wel eens naast de waarheid, zoals we zien op de laatste afbeelding.

Rob van Eijck
(met dank aan Jac Drewes)

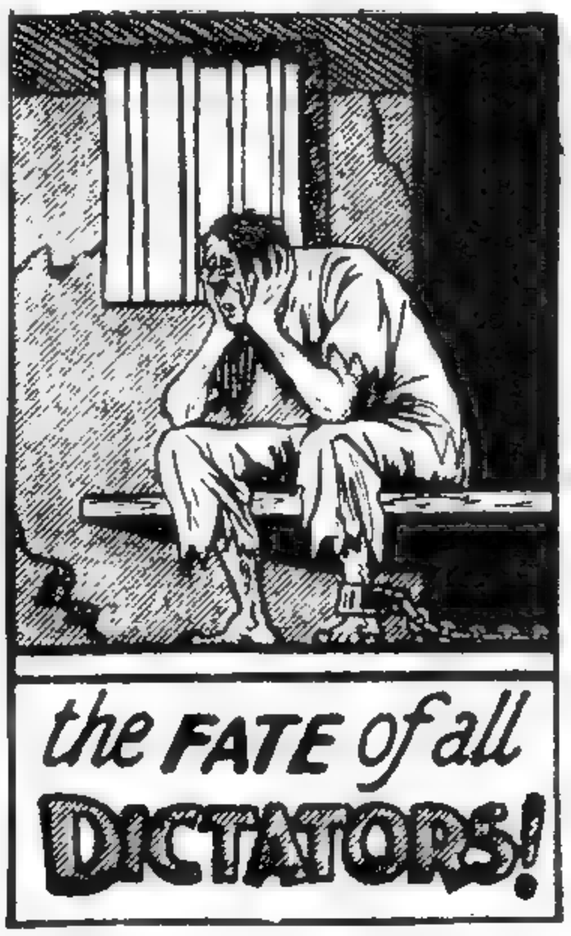

HET BEEST IS DOOD!

DE OORLOG BIJ DE DIEREN

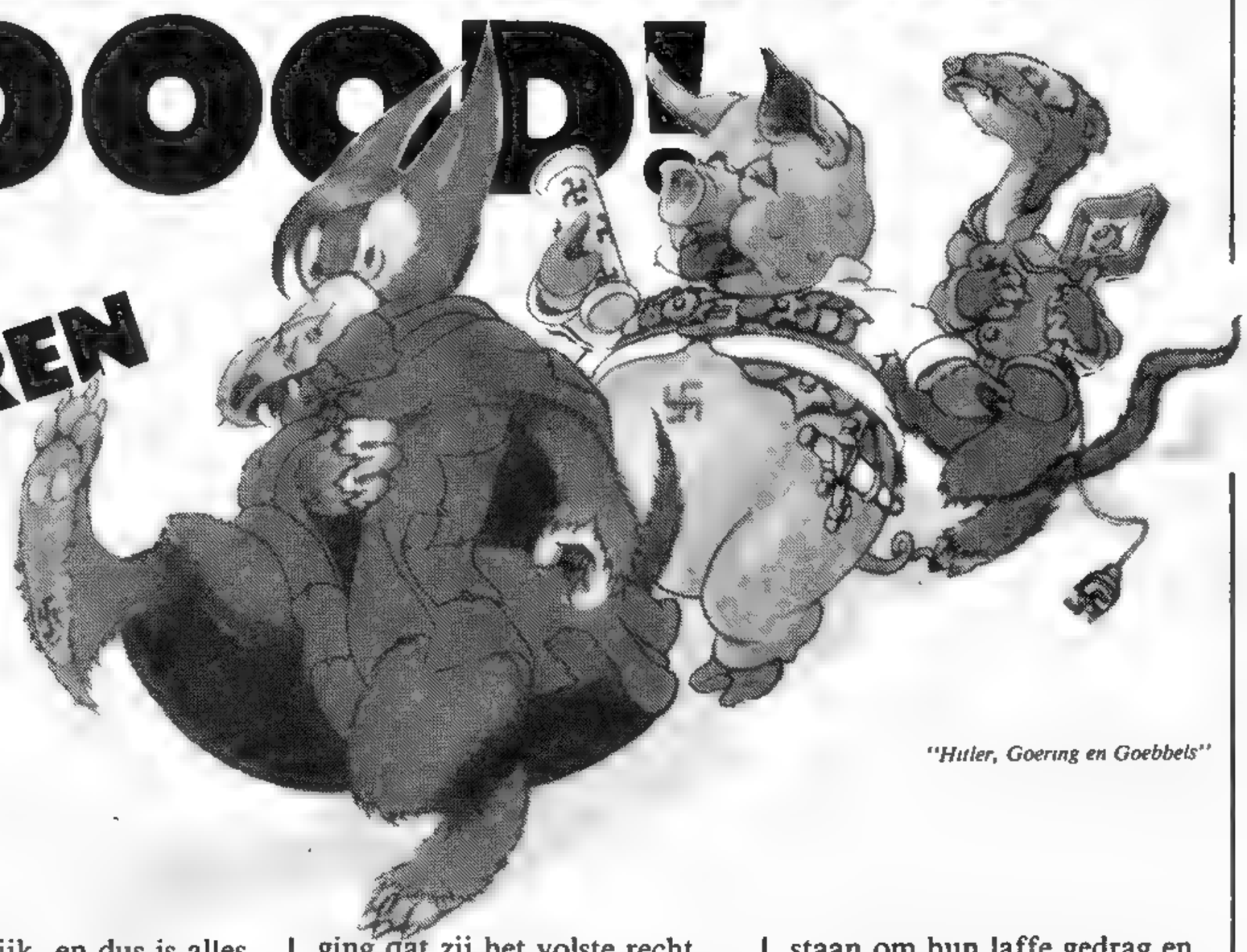

"Hitler, Goering en Goebbels"

Rob van Eijck

Het mooiste en meest sprekende stripverhaal dat een relaas geeft van het verloop van de Tweede Wereldoorlog is waarschijnlijk wel **Het Beest is dood!** van Calvo en Dancette (voor het eerst verschenen in twee delen, eind 1944 en in 1945). Het mooiste omdat het zo schitterend getekend is en het meest sprekende omdat het de hele oorlog uitgebreid behandelt vanuit de geestestoestand waarin de meeste tegenstanders van het fascisme toen moeten hebben geleefd. Dat die geestestoestand voornamelijk werd beheerst door haat, is een duidelijke zaak. En in **Het Beest is dood!** is die haat uitgebreid terug te vinden: het boek is in feite één lange scheldpartij tegen alles wat Duits, Italiaans of Japans is, en één lange loftrompet, gestoken voor Fransen, Engelsen, Amerikanen en (zelfs) Russen. Dus is alles in het verhaal in diep zwart en helder wit geschilderd. In een oorlogsituatie kent men slechts vrienden en vijanden, een tussenweg is niet meer mogelijk, en dus is alles wat de vrienden doen geweldig en alles wat de vijanden doen ongelofelijk slecht. Nuances bestaan niet meer.

Daarom is dit boek als geschiedbron totaal onbetrouwbaar, behalve om er achter te komen hoe de mensen tijdens en vlak na de oorlog voelden. Maar als geschiedverhaal van die oorlog is het totaal onbruikbaar omdat alle gebeurtenissen en feiten volledig naar het eigen standpunt zijn getrokken. Daarom zijn àlle Duitsers **absolute** schoften, àlle Italianen **absoluut** laf en àlle Japanners **absoluut** gemeen. Daarom ook zijn àlle Geallieerden **absoluut** moedig, trouw, standvastig en nobel, en hebben zij geen enkele schuld aan de vernietigende oorlog. Heel duidelijk komt dit naar voren in de talrijke gevechtsscènes: als Duitsers doden, móórden zij, met een grimmige, wrede trek op het gelaat; als Geallieerden doden gebeurt dat met een brede lach, haast kraaiend van de pret, in de volstrekte overtuiging dat zij het volste recht hebben hun duivelse tegenstanders zo gauw mogelijk om zeep te helpen.

De moraal

Deze eenzijdige, strikt subjectieve benadering komt ook heel duidelijk naar voren in de vorm die voor **Het Beest is dood!** is gekozen. Het is een fabel, waarin dus dieren de rollen vervullen, en waarin dus sprake is van een moraal. Nu, de moraal is duidelijk genoeg: Duitsers, Italianen en Japanners zijn (en blijven) slecht, en die hele rot-oorlog is hùn schuld. In de rolverdeling van de dieren wordt deze visie extra benadrukt. De dierenwereld is door de mens verdeeld in dieren die symbolen zijn van goede (menselijke) eigenschappen en dieren die slechts het kwade personifieren. Duitsers zijn dus **wolven.** De wolf is immers, geheel ten onrechte overigens, het symbool van roof- en vraatzucht en van verraderlijkheid. Italianen zijn **hyena's,** dieren die bekend staan om hun laffe gedrag en om het feit dat zij door de andere dieren gedode prooien verslinden. Japanners zijn gele **apen,** geen leuke diertjes waar je gezellig mee kunt spelen, maar gemene rotbeesten, op de manier waarop je 'aap' als scheldwoord gebruikt (misschien heeft trouwens de Japanse imitatiedrang een rol gespeeld bij deze keuze, of anders wel het als nauwelijks menselijk beschouwen van andere rassen dan het eigen).

Aan de andere kant, de goede kant dus, worden de Fransen afgebeeld als **konijntjes** en **eekhoorntjes,** lieve, zachtmoedige en ook tamelijk weerloze diertjes (er zijn ook nog wel andere 'positieve' dieren onder, zoals een **ooievaar** die generaal De Gaulle moet voorstellen, als symbool van nieuwe hoop en nieuw leven). De Engelsen zijn **bulldoggen,** geen fraaie beesten, maar wel trouw, hardnekkig en goede vechters. Het uiterlijk van de Engelse leider tijdens de oorlog maakt trouwens weinig andere keuzen mogelijk. De Amerikanen zijn **bizons,** als toonbeeld van onstuitbare kracht (vrij taktloos overigens als je bedenkt dat de Amerikanen de bizon vrijwel geheel hebben uitgeroeid). De Russen zijn gemoedelijke dikke **ijsberen,** waarmee ook hun onuitputtelijke kracht afdoende is aangeduid. Dan zijn er ook nog wat diersoorten, waarbij het nuttig is even aan te stippen dat Nederlanders **koeien** zijn en Belgen **leeuwen.** Dat

"Hitler en Mussolini, een hyena in wolfsvel"

"Nederlands-Indië"

kunnen we in onze zak steken...
U ziet, de rolverdeling is overduidelijk: de keuze van de dieren met hun symbolische waarde geeft eigenlijk al de hele moraal van het verhaal aan.

Kneuterigheid

De manier waarop de Franse vooroorlogse samenleving door Calvo en Dancette wordt geschilderd, wekt lichte braakneigingen op. Alles is er even gezellig en leuk, het is van een idyllische kneuterigheid waar je niet goed van wordt. Er is ruim voldoende te eten en iedereen heeft het geweldig naar zijn zin. Alsof de Dertiger Jaren niet geteisterd werden door de **Grote Ekonomische Crisis!** Maar goed, voor het kontrast met de schrijnende oorlogsjaren moet de voorgaande periode als een hemel op aarde worden afgeschilderd. Je kunt moeilijk gaan stellen: we hadden het toen ook al beroerd, dus dat van die Wolven kon er ook nog wel bij.
Er zit in die idealistische ophemeling van het vooroorlogse leven nog een merkwaardige ondertoon, waaruit met enige kwade wil een afkeer van de parlementaire demokratie valt af te lezen. Een paar keer wordt gesproken over al dat geklets en gebabbel waar uit toch nooit iets goeds kan voortkomen. Op zijn zachtst gezegd vreemd, als je bedenkt dat afkeer van het parlementaire stelsel juist een belangrijk kenmerk van het fascisme was...
Een soort schuldbekentenis bevat de schildering van de Dertiger Jaren ook: namelijk van de argeloosheid waarmee het groeiende Duitse gevaar tegemoet werd getreden. Een paar maal wordt duidelijk gesteld dat het toch wel knap onbenullig was om niet te zien hoe serieus het oorlogsgevaar was geworden. Maar de verklaring daarvan wordt voor een belangrijk deel gezocht in de volstrekte onbetrouwbaarheid van de Wolven. Hiermee nauw samenhangend is de verklaring van de smadelijke Franse nederlaag: men had zich onvoldoende voorbereid en moest dus strijden met uiterst krukkige wapens tegen het enorm geperfektioneerde Duitse oorlogsapparaat. Aan moed ontbrak het de Fransen vanzelfsprekend niet...
Aardig is het ook om de rc van de Russen eens te bekijken. Van je bondgenoten niets dan goeds, dus het niet-aanvalsverdrag dat Stalin met Hitler sloot, had enkel ten doel de Wolven zand in de ogen te strooien. Van de verdeling van Polen had men kennelijk helemaal nooit gehoord en de Koude Oorlog was nog niet begonnen, dus zijn de alleraardigste IJsberen de beste maatjes met de andere Geallieerden en gewaardeerde bondgenoten in de strijd tegen het fascisme.
Andere opvallende staaltjes worden uitgehaald met het koloniaal bezit van de zo zwaar in het nauw gebrachte Europese staten. De Fransen die naar Noord-Afrika zijn gevlucht, vinden daar een warm onthaal bij **'onze broeders'**, die onmiddellijk sidderend van verontwaardiging over het brute Duitse optreden alle mogelijke steun beloven, met een zelfverloochening die aan het bovenmenselijke grenst. Ook leuk is de scène waarin Nederlands-Indië door de Japanners wordt veroverd. Je ziet daar twee wanstaltige koeien vluchten voor een horde gemene aapjes, terwijl de tekst meedeelt: 'Er was vooral een prachtig eiland met ongelooflijke rijkdommen, dat de afgunst van de apen opwekte. Dit eiland behoorde aan een klein volk, dat reeds lang geleden er in geslaagd was daar aan de evenaar een riik te stichten en dit

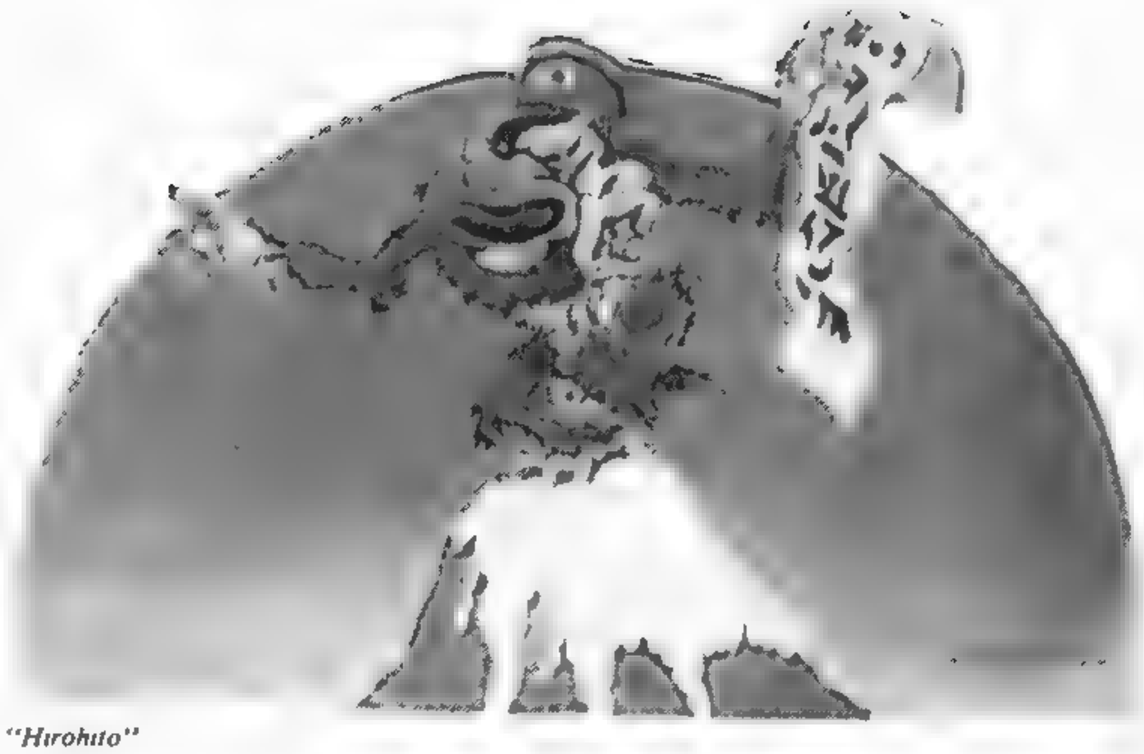

"Hirohito"

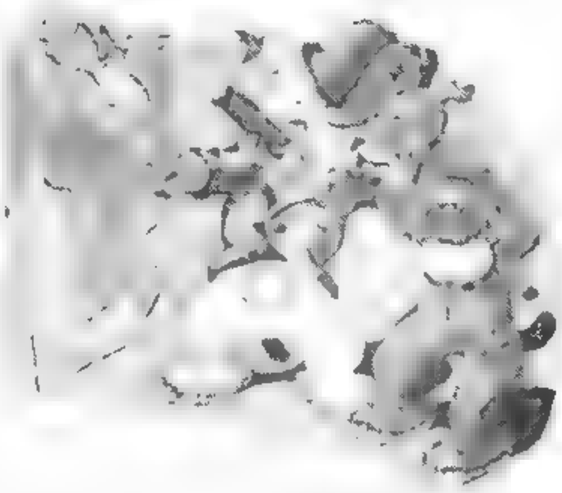

"Churchill en Montgomery"

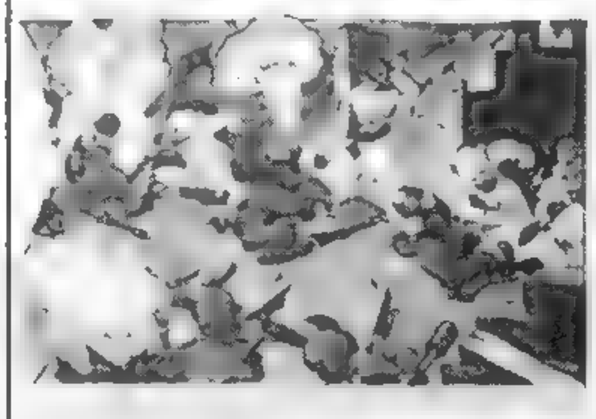

"Stalingrad"

"Jozef Stalin"

"De aanval van de wolven op de Maginotlinie

"Generaal De Gaulle"

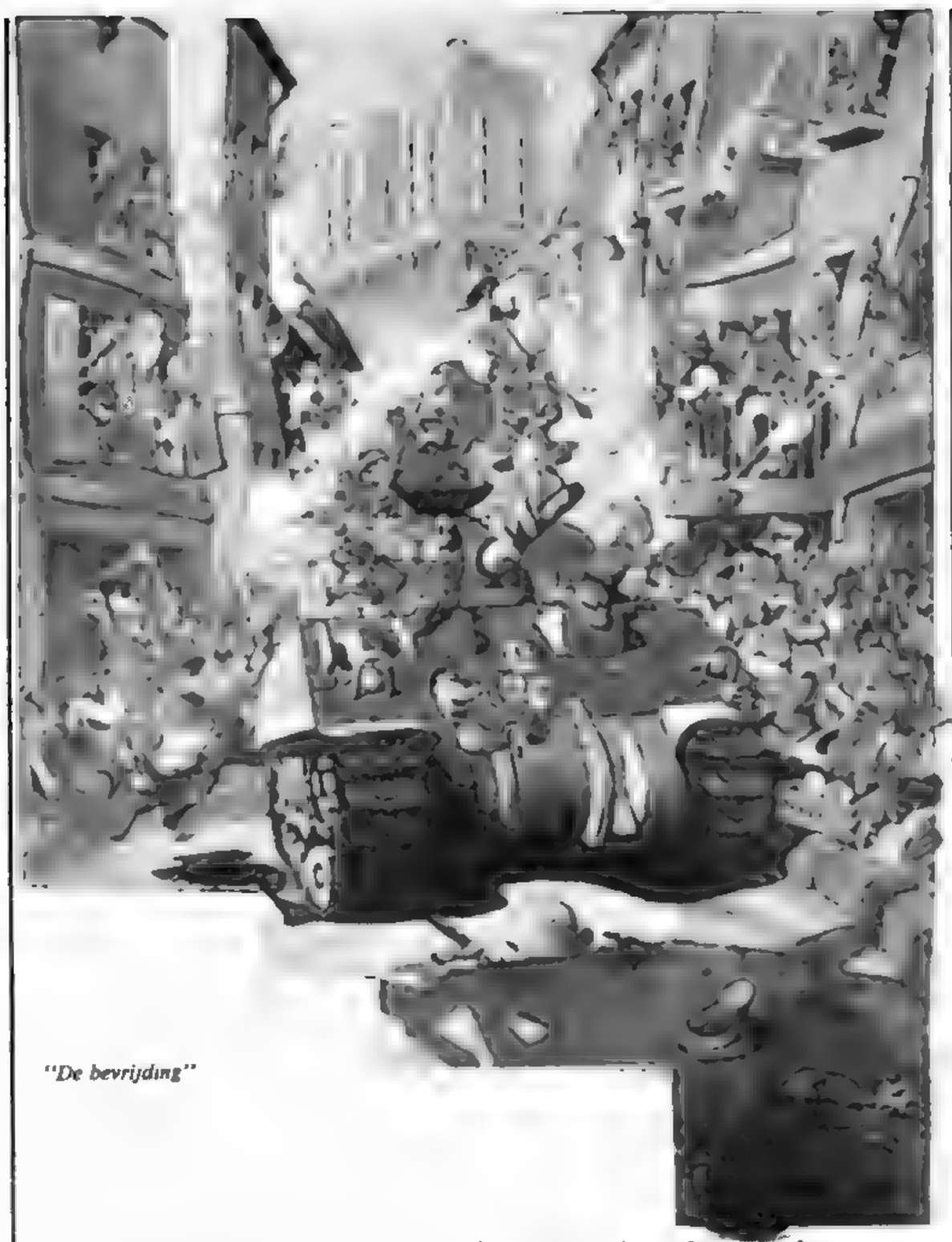

"De bevrijding"

steeds met wijsheid te besturen.' Zo, ga ze dat tegenwoordig in Indonesië nog maar 'ns vertellen.

Ook verbazingwekkend, maar dan in omgekeerde richting, is het ontzag en de eerbied waarmee de Engelse en Amerikaanse oorlogsinspanning tegemoet getreden wordt. Er wordt duidelijk gesteld dat zonder Engelsen en Amerikanen de Fransen hopeloos verloren zouden zijn geweest. Nu was dat natuurlijk ook zo, maar toch valt het weer mee een dergelijke stelling te vernemen die via de pen van mensen die toch niet tot de minst chauvinistische volkeren ter wereld behoren.

Geen Joden?

De gruwelen van de Duitse legers worden ons uitgebreid en met veel verve voorgeschoteld, geen wonder na vier jaar opgekropte haat. Maar toch ontbreekt er iets wezenlijks: **de Jodenvervolging.** Die ontbreekt weliswaar niet helemaal, maar het ene plaatje dat er op zinspeelt, staat in geen enkele verhouding tot de omvang van dit schandelijke drama. Waar is hiervan de oorzaak? Als je de onmenselijke wreedheid van de fascisten aan de kaak wilt stellen, wat kun je dan beter als voorbeeld nemen dan de gruwelijke concentratiekampen en gaskamers? Toch laten Calvo en Dancette het bij één, tamelijk onopvallend plaatje, waarop een kindje van zijn moeder wordt gescheiden en waarbij in de begeleidende tekst melding wordt gemaakt van 'een zeker ras' waar de Moffrikanen het speciaal op gemunt hadden.

Zou misschien het feit dat ook de Fransen (net als de meeste andere Europese volkeren trouwens) vroeger nooit zo bijzonder gesteld waren op de Joden (denk maar aan de beruchte **Dreyfuss-affaire**) hier debet aan zijn? Tegen deze verklaring spreekt echter weer dat de afgebeelde Joden er precies hetzelfde uitzien als de Fransen, wat zou kunnen wijzen op een volledige acceptatie van de Joden in Frankrijk. We moeten het antwoord dus schuldig blijven op de vraag naar het waarom van deze merkwaardige lacune.

Het Beest moet dood blijven

Vanzelfsprekend eindigt het boek met de in jubelende tonen vertelde totale nederlaag van het Gruwelijke Beest. Maar niet de hele toon is opgewekt, want er wordt duidelijk voor gewaarschuwd dat het Beest de kop weer op zou kunnen steken. En of met 'het Beest' het fascisme bedoeld wordt of het Duitse volk, blijft onduidelijk. Gezien de slotrede, waarop op zeer nationalistische toon wordt opgeroepen Frankrijk opnieuw

"Gruweldaden van Het Beest"

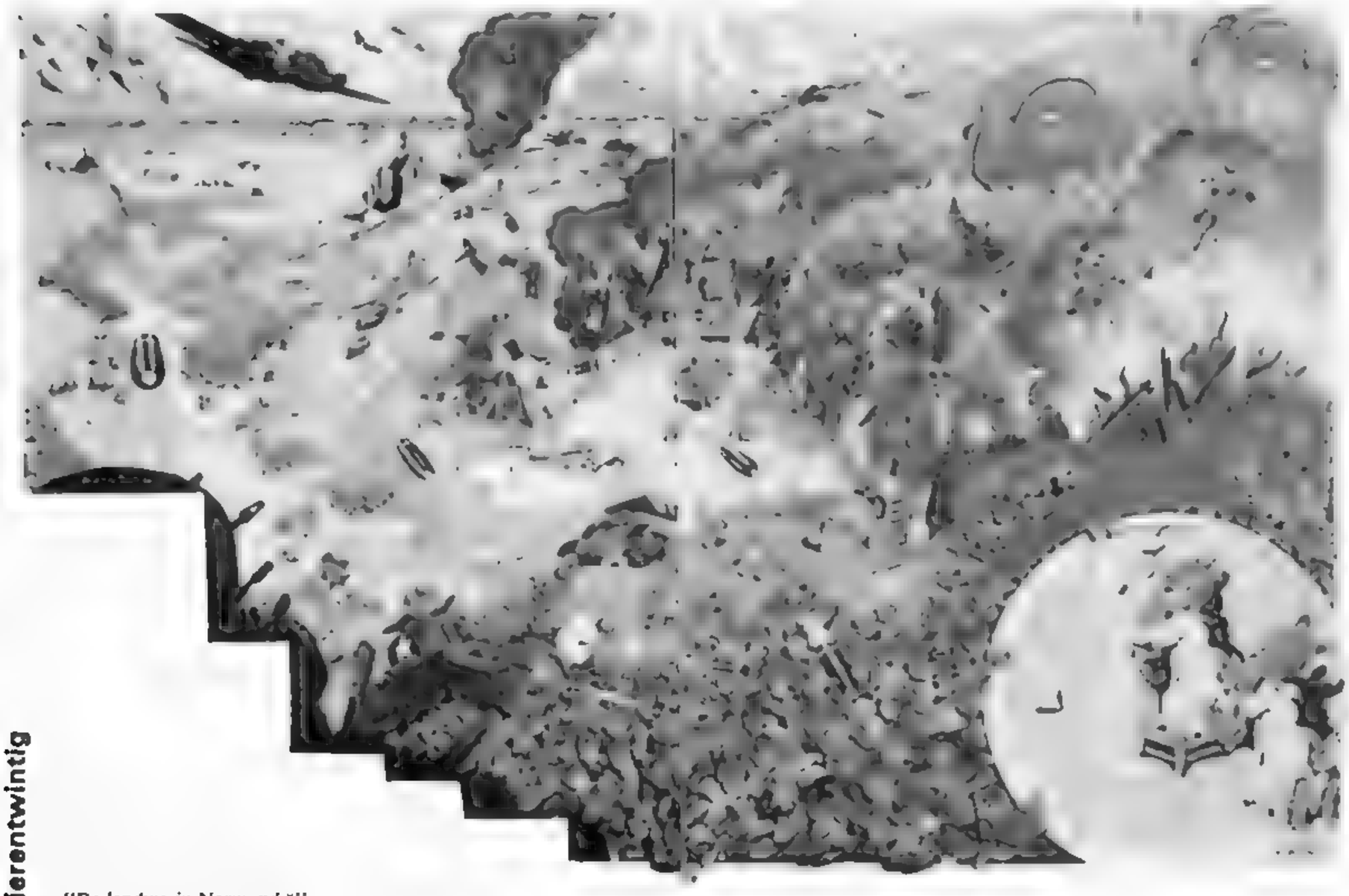

"De landing in Normandië"

groot en sterk te maken met een krachtig leger, en de opdracht om 'zorg te dragen voor de verbreiding van onze beschaving', vrees ik dat het tweede bedoeld wordt. En ook de laatste regels, waarin gesproken wordt van 'een goed geoefend leger in een natie, waar eendracht heerst (...) is niet alleen een waarborg voor onze grootheid (...)' geeft te denken. Maar goed, dit alles, met inbegrip van de hierboven geschetste uitingen van een achterhaalde tijdgeest, is het heel begrijpelijk in een sfeer die heerst in een land dat smadelijk is verslagen en vier jaar lang bezet is geweest. En dus ook in een boek dat al deze frustraties van zich af wil schreeuwen in een grootscheepse verkettering van een gehate vijand.

Het zou pas gevaarlijk zijn als er nu nog zo over gedacht werd.

door Frans Oudejans

CLARA ASSCHER PINKHOF

De verschijning van een complete herdruk in twee omvangrijke boekdelen van "Het Joodsche Weekblad" uit de dramatische oorlogsperiode 1941 – 1943 is aanleiding geweest, in Stripschrift 128 in te gaan op een in dat blad verschenen strip. Dat was "De ware belevenissen van prof. Stap-door-den-tijd", geschreven door Clara Asscher-Pinkhof en getekend door haar dochter Fieke.

Toen dit artikel reeds ter perse was, kwam ik door een gelukkig toeval op het spoor van het adres van mevrouw Asscher. De jonge, met veel enthousiasme gestarte uitgeverij Amphora te Amstelveen liet onlangs een herdruk verschijnen van het boek "Van twee joodsche vragertjes", dat Clara Asscher-Pinkhof in 1919 schreef. Via deze uitgever vernam ik dat zij tegenwoordig in Israel woont en wel in een bejaardentehuis te Haifa.

Een adres is weinig waard als er geen correspondentie op volgt. En dat heeft er weer toe geleid, dat ik nu over heel wat meer gegevens beschik wat betreft de achtergronden van deze strip.

Mevrouw Asscher is thans 84 jaar, maar haar geest is nog bijzonder goed, zo liet ze me weten, haar moeder is in 1967 te Israel op 100-jarige leeftijd gestorven, zodat ze vol goede moed is.

In mijn vorige artikel noemde ik al het boek "Danseres zonder benen", een dikwijls ontroerende autobiografie, die Clara Asscher-Pinkhof na de tweede wereld-oorlog schreef. De eerste vijftig jaar van haar leven wordt zo boeiend verhaald dat het boek inmiddels vele malen is herdrukt. Ook thans nog is dit boek verkrijgbaar (uitgave H.P. Leopold, Den Haag).

Mevrouw Asscher verwijst naar dit boek als het gaat om de strip van prof. Stap-door-den tijd. Zij ziet de strip overigens in een groter geheel: "Tussen heerser (de Duitse overweldiger) en overheerser (de Nederlanders en dan met name het Joodse volksdeel) was een bemiddelaar nodig, een spreektrompet, die overbracht wat wél en niet mocht. Tussen heerser en Joodse overheerser was die gruwelijke, vernederende taak opgelegd aan de Joodse Raad. Het enige Joodse weekblad, dat was blijven bestaan, werd het orgaan van deze bemiddeling: "Het Joodse Weekblad". Zij zegt hierover:

"Om de schijn te handhaven, dat het gewoon een joods blad was, werden de rubrieken in stand gehouden die met de heerser niets te maken hadden, maar toch onder zijn censuur stonden – zelfs jeugd- en kinderrubrieken. Omdat ik op jeugd en kinderen was ingesteld en als jeugd- en kinderschrijfster bekend, werden mij drie rubrieken opgedragen: voor de rijpere jeugd, voor de jeugd, voor kinderen. Alle drie zijn ze doodgewoon op mijn onwil, ook maar een letter te veranderen terwille van de censuur, die waarschijnlijk alleen maar de voor – censuur was van de Joodse Raad, met het doel de gevoelige zenuwen van de Duitse censuur te ontzien. Voor de rijpere jeugd begon ik het klassieke boek uit het begin van de zeventiende eeuw te bespreken, Mémoires van Glückele von Hameln, een eenvoudige Joodse vrouw, die, om de eenzaamheid van haar weduwschap en de strijd voor haar kinderen te verlichten, haar roerend dagboek bijhield. Mijn bespreking strandde al bij de eeuwige vraag, die Glückele zich stelt eer ze aan haar werkelijk dagboek begint: "Waarom lijdt de mens, die het goede wil, zoveel?" Deze vraag mocht niet gesteld worden. Hiermee eindigde de rubriek.

Voor de jeugd begon ik het dagboek van een meisje, dat in een internaat in Palestina leefde. Enige weken ging het goed, tot de dagboekschrijfster, in bed met griep en daardoor niet tegen de dingen opgewassen, door een kamergenootje in tranen wordt aangetroffen. "Waarom huil je?" vroeg dat meisje. "Ik verlang zo naar huis." "Ik wou dat ik een huis had om naar te verlangen." Zo iets mocht niet gezegd worden. Of ik het niet wilde veranderen. Nee, dat wilde ik niet. Einde van de jeugdrubriek."

Clara Asscher-Pinkhof over de strip voor kinderen: "Die bleef het langst gehandhaafd. Mijn dochter Fieke tekende wekelijks een serie van drie plaatjes, naar aanleiding van een tekst, die ik anoniem schreef. Haar plaatjes, met haar volle naam Fieke Asscher ondergetekend – zé was toen zestien – bereikten zo'n populariteit, dat men mij, bij het horen van de naam Asscher herhaaldelijk vroeg, of ik Fieke Asscher kende.

Het verhaal heette "De rare belevenissen van professor Stapdoor-den-tijd". Een droge professor in geschiedenis, die alles uit de dikke boeken haalde, vond opeens naast zijn schrijftafel een zeeman met een ringbaardje staan. Die gaf hem een trap tegen zijn gestreepte broek, zodat hij door de ruimte suisde en terecht kwam op een schip, dat met volle zeilen door de tijd rende. Toen het eerste doel bereikt was, – de ark van Noach, – kreeg hij weer een trap tegen zijn achterste en kwam, onzichtbaar, tenmidden van de dieren van de ark terecht. Terug in zijn studeerkamer, schreef hij een boek: "De arke Noachs en zijn bewoners, door een tijdgenoot."

Tot zo ver ging alles goed, aldus nog steeds mevrouw Asscher. "Nietwaar, de ark was lang genoeg geleden om pijnlijke gebeurtenissen te vermijden. Maar professor Stap-door-den-tijd zou verdere stations aandoen. De tweede keer kwam hij op een kameel terecht, die door de tijd draafde en hem in een woestijn deed landen, bij de tent, waar Vader Abraham de drie engelen ontving.

Hij was de stille getuige van Abrahams gebed tot God om Sodom te sparen, als er nog een redelijk aantal goede mensen te vinden was. Dat redelijk aantal was niet te vinden; Stap-door-den-tijd wist het, en zweeg bedrukt. Hij zag de angstwekkende natuurverschijnselen, wenste zich terug in zijn studeerkamer, en zou zeker een boek-door-een-tijdgenoot geschreven hebben, als hier de censuur niet had ingegrepen.

Het redelijk aantal goede mensen, dat niet te vinden was – dat was nog daar aan toe. Maar het bombardement van Sodom, en dat terwijl een week tevoren Keulen zwaar gebombardeerd was – dit werd te pijnlijk. Of ik deze episode niet kon overslaan. Nee, dat kon ik niet. Einde van de kinderrubriek. Jammer, Fieke had al zulke kostelijke tekeningen in portefeuille."

Aan deze informatie voegt Clara Asscher-Pinkhof nog toe dat zij op het moment dat het verhaal moest worden afgebroken met ernstige rugklachten moest gaan liggen. Haar dochter Fieke dook onder nadat haar moeder alle merklettertjes en andere aanduidingen uit haar kleding had getornd. Mevrouw Asscher schreef op haar ziekbed het begin van het jaren later afgemaakte boek "Sterrekinderen". Zij was net weer op de been toen ze in mei 1943 werd weggehaald en met een veewagen naar deportatiekamp Westerbork in Drenthe werd gebracht. Vandaar ging ze naar Bergen-Belsen. Op 1 juli 1944, toen de hoop op overleven zeer klein was geworden, werd ze op het laatste moment met vijf minuten tijd om de resten van het bezit bijeen te garen – toegevoegd aan een groep van 250, die werd uitgewisseld tegen Duitse gevangenen. Ook haar toen 77-jarige moeder bevond zich bij hen. Beiden bereikten het huidige Israel, waar mevrouw Asscher haar tweede vaderland heeft gevonden. Haar adres is: Beth Joles, Kikar Hara Kafot 1, Haifa.

De tekenares van de strip heet thans Fieke Langer-Asscher. Zij is moeder van vier volwassen dochters. Overigens beveel ik "Danseres zonder benen" graag aan, niet alleen om meer over de strip "Prof. Stap-door-den-tijd" te vernemen, maar vooral om geïnformeerd te worden over de onmenselijke omstandigheden waaronder deze tot stand kwam.

MIRROR FEATURES *present* ROMEO BROWN

OP EEN TOCHTJE KOMT ROMEO'S AUTO ZONDER BENZINE TE STAAN ..

DIT GEBEURT UITERAARD M'IJLENVER VAN DE BEWOONDE WERELD! IK MOET NAAR EEN GARAGE TOE!

DAT IS GELUK HEBBEN! IK VRAAG DIE AUTOMOBILIST EEN LIFT!

O! MOEILIJKHEDEN? KAN IK U MISSCHIEN HELPEN?

500 METER VERDEROP, NA EEN BOCHT, STAAN TWEE MANNEN..

ZE KAN HIER ELK MOMENT Z'IJN - HEB JE JE PISTOOL BIJ DE HAND?

ROMEO KRIJGT EEN LIFT VAN EEN LIEFTALLIGE ONBEKENDE..

VRESELIJK AARDIG VAN U, JUFFROUW EH

DORIS INGOT! OH, K'IJK! NOG TWEE MENSEN MET PANNE!

SORRY, BEN J'J DORIS INGOT?

JA, MAAR.

,KOM ERUIT EN STAP IN ONZE BESTELWAGEN! EN VLUG!

HÉ! WAT HEEFT DIT TE BETEKENEN?

IK WEET NIET WIE DIE SUL IS, MAAR OMDAT H'IJ NAAST HAAR ZIT, KAN H'IJ MAAR BETER MEEGAAN!

WE WILLEN NIET DAT H'IJ ONZE SIGNALEMENTEN DOORGEEFT!

DORIS EN ROMEO MOETEN WEL IN STAPPEN; DAN RIJDT DE BESTELWAGEN SNEL WEG ...

WILT U ME ONMIDDELIJK VERTELLEN WAAROM WE WORDEN ONTVOERD?

GELD! JE VADER IS RIJK - H'IJ ZAL VEEL MOETEN BETALEN!

MAAR WAAROM IS OOK DEZE HEER ONTVOERD? VOOR HEM ZAL M'IJN VADER NIET BETALEN!

TJA, WE KONDEN HEM NIET LATEN LOPEN - MAAK JE GEEN ZORGEN, WAARSCH'IJNLIJK DUMPEN WE HEM IN ZEE!

DE TRUCK VAN DE ONTVOERDERS KLIMT TRAAG EEN STEILE HELLING OP OP WEG NAAR EEN AFGELEGEN HUIS

WAT GAAN JULLIE MET ONS DOEN?

DE BAAS ZAL HET JE VERTELLEN! DOORLOPEN!

DE BAAS, HMM! ALS IK DIE LEL'IJKE PLOERT ZIE, ZAL IK PRECIES ZEGGEN WAT IK VAN HEM DENK!

GA JE GANG! IK' BEN DE BAAS!

IK VIND HET TAMELIJK ONDEUGEND VAN U OM ONS TE ONTVOEREN!

DIE SUFFE BOL ZAT IN DE AUTO VAN DIE MEID. WE MOESTEN HEM WEL MEENEMEN!

IK NEEM AAN DAT IK HEM VOOR JE IN ZEE MOET DUMPEN, MARLENE?!

... MMM... NEE! ZET DIE MEID BOVEN IN EEN KAMER EN LAAT HAAR AAN HAAR VADER SCHR'IJVEN EN VRAGEN OM 5000 POND

...EN ZET DEZE FIGUUR IN DE KAMER ERNAAST.

MAAR EH

KOP DICHTLOPEN!

OP DE TWEEDE VERDIEPING VAN HET AFGELEGEN HUIS OP DE ROTSEN ZIT DORIS - ONTVOERD EN GEVANGEN.

NZ77

..MET EEN WACHT VOOR HAAR DEUR...

...TERWIJL ROMEO IN DE KAMER ERNAAST GEVANGEN ZIT...

ZO ZIE JE MAAR HOE LINK HET IS EEN LIFT VAN EEN ONBEKENDE TE KRIJGEN

BENEDEN WORDT DE ZAAK BESPROKEN...

DIE MEID WIL NIET SCHRIJVEN! WAT DOEN WE?

GEEF D'R EEN HALF UUR, DAARNA GEBRUIK IK ANDERE METHODEN.

DIE MEID DAARBOVEN WIL NOG STEEDS DIE BRIEF NIET SCHRIJVEN. ZAL IK HAAR ONDER DRUK ZETTEN?

NOG NIET! GEEF D'R NOG MAAR EEN HALF UUR.

ROMEO KRIJGT EEN IDEE...

WACHT EENS... DORIS ZIT HIERNAAST IK VRAAG ME AF.

ZONDER DRALEN BEGINT ROMEO DE SCHOORSTEEN TE ONDERZOEKEN

IN DE KAMER ERNAAST HOORT DORIS WAT.

N278

AI. IEMAND PROBEERT ME TE VERRASSEN! IK ZAL HEM LEREN!

IK WACHT TOT IK HET WIT VAN ZIJN OGEN ZIE - DAN SLA IK. EROP!

N279

WHAM

OH! ROMEO!

ROMEO.. ROMEO.. ZEG IETS - TOE NOU!

GEEF M'IJ MAAR EEN BORREL!

ROMEO, ZEG ME DAT JE NOG LEEFT!

NOG NET! JIJ DEELT GEWELDIGE OPDONDERS UIT! VLUG, WE MOETEN VLUCHTEN!

MAAR ER STAAT EEN WACHT BUITEN DE DEUR EN HIJ HEEFT EEN PISTOOL!

ALLEMACHTIG! HIJ BEWAAKT JOUW KAMER OOK!

N280

LAAT ME DENKEN! WE MOETEN SNEL HANDELEN! ZE KUNNEN ELK MOMENT BINNENKOMEN.

MAAR ER IS GEEN VLUCHTWEG!

JAWEL! DOOR HET RAAM!

WE MOETEN HIERDOORHEEN NAAR BUITEN...

MAAR HOE? HET IS EEN ENORME HOOGTE EN WE HEBBEN GEEN TOUW!

WEL, GEEN T'IJD VOOR PREUTSHEID, BESTE MEID. ER ZIT MAAR EEN DING OP: EEN TOUW MAKEN! VLUG, UITKLEDEN!

SAMEN MET HET TAFELKLEED MOET HET GENOEG Z'IJN!

JAMMER DAT MEISJES GEEN ZES ONDERJURKEN MEER DRAGEN!

N281

O.K! HET HOUDT JOUW GEWICHT WEL! LANGZAAM ZAKKEN EN WAT ER OOK GEBEURT, BLIJF KALM!

VLUG, ROMEO, ZE KUNNEN ONS ELK MOMENT MIS-SEN!

KOM OP, SNELLER!

N282

IK HOOP DAT J'J WEET WAAR JE HEEN GAAT, WANT IK WEET HET NIET...

IK OOK NIET, MAAR HOE VERDER HOE BETER! K'IJK! EEN MOTORBOOT - DIE PIKKEN WE IN!

O K! ALLES IS GOED GENOEG OM AAN DIE ONTVOERDERS TE ONTSNAP-PEN!

WEET J'J HOE JE DIT SOORT BOTEN MOET BESTUREN?

NATUUR-LIJK! JE DRUKT OP ZO'N KNOP EN HAALT DEZE HEFBOOM OVER EN...

WOW! RUSTIG, OUWE JONGEN!

HÉ, VERGEET M'J NIET!

N283

KUN JE NIET IETS LANG-ZAMER?

NOG NIET- MAAR IK KOM ER WEL ACHTER!

K'IJK UIT! WAT IS DAT?

ROMEO!

VLUG! DOE IETS!

IK KAN BETER NAAR RECHTS GAAN- OEPS!

N284

PRIMA STUKJE STUUR-MANSKUNST, NIET?!

OOOHH! K'IJK, WEER EEN!!

N285

ALLE WALVISSEN OP EEN KLUITJE! K'IJK DIE EENS!!

IK WEET NIET HOE, MAAR IK GELOOF DAT WE HEM GEMIST HEB-BEN!

'T IS HIER NET PICCADILLY CIRCUS IN HET SPITSUUR!

WOA!!

'T IS EEN NACHTMERRIE!

EN ZO GING DE LANGE NACHT VOORB'J...

ONS GELUK KAN NIET EEUWIG DUREN!

TENSLOTTE BEGON HET TE SCHEMEREN...

IK BEN DOODOP ROMEO! WAAR Z'IJN WE?

EENS EVEN K'IJKEN! VOLGENS M'IJN BEREKENINGEN IS ONZE POSI-TIE OP HET OGENBLIK..

N286

...DA'S LEUK, MIDDEN IN HET CENTRUM VAN BLACKPOOL!

HUH?

PLOTSELING EEN GEWELDIGE DREUN!

OEI! JE HEBT DE TOREN GERAAKT!

WE ZITTEN AAN DE GROND DORIS!
N 287
GOD Z'IJ DANK! WEER VASTE GROND ONDER DE VOETEN!
IK VRAAG ME AF WAAR WE Z'IJN!
DAT ZAL IK JULLIE VERTELLEN!
PRECIES WAAR JULLIE Z'IJN BEGONNEN!
MAAR JULLIE HEBBEN WEL ONZE BOOT VERNIELD DAT GAAT POEN KOSTEN!
BOYS, NEEM ZE MEE NAAR HET HUIS. EN NU GEEN FOUTEN MEER!
DORIS EN ROMEO WORDEN NAAR HET HUIS TERUGGEBRACHT OPNIEUW GEVANGENEN..
GEEF ZE HUN KLEREN. DAN ZULLEN WE EENS GAAN PRATEN!
5
N 288
NU WE WEER SAMEN Z'IJN, KUNNEN WE WEER DOORGAAN!
'T ZAL T'IJD WORDEN
WHAT WITH?
DAT WEET JE BEST! J'IJ GAAT ZITTEN EN SCHR'IJFT JE VADER EEN BRIEF VANWEGE DIE V'IJFDUIZEND POND. EN NU GEEN NONSENS MEER!
IK SCHR'IJF DIE BRIEF NIET!
IK HEB JE AL EERDER VERTELD DAT IK M'IJN VADER NOOIT OM LOSGELD ZAL VRAGEN! DUS, WAT DENK JE NU TE DOEN?
SCHATJE, JE DOET ERG DWAAS! IK ZAL JE MOETEN DWINGEN!
DOE WAT JE NIET LATEN KUNT! JE KUNT ME MARTELEN! MAAR IK ZAL NOOIT SCHR'IJVEN!
DOE NIET ZO NAÏEF! WE ZULLEN JOU GEEN P'IJN DOEN! VOOR JOUW OGEN ZULLEN WE DEZE SUL MARTELEN!
HE!
N 289
OE!! WE ZITTEN IN DE BOOT! DIE VERVLOEKTE MARINE KOMT DEZE KANT UIT!
WAAR WACHTEN JULLIE OP? IK ZEI DAT DIE VERVLOEKTE MARINE ERAAN KOMT!
JE BENT GEK!
N 290
ALLE DONDERS! H'IJ HEEFT GELIJK! VLUG DOOR DE ACHTERDEUR!
DIT GEBEURT NATUURLIJK PRECIES ALS DE VRACHTWAGEN KAPOT IS!
WAAROM KWAM DE MARINE HIERHEEN? DAT ZOU IK WEL EENS WILLEN WETEN!
IK WEET NIET WAT DIE SCHURKEN BEDOELDEN MET "DE MARINE KOMT ERAAN" MAAR HET LIJKT WEL OF ZE ER VANDOOR Z'IJN!
JA! WE Z'IJN VR'IJ!
N 291
MISSCHIEN! IK VERTEGENWOORDIG DE MARINE HIER. WE ZOEKEN DE EIGENAAR VAN DIE KLEINE MOTORBOOT DIE IN STUKKEN OP DE ROTSEN LIGT!
EEN OF ANDERE GEK MET OOGKLEPPEN OP HEEFT ER VANNACHT ONZE ZEE-OEFENING B'IJNA MEE GETORPEDEERD. H'IJ HEEFT ELKE VAARREGEL OVERTREDEN - WAAR ZIT IE?
U KOMT NET OP T'IJD! DAAR GAAT IE!
NOG BEDANKT DAT U ONS HEEFT GERED!

VERTALING: HENNIE WESSELING
LETTERING: ERNST POMMEREL

EINDE VAN DEZE EPISODE

Boeken in het kort

Berck en Cauvin: **Sammy, het Schroeifenomeen.** Uitgeverij Dupuis, Sittard 1980. 48 blz., slap kaft, prijs *f* 5,75.

Het Schroeifenomeen is alweer deel 13 van de Sammy-reeks, die zo langzamerhand een van de betere reeksen van Robbedoes geworden is. Cauvin is in dit verhaal goed op dreef: Atoomonderzoeker Vonder krijgt door een ongelukje de volle laag van een atoombatterij. Als gevolg daarvan loopt zijn lichaamstemperatuur op tot vele honderden graden en begint hij een enorme hitte uit te stralen. Om hem te beschermen worden Sammy en Jack ingehuurd en dat levert natuurlijk weer de nodige slapstick-achtige humor op. Een aanrader!
(H vd B)

Claude Auclair/Gir-Linus: **Jason Muller** (Vertellingen na het atoomtijdperk). Uitgeverij Yendor, Rotterdam 1980, 44 blz., gekartonneerd, vier kleuren, *f* 19,90.

In dit album zijn de verhalen van Jason Muller opgenomen, die Auclair tekende voor het weekblad Pilote. Jason Muller is de rechtstreekse voorloper van Simon van de Rivier, Auclair's bekendste stripserie. Een nog vaak aarzelende Auclair is hier aan het werk, met een lijnvoering die in druk nogal eens onduidelijk overkomt. De strip is met mooie zachte kleurtjes ingekleurd, al is het jammer dat het rood hier en daar wat doorgelopen is en er af en toe blauwe Franse teksten door de Hollandse heen zijn blijven schemeren.
Voor zijn *f* 19,90 is het album wel erg duur, maar toch onmisbaar voor de fans van Simon van de Rivier; de sfeer is er al helemaal. Het is trouwens de vraag of er van 'Simon' nog wel nieuwe afleveringen zullen komen. Auclair's liefde ligt momenteel bij zijn op Bretagne geïnspireerde strip Bran Ruz (voor A suivre). (H vd B)

Hendrik J. Vos (tekeningen) en Martin Lodewijk (tekst): **De Kat in Constantinopel.** Uitgeverij Yendor, Rotterdam 1980. 44 blz.., zwart-wit, gekartonneerd, *f* 12,90.

Met 'De Kat in Constantinopel' is dan toch eindelijk het eerste verhaal verschenen van 'De Kat', een reeks waarmee Martin Lodewijk al jaren bezig is. Het project dateert al van de jaren 1974-1975, toen er heel even plannen waren om de zwart-wit bijlage Pep-toe van Pep los te koppelen en een eigen leven te laten leiden. Naderhand zijn er nog diverse andere plannen voor een 'De Kat'-serie geweest, maar tot publicatie is het nooit gekomen. Hendrik J. Vos, een van de tekenaars die aan de reeks mee zouden gaan werken heeft nu de primeur via een album-uitgave van Yendor. Het tekenwerk is redelijk van kwaliteit; nog niet helemaal professioneel, maar wel op de goede weg. Het verhaal doet denken aan de vroegere 'Blauwe Sperwers, al zit in 'De Kat' veel meer sex en bloed. Erg diepzinnig is het verhaal niet, maar dat is ook duidelijk niet de bedoeling. Spijtig is dat het verhaal gemaakt werd op comic-book-lengte, ofwel 32 pagina's; de rest van het album is vulling. Gezien de aangekondigde 39 titels 'in voorbereiding', heeft Yendor de bedoeling met de reeks door te gaan.
(H vd B)

Hermann en Greg: **Bernard Prince, Gisteren en Vandaag.** Uitgeverij Lombard, Brussel 1980. 80 blz., gekartonneerd, *f* 13,50.

Gisteren en Vandaag is een verzameling van de korte Bernard Prince verhalen, zoals die in Kuifje, Tintin-Sélection, Kuifje Pocket en Kuifje Special in de afgelopen 15 jaar zijn verschenen. Door de grote stijlverschillen tussen het vroegere en latere werk geeft dit album een prima overzicht van hoe Hermann zich ontwikkeld heeft. Na dit album gelezen te hebben besef je pas goed hoe jammer het is dat Hermann de serie aan Dany heeft overgedaan. Het 'geserreerde' in Hermann's stijl ontbreekt bij Dany, helaas. Gisteren en Vandaag is echt een verzamelaarsuitgave. Je zou willen dat alle albums zo werden uitgegeven. Alhoewel: het is dan toch weer jammer dat 'De rode zon' met in de hoofdrol Barney Jordan niet in deze verzameling is opgenomen. Maar zo blijft er altijd wel wat te klagen...
(H vd B)

HET ENIGE ADRES IN NEDERLAND EN BELGIË VOOR INBINDMAPPEN, O.A. EPPO (OUD EN NIEUW MODEL), PEP DONALD DUCK, ROBBEDOES, KUIFJE ETC. STORT PER MAP (½ JAAR) FL. 7.95 OP GIRO 4053546 T.N.V. WOUT, VAN WOUSTRAAT 126, AMSTERDAM

ALLE NIEUWE EN GEBRUIKTE STRIPS EN S.F. BOEKEN UIT VOORRAAD LEVERBAAR DOOR GEHEEL NEDERLAND. BEL 020-792116 OF 020-224680
GRAAG GEVEN WIJ PRIJSOPGAVE
BESTELLINGEN VAN BOEKEN EN STRIPS VAN MEER DAN FL. 25,- ALTIJD 15% KORTING!!

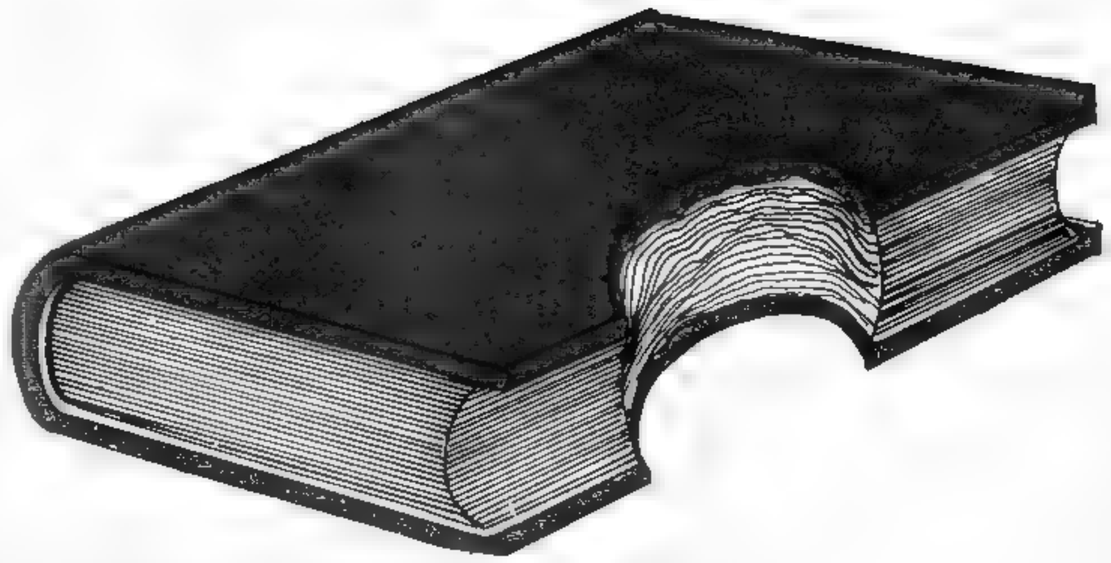

BOEKBESPREKING

The Tjong Khing: **Storende verhalen.** *(Hazerswoude-Dorp, Panda, 1979²) 65 blz., f 9,90*

door Har Brok

Achter de als een uitstekende karakterisering te beschouwen titel **Storende verhalen** gaan 9 afgeronde strips schuil van The Tjong Khing, die eerder verschenen in de nummers 1-8, 10 en 11 van **De Vrije Balloen**, dat wil zeggen uit de periode 1975-77. Uit diezelfde periode dateert ook de losse stripbladzijde **Mitzi en de taartjes** en wervingsadvertentie **De stripfanaat** uit onder andere **De Vrije Balloen** nr. 16 (1978). Te wensen ware geweest dat bovenstaande gegevens in het colofon waren opgenomen. Wat de uitgever wél vermeldt, en nota bene op de voorkaft, is dat The Tjong Khing de 'winnaar gouden penseel 1978' is. De Gouden Penseel wordt jaarlijks door de Commissie voor Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) toegekend 'om een jonge schilder(es) of tekenaar(es) aan te moedigen vooral door te gaan met illustreren' van **kinderboeken** (zie **De Kinderboekenmolen** nr. 13 (1976) blz. 10). Na de voortreffelijke illustraties in kinderboeken als **Wiele wiele stap**, (waarvoor die Gouden Penseel werd toegekend), **Stappe stappe step** en **Hier woon ik...**, in verband te zien met The Tjong Khings illustraties in de kleurenbijlage van **Vrij Nederland** kan gezegd worden dat de gevolgen van deze onderscheiding het beoogde effekt gesorteerd hebben. De Gouden Penseel betekent een caesuur in zijn werk, die precies valt ná zijn bijdragen aan **De Vrije Balloen**. Een 'storend' detail dus, wat trouwens ook geldt voor de omslagtekst met o.a. TV PRIVAAT' en de koppen van Marilyn Monroe en Henk van der Meijden, die een aanbeveling schijnen te moeten vormen voor het ingetogen en weinig spektakulaire werk van The Tjong Khing.

Een belangrijk onderdeel van deze **Storende verhalen** vormen de scenario's. Andries Brandt en Frans Buissink nemen er elk één van voor hun rekening en Patty Klein twee. De overige vijf zijn van The Tjong Khing en dat zijn dan meteen ook de beste: minder gagmatig afgerond, konstaterend en zoekend. Tragisch in dat verband is dat het 'wordt vervolgd' dat stond onder de tweede aflevering **Lente in de K. centrale** in **De Vrije Balloen** op het eind van deze herdruk niet werd overgenomen. De lettering van deze zo stereotiepe uitdrukking in de oorspronkelijke uitvoering is van de hand van The Tjong Khing en het slot laat genoeg speling toe. Als door deze bundeling bereikt zou kunnen worden dat lezers buiten de notoire stripkringen kennismaken met het beeldverhaal op een volwassen niveau, dan lijkt me deze bundeling een nuttig instrument. Vooral de verhalen van de tekenaar zelf intrigeren, terwijl het geheel aansluit bij verschillende aktualiteiten. Persoonlijk, maar dat terzijde, moet ik kwijt dat de tekenstijl me soms teveel doet denken aan kommerciële pulpstrips in het genre van Classics-Lektuur. **Romance** heet die serie, getekend door anonieme tekenaars die op bestelling uitstulpende lippen weten te kombineren met welvende lokken, sensuele neusgaten en andere stereotiepe zaken. The Tjong Khing registreert provocerend, deels stereotiep en deels onthullend.

EVEN TERUG NAAR CREPAX..

In het artikel wordt gezegd dat de gebouwen in de onderaardse steden er uitzien als de onderdelen van een flipperkast. Het gaat over één konkrete stad, namelijk Komyatan, zie het verhaal 'de onderaardsen'.

'Crepax' gebruik van diverse soorten kaders is uiteraard niet, zoals vermeld staat, verwarrend, maar juist verduidelijkend: *aan het kader kan de lezer zien of het verhaal zich afspeelt in de werkelijkheid, in een droom, fantasie of rekonstruktie. Als Crepax slechts gewone kaders gebruikt, zoals in het verhaal 'Leve Trotski!', wordt het moeilijk te volgen of Valentina nu wakker is of droomt, de overgang tussen de twee nivo's wordt uiterst subtiel en dat is dan ook net de bedoeling.*

Zoals wel duidelijk zal zijn geworden is dat bijna alle werk van Crepax in zwart-wit is verschenen. Uitzonderingen hierop vormen het verhaal 'Le mystère de Marie Roget' in Charlie 66 en de boeken 'L'uomo di Pskov' (italiaans) en 'L'homme de Harlem' (ook in het frans verschenen), beide zijn delen uit de reeks 'Een man, een avontuur', waarvan we –tevergeefs? – hopen dat er in Nederland nog meer delen van uitkomen.

Dat het regiem van de tsaren en hun witte aanhangers herhaaldelijk als dekadent en wellustig wordt afgeschilderd, vinden we niet terug in L'homme de Pskov (daarin wordt slechts partij gekozen voor de roden), maar in diverse verhalen van Valentina: 'Valentina verdwaald in Sovjet-Rusland'; 'Het kind van Valentina' en 'Leve Trotski!'.

Over 'Strip van een strip' ('Fumetto di un fumetto'): Het zesde verhaal, 'De wet der zwaartekracht' heeft 23 platen. Het negende verhaal, 'Gelaarsde Valentina' sluit hierop aan. Omdat er echter een grote tijdspanne zat tussen de publikaties van beide stukken is 'Strip van een strip' getekend, een samenvatting van zeven platen van 'De wet der zwaartekracht'. Die samenvatting gaat aan 'Gelaarsde Valentina' vooraf (Is overigens in de duitse boekuitgave weggelaten). Bij verhaal 8 staat het jaartal 1979, dat moet uiteraard 1968 zijn.

Nijmegen *Mat Schifferstein*

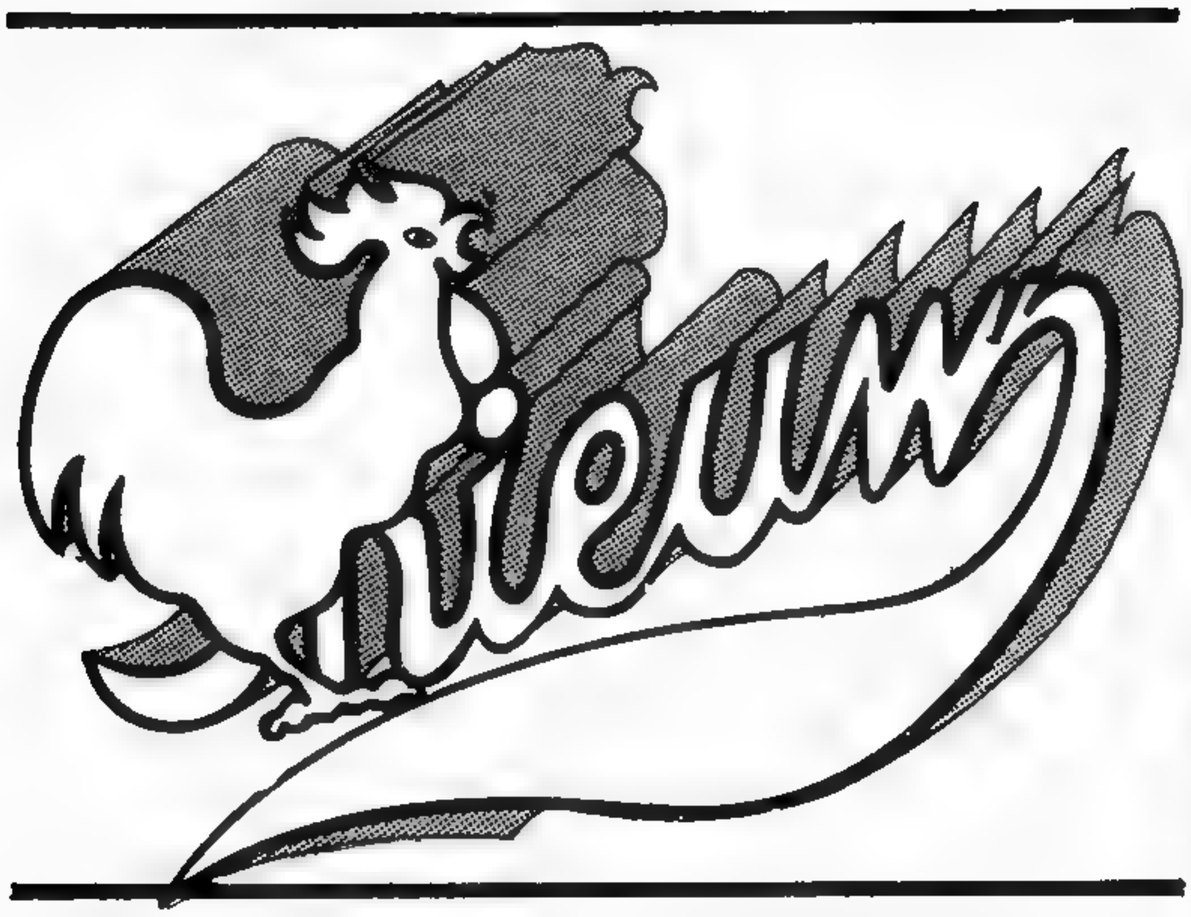

Nieuwsredaktie Har Brok en Hans van den Boom

Bijdragen voor deze rubriek in de vorm van knipsels, recensie-eksemplaren, ruilabonnementen, fondslijsten, huisorganen, aankondigingen, brieven en zichtzendingen gaarne naar het redaktiesekretariaat. De bijdragen in de Nieuwsrubriek zijn, voor zover niet ondertekend door anderen, samengesteld door de nieuwsredaktie.

Yendor

Belangrijk werk voor ons nationale produkt levert uitgeverij Yendor met 2 inmiddels verschenen luxe-albums. Oorspronkelijk werk is te vinden in Hendrik J. Vos (tek.) / Martin Lodewijk (scen.): **De Kat in Constantinopel** (44 blz., harde kaft, *f* 12,90), waarover meer in onze vorige Nieuwsrubriek. Het werk van Dick Matena uit **Gummi** wordt aan de vergetelheid ontrukt door de bundeling in het album **Amen** (72 blz., harde kaft, *f* 19,90). Luxe uitgegeven, overigens met zwart-wit binnenwerk, maar het wordt wel erg prijzig. Rond deze tijd verschijnt bij Yendor geheel in kleur Michel Crespins **Armalite 16** (64 blz., hard kaft, *f* 19,90).

Drukwerk

Bij Drukwerk verscheen **Trouwens** nr. 2, stripblad voor beginnende striptekenaars, met onder andere strips van Rik van Iersel, Mike van Aarle, Wouter van Reek en Phil van Tongeren. Zeer uiteenlopend van kwaliteit en bijeengebracht door Har van Fulpen. Prijs *f* 4,95, omvang 36 bladzijden. Al wat langer in de winkels ligt **Vrouwen en kinderen eerst!** van Evert Geradts met een zestal **Ollie**-strips, waaronder een lang nieuw verhaal ('En de vrouwen liepen er op stokjes'). De achterkaft is een aardige parafrase van een andere stripreeks. Prijs *f* 10,—, omvang 64 bladzijden. In het Paaspakket van Drukwerk ook nog **Furore** nr. 15, maar dat heeft met strips niets te maken.

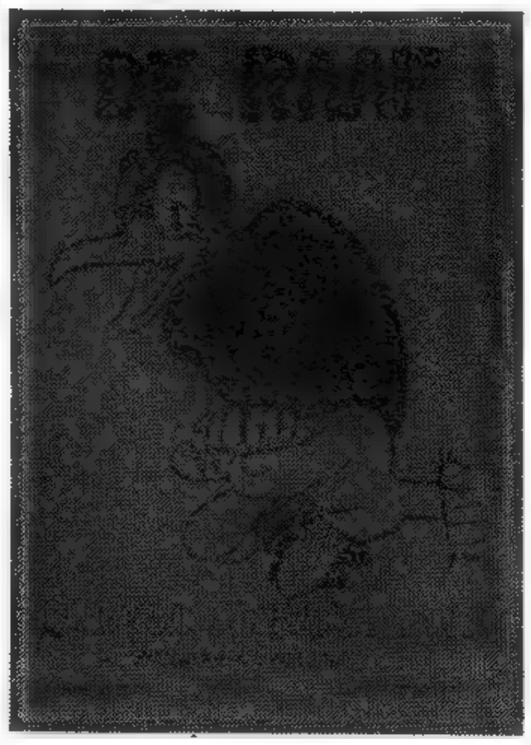

De Raaf

In **De Raaf** nummer 12/13, het blad voor de stripverzamelaar, twaalf bladzijden broodnodige aanvulling op het **Barksboek** van Rob Stechweij (door Herman ten Kate), een bijdrage van A. Tol waarin hij wijst op enkele door Marten Toonder getekende afleveringen van de strip **Tijs Wijs, de Torenwachter** (medio 1941) en 2 anonieme inhoudsopgaven van het tweewekelijkse blad **Kris Kras** (1954/66) met o.a. Carol Voges, Gerrit Stapel en Jean Dulieu, en van **Star Editie** (1948/49) met veel anoniem werk, maar toch ook Tillieux. Verder in dit nummer **Donald Duck**-herdrukken en uiteraard aandacht voor kuriosa en de ruiladvertenties. Prijs van dit dubbelnummer los *f* 2,75 (40 blzz.). Abonnementen *f* 7,50 per jaar (4 nummers) op gemeentegiro Amsterdam, rekeningnummer K 25748 ten name van G. Knispel.

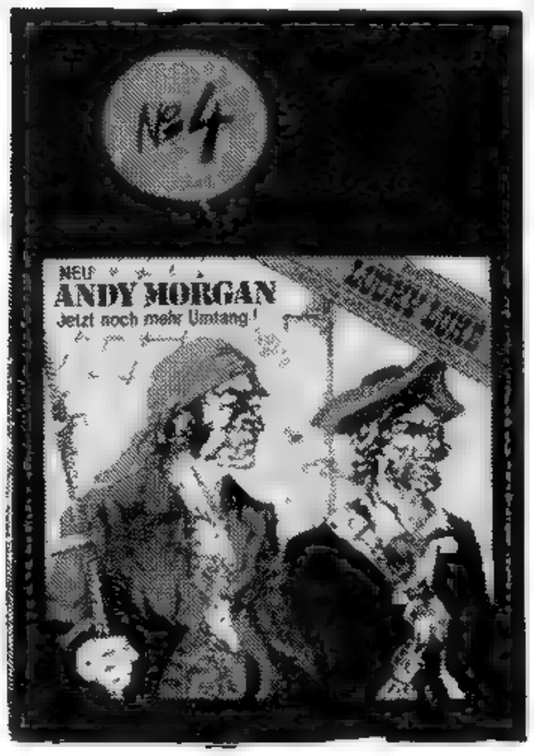

Comic Forum

In het Oostenrijkse stripvakblad **Comic Forum** nr 4 een bijdrage over Film & Comics, een Lucky Luke-bibliografie met herdruk, de uitvoerige studie 'Giraud oder Moebius?', nieuws, besprekingen, amateurstrips en herdrukken. Prijs van dit nummer OS 42.— of DM 6.— (60 blz.).
Inlichtingen op het nieuwe adres: Offenes Fach 125, A-1013 Wien.

Comics Journal

Belangrijk nieuws is dat de Amerikaanse verspreidingsorganisatie Gold Key Line of Comics van Western Publishing zijn afzet gericht heeft op supermarkten en dergelijke en wel in de vorm van pakketten. Voortaan zijn de bekende comics daardoor uitsluitend nog per 3 stuks luchtdicht verpakt in plastic te kopen in een mix van bijv. humor, griezel of detective en andere kombinaties. Voor liefhebbers resteren nog maar enkele ongemengde pakketten, zoals Donald Duck, Mickey Mouse, Bugs Bunny, Popeye of Uncle Scrooge, evenwel per drie voor de prijs van 1,09 dollar. Voor alle gemak hebben deze nieuwe verspreidingspunten géén retoerrecht. De status van een comic-boek teruggebracht tot een blik tomatenpuree dus. Dit en ander nieuws is te vinden in **The Comics Journal** nr. 53, waarin verder uitvoerig aandacht voor Trina Robbins ('the first lady of underground'), de SF-auteur Harlan Ellison, Neal Adams, enz. **The Comics Journal** verschijnt 12 maal per jaar. Jaarabonnementen per luchtpost 15.50 dollar.
Inlichtingen: 196 West-Haviland Lane, Stamford CT 06903, USA.

Stripgids

Na **Stripgids** nrs. 19 en 21 is ook nummer 22 weer gewijd aan Marc Sleen. Ditmaal 48 bladzijden betreffende de verschillende hoofdrolspelers in diens reeks Nero & Co, waarbij aangetekend moet worden dat ook **Stripgids** nr. 24 nog zal voortborduren op deze reeks. Daarmee valt voorlopig echter het doek voor Sleen. Tussendoor verschijnt als nr. 23 een herdruknummer van de kartoenist Pirana. Prijs per nummer *f* 7,—.
Inlichtingen: Brabantia Nostra, Vogelenzanglaan 3 te Breda.

Strip Pers

In **Strip Pers** nr. 21 naast albumlijstjes en wat korte notities een niet gekumuleerde inhoudsopgave van 5 jaargangen **Eppo**-weekblad; niet helemaal zinloos natuurlijk, maar het blijft zoeken. Nummer 22 is een zogenaamd **Heldinnennummer** met een algemene inleiding en afzonderlijke aandacht voor Yoko Tsuno en Franka en (los daarvan) Bert Bus. De regelmaat waarmee **Strip Pers** blijft verschijnen valt te bewonderen. De nummers tellen 20 bladzijden (A-4, stencil) en kosten los *f* 3,20. Inlichtingen: Julianastraat 11, 6433 GA Hoensbroek.

CISO

Het oudere werk van Vandersteen vormt de inhoud van de CISO-albums 27 en 28. In nummer 28: **De vrolijke bengels** een aantal oervlaamse gags met Suske en Wiske én Lambiek uit **Ons Volkske** uit de periode 1950/53. In nummer 27: **De Grappen van Lambik** nooit eerder in albumvorm verschenen gags uit **De Bond** (tussen 1954/61) plus 2 gags uit **Ons Volkske** anno 1949. Kwalitatief sterk uiteenlopend werk, waarin vermoedelijk ook zijn oudere medewerkers de hand gehad hebben. Prijs per album *f* 7,—; Uitgeverij Brabantia Nostra, Vogelenzanglaan 3, Breda.

Van Gennep

Nieuw bij Van Gennep Amsterdam **Ken je niet's met ze práte? Schetsen uit het bedrijfsleven** door Peter van Straaten. Het gaat hierbij om een bundeling van kartoens, die eerder op de ekonomische en financiele bladzijden van **Het Parool** verschenen. Van Straaten op de bres voor de werkgevers? Voor *f* 12,90 komt u meer aan de weet.

Hoste

In de reeks Kiekeboe van Merho verschenen de delen 7 **De schat van de Mata Hari** (het vervolg van **Kiekeboe in Carré** en wederom grotendeels in Amsterdam spelend) en 8 **De Haar-tisten**, dat in de Brusselse Marollenwijk speelt. In de reeks Bakelandt van Daniel Janssens en Hec Leemans verschenen de delen 7 **Het verraad van de Repensnijder** en 8 **De Hel van de moeren.** De plotselinge dood van Daniel Janssens zal, naar we van de uitgever vernemen, de voortgang van deze uitgaven nog niet in gevaar brengen. Prijs per album BF 39.

Bärcon '80

Van 15 tot en met 17 augustus vindt te Berlijn het gezamenlijke SF- en Stripkongres Bärcon '80 plaats ter gelegenheid van 25 jaar SFCD en 10 jaar INCOS. Tijdige aanmelding wordt zeer op prijs gesteld en verzekert deelnemers van het programmaboek en de kongresverslagen. Het kongreslidmaatschap kost DM 25,— (ná 1 juli: DM 30,—).
Aanmeldingen en betalingen: Interessengemeinschaft Comic Strip e.V., Sonderkonto Bärcon, Goltzstrasse 35, 1000 Berlin 30 (Postsckeck-Konto Berlin-West Nr. 120 14-100).

Jezus

De Stichting Verkondiging van het bisdom Roermond heeft van de Franse uitgeversmaatschappij Univers Media het copyright verworven van een serie stripboeken door Régie en Bruno Le Sourd, waarin – aldus het persbericht – de lot-

gevallen van Jezus in veelkleurige tekeningen (en redelijk veel tekst) verteld worden. Er zijn 5 titels in de serie. De reeds verschenen deeltjes 2 en 3, oplage elk tienduizend eksemplaren, schijnen goed te lopen. Mag dat allemaal wel van Gijsen?

Racisme

In april of mei verscheen een schoolkrant met docentenhandleiding over racisme in kinder- en schoolboeken. Ze vormen een aanvulling op een reeds eerder verschenen werkmap. Bij het ter perse gaan van dit nummer hebben we hierin nog geen inzage gehad, maar de namen van de auteurs, G. P. F. Buddingh en W. E. Westerman, herinneren ons aan krantenpublikaties over dit onderwerp, waarbij met name ook strips een te desavoueren rol speelden. Inlichtingen bij de Prot. Stichting ter Bevordering van het Bibliotheekwezen, Parkweg 20a, 2271 AJ. Voorburg.

Loeb & Van der Velden
Nieuw bij Loeb & Van der Velden *De zonderlinge avonturen van Primus Prikkebeen* van Rodolphe Töpffer (voor de eerste maal in Nederland naar de oorspronkelijke tekeningen) met Nederlands van Gerrit Komrij. Oblongformaat, prijs ca. *f* 25,–. Bij dezelfde uitgever in dezelfde uitvoering *Tweede jeugd* van Jules Feiffer niet kinderachtig opgedragen aan Segar, Crane en Eisner. Deze roman in stripvorm is een vertaling van *Tantrum.* Omvang 191 blz., prijs *f* 28,50. In aanvulling op eerdere opmerkingen in deze rubriek kan gemeld worden dat de uitgave *Kuifje in Nederland* ernstig vertraagd is. Om een en ander te bespoedigen heeft Loeb inmiddels Huib Obstal aangetrokken. De voorlopige streefdatum is najaar 1980.

Dupuis
Nieuw bij Dupuis zijn de albums *Het licht van Ixo* (Yoko Tsuno nr. 10) van Roger Leloup, *Jaap wat een troep!* (Jaap nr. 3) met 7 korte verhalen door Deliège, *Jacht op ivoor* (Ramtamtam en Kierikieli nr. 2) door Mazel en Cauvin, *Het diepzeevolk* (Mini-Mensjes nr. 10) dat het vervolg vormt van *De driehoek des doods* door Seron en Mittéï, *De Kromoks dreigen* (De Katamarom nr. 8) door Gos, *De zwarte vlucht* als eerste deel van de nieuwe reeks Beatrijs en Coen door Bourgeon en Genin en *De planeet der illusies* als deel 1 in de eveneens nieuwe sf-reeks Yann de zwerver door Lacroix en Genin. In zekere zin "nieuw" zijn ook de herdrukken van de al lang niet meer verkrijgbare albums *Snoesje en de knol* (Snoesje nr. 1, 64 blz.) en *Snoesje in gevaar* (Snoesje nr. 2, 64 blz.) van R. Macherot. In de reeks Jeugdzonden verscheen verder als nr. 8 *U bent veel te goed!* (Jakke en Silvester) van Walthéry naar een scenario van Peyo en Vicq. Prijs per genoemde titel *f* 5,75. Voor de liefhebbers van het gebonden hardekaftwerk is er nu ook het Lucky Luke Speciaal album nr. 1, waarin *Dick Digger's goudmijn, Rodeo* en *Arizona* (160 blz., prijs *f* 19,95).

Semic Press
De realistische SF-stripreeks *1984* telt inmiddels 3 nummers die met onregelmatige tussenpozen verschenen. Vanaf nr. 4 echter is de verschijningsfrekwentie gesteld op twee maanden. Prijs per nummer *f* 4,50. Nieuw bij Semic is verder *Van Rome naar Thule* als nr. 17 van de reeks Prins Valiant. Nog vóór augustus zullen ook de delen 18 en 19 verschijnen. De interesse voor deze (tamelijk) integrale Valianther-drukken blijkt inmiddels dermate groot dat vanaf half september gestart wordt met een nieuwe herdruk van deel 1. Een beperkt deel van die herdruk (700 eksemplaren) wordt uitgevoerd met harde kaft. Ook in dit najaar, begin oktober, start Semic Press met een Nederlandse uitgave van het horrormagazine *Creepy*. Semic's overijverige Jan de Rooij meldt ons verder dat nog diverse albumuitgaven van Richard Corben in het verschiet liggen, waaronder ook het album *Rolf*.

Van Gennep/Kritak
In samenwerking met uitgeverij Kritak, wat ons betreft bekend door de twee Kamagurkabundels, heeft Van Gennep uitgebracht *Kernenergie voor beginners* van Stephen Croall en Kaianders Sempler en, voor wie dat niet materialistisch genoeg vindt, *Lenin voor beginners* van Richard Appignanesi en Oscar Zarate. De prijs van beide is *f* 14,50. Zie overigens de komende aflevering van Boeken in het kort. In deze "beginners"-serie zijn op korte termijn delen te verwachten over Einstein, Freud, Darwin, Rosa Luxemburg en vanzelfsprekend de vrouwenemancipatie. De vraag lijkt gerechtvaardigd of striplezers beginners zijn. Of gaat het hier om een laatste poging?

De Harmonie
Eind april 1980 verscheen bij De Harmonie het oranjekleurige boekwerkje *Het Hof* van Opland als "Aandenken ter gelegenheid van de Troonswisseling". Goedmoedige spot in kartoenvorm voor *f* 12,50. Na *Niks aan de hand* brengt De Harmonie nu ook de tweede verzameling politieke prenten van Stefan Verwey, ditmaal getiteld *Vrij en blij* (116 blz., *f* 18,90).

Rijperman
Bij uitgeverij Paul Rijperman verscheen tenslotte na 30 jaar in album *Barelli en Nusa Penida,* dat in 1950/51 onder de titel *Barelli op Nusa Penida* liep in *Kuifje*-weekblad. Dit lange tweede Barelliverhaal beslaat 2 geheel in kleur uitgevoerde albums met harde kaft met een oplage van 1000 eksemplaren. Een en ander maakt de prijs, per deel *f* 24,90 tezamen dus bijna *f* 50,–, helaas erg hoog. Voor de Franse uitgave, die verschijnt bij Bédéscoop, ligt dat hetzelfde. Rijperman kondigt inmiddels de uitgave aan van *De heer van Gonobutz,* een van de recentere Barelliverhalen van Rob de Moor.

Drukwerk (2)
Geduldig wachten levert inmiddels op nr. 4 van *Talent* met nieuw tekenwerk van Peter Pontiac, Buckinx, René Meulenbroek en Hanco Kolk onder andere. *Tijuana bibles* is weer eens een andere naam voor de *Eight Pagers*; Ed Schilders besteedt er 4 redaktionele pagina's aan. Interessant stripwerk verder van Gasquet. Omvang: 68 blz., *f* 7,50; een abonnement van *f* 25,– voor 4 nummers is stukken goedkoper. Nauwelijks was de Mobiele Eenheid op 1 mei van het Spui geweken of daar lag bij Atheneum de bundel *Bolknakkerij* van Charlie Schlingo. Met bruin en blauw afwisselende lijndruk, in de verte doen denkend aan Vandersteen. Prijs: *f* 11,90. Binnen afzienbare tijd bundelt Drukwerk de met nieuwe afleveringen verdubbelde N.R.C.-strip van Mark Smeets. Kamagurka is overigens voorlopig weer in de N.R.C. teruggekeerd.

Driesen
Voor de forse prijs van *f* 37,50 per stuk brengt Driesen drie *Stripkunstmappen* met blow-up-werk. De eerste bevat een aantal varia met onder andere Henk Kuijpers, de tweede bevat materiaal van Marc Sleen en de derde bevat de eerste 4 afleveringen van een niet voltooide Tom Poesstrip van Marten Toonder, namelijk *Tom Poes en het Alvenjong.* Voor slechts *f* 3,50 drukte Driesen de afleveringen overigens ook af in zijn *Tom Poes Kalender 1980.*
Nieuw bij Driesen is ook een serietje van 6 briefkaarten met verschillende gags van Willy Vandersteens *Bert Trekker* uit 1947. Per set met genummerde banderol *f* 5,–. Alweer geruime tijd is inmiddels te koop de katalogus *Beeldverhalen,* behorend bij de EBES-EXPO-striptentoonstelling te Antwerpen. De tekst van dit kuriosum is van Karel Driesen, voor het leven voorzitter van de door hem opgerichte "Belgische Stripklub", wat dit drukwerk tot een bizar stuk huisvlijt maakt. Prijs *f* 6,–. Inlichtingen: Mechelsesteenweg 271 te 2000 Antwerpen.

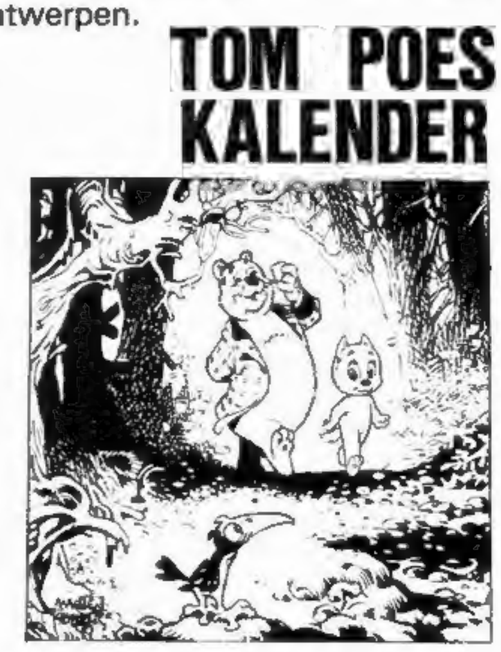

Crepax
Nieuw bij Delfia Press BV in Rijswijk de Nederlandse uitgave *Anita* van Guido Crépax. Deze vertaling van *Anita, una storia possibile* kost *f* 19,90.

Humanoides
Bij Les Humanoides Associés verschenen de hardcover albums *L'île au Trésor* door Hugo Pratt naar het bekende boek van Robert Louis Stevenson (*f* 30,40), *Le petit légume qui rêvait d'être une panthère et autres récits* door Nicole Claveloux (*f* 33,60), *Lob de la jungle* door Lob met tekenwerk van Alexis, Benoit, Clave, Druillet, Forest, Gotlib, Guilmard, Goetzinger, Madryka, Pichard, Solé en Vern (*f* 39,20), *Blanche à New-York* door Lob en Pichard (*f* 22,50), *Contes de Cascogne* door Jean-François Bladé en Jean-Claude Pertuzé (*f* 33,60) en tenslotte op klein formaat *Le rejetons de l'univers* door Nicollet en Keleck (*f* 12,50).

Wham!
Nieuw in de Wham! reeks zijn de titels *De gewetenloze erfgenamen* van Hermann (Yeremiah), *Het eiland van de verdwenen schepen* van Charlier/Jijé-Lorg (Roodbaard) en *Bookmakersbedrog* van Castelli/Tacconi (De Gentleman). Op dit moment verschijnen tevens nieuwe delen van Yalek, Julie Wood en Brammetje Bram.

Striprofiel
Nummer 38 is goeddeels gewijd aan de stripverfilming, met een uitvoerige inventaris en aandacht voor Fred Milton (Woody Woodpecker). Naast de vaste rubrieken voorts de herdruk *De Klokkenluider van de Notre Dame* (Gotlib/Alexis). Omvang 60 blz., *f* 5,95. Abonnementen *f* 20,– voor 4 nummers. Men wende zich tot: Brilliant Starstraat 30 te 1611 DS Bovenkarspel.

Soldes Fins de Series
Het driemaandelijks verschijnende blad *Soldes Fins de Séries* (in goed Nederlands: *Opheffingsuitverkoop*) is een grafisch kunststuk van onze Zuiderburen onder de taalgrens en is voornamelijk gericht op visuele zaken. Formaat en uitvoering hebben iets van het inmiddels opgeheven *Op de hoek van de straat* en van *Hard werken.* Grafisch, visueel, beeld en dus ook uitlopers naar het beeldverhaal en zo belanden we bij een uitvoerig interview met Franquin in het recente nummer 6. In dit nummer ook tekenwerk van Ever Meulen en Filip Denis, auteur (?) van *Tintin en Suisse* en een Nederlandse bijlage met een interview met Jean-Pierre Talbot, die in 1960 in de rol van Kuifje te zien was in de film *Kuifje en het Geheim van het Gulden Vlies.* In tegenstelling tot Kuifje is deze stand-in inmiddels nagenoeg kaal. Dit interview verscheen eerder in nr. 2 (BF 80, 36 blz.) met eveneens Ever Meulen en Filip Denis. Het dubbelnummer 4/5 (64 blz., BF 100) heeft daarnaast ook de strip *Bye Bye Baby...* van Marc Bernard en een interessant interview met Jaques Martin. Vanaf nr. 6 (48 blz., BF 80) wordt *Soldes* in Nederland verspreid door Drukwerk. Inlichtingen op het redaktieadres: Chaussée d'Alsemberg 1041 te 1180 Brussel.

Tom Poes aktief
In week 30 keert Tom Poes terug in *Donald Duck*! Het betreft herpublikaties van *De Wereldkroniek* te beginnen met *Het betoverde schaakspel* (WKR 4) en vervolgens *Het Land Om* (WKR 11). Toonder heeft deze verhalen zélf tekstueel gekorrigeerd en verbeterd, terwijl de Toonder Studio's de verhalen opnieuw geletterd hebben en (in samenwerking met de *Donald Duck*-redaktie) de lay-out hebben aangepast aan de bekende *Donald Duck*-Tom Poes-stijl. De kleur wordt verzorgd door Richard Klokkers. Nog deze maand verschijnt in boekvorm *Het geheim van het Nevelmoeras* (DOD 5). Later in het jaar, wellicht in week 40 want dan is het 25 jaar geleden dat Tom Poes in *Donald Duck* van start ging, is te verwachten als hardcover jubileumeditie het beruchte tweede Tom Poesverhaal uit dat weekblad: *Tom Poes en het klerenkoffertje,* dat ruim 130 pagina's omvat!

Signalement
De in verband met de recente stakingen massaal verspreide *Aktiekrant* nr. 3 van de FNV bevatte een strip van Nel van Koten /-/ Een vast onderdeel van het maandblad *Onze Wereld* is de "gag"-strip *Gipsy & Lobo* door Jos Geboes (ps. Gejo) /-/ Paul Schinderler werpt zich op als imitator in *Het Parool* op de eerste dag van de lente als Leloup (Yoko Tsuno) en een week later als Kuhn in *Kapitein Rob en de Klonen van Cana Brava* (zie afbeelding) /-/ Ruud Straatman verlaat medio mei de redaktie van *Robbedoes*-weekblad /-/ In *Horus* nr. 23 (Valeriusstraat 18a, 2517 HR Den Haag; *f* 5,50) 6 bladzijden *Tintinistisch Journaal (Fragmenten)* door Anton Hermus met tekenwerk van Frits Jonker /-/ Bij Jamin voor de prijs van *f* 2,95 in buigzaam plestiek uitgevoerde hoofdpersonen uit de strip Suske en Wiske: Lambiek, Jerom, Sidonia en Barabas los voor die prijs en Suske en Wiske samen. Brancheverveging, want in de koop is geen snoep inbegrepen, maar toch gezond /-/ In *Gelderland Nu* jg. 11 (1980) nr. 2 de bijdrage "Paulus en zijn vrienden in Gelderse dreven. Een helendal buitengemeen wel zo tamelijk aardige kabouter..." door Wil de Jong met aardige schetsreprodukties. Geïnteresseerden: Markt 11 te 6811 CG Arnhem of per telefoon: 085-457411 /-/ In de hal van het gebouw van *De Volkskrant* te Amsterdam prijkt deze zomermaanden een skulptuur van Linke Loetje. Hoogte 2,50 m., gewicht 200 kg. en prijs *f* 40.000,– /-/ Op het onlangs in New York gehouden internationale reklamefestival zijn de Toonder Studio's onderscheiden met een zilveren medaille voor de STER-spotjes van Loeki /-/ Na een aarzelend begin op eenderde pagina heeft *Viva* al geruime tijd een eigen strip, sinds nr. 2 van dit jaar op pagina-omvang. Hoofdfiguur van de strip (zonder vaste naam, maar met copyright Elyh) is een meisje dat graag modern wil

zijn en geëmancipeerd. Geknipt voor *Viva* dus /-/ De gagstrip *De Stuntels* in *Eppo*-weekblad door Toon van Driel en Jan van Haasteren (Tojo) wordt voortaan gemaakt door Van Haasteren en Piet Zeeman (Pijo?) /-/ De grafittigolf grijpt, althans in Amsterdam, zo snel om zich heen dat binnenkort de muren egaal zwart zullen zijn. Heel wat stripfiguren zijn ingezet voor dit kreatieve tijdverdrijf. In de hoofdstad loopt met name een tweede Schulz rond die met de nodige humor perfekte Snoopy's verspreidt (zie foto) /-/ Vanaf 26 april 1980 in de kleurenbijlage van *Vrij Nederland* het vervolgverhaal "Wat heb ik nu aan m'n fiets hangen?" door Bernard Holtrop en ruim geïllustreerd door Joost Swarte /-/

Club Amigos de la Historieta
Een Spaanse aangelegenheid is het *Boletin* nr. 26 dat we binnenkregen van de Club Amigos de la Historieta. Een strip van Jaume Marzal en de Spaanse bibliografie van *Mandrake* vormen hoofdbestanddelen van dit 20 bladzijden tellende en keurig uitgegeven nummer. Daarnaast uiteraard nieuws en besprekingen. Inlichtingen bij genoemd gezelschap dat gevestigd is op: Apartado de Correos 1667, Barcelona.

De Rode Lotus
Stripblad *De Rode Lotus* in fotokopie verspreid door Kasper van Someren en Taco Dibbits (Kerkstraat 193, 1017 GJ Amsterdam) bevat amateurstrips van eerstgenoemde redakteur, Hester Dibbits en in nr. 1 een niet belangwekkende bijdrage over 50 jaar Kuifje. Daarnaast in dit eerste nummer, dat alleen aan intimi verzonden werd, een 'Puzzel/ Prijsvraag' over Kuifje. Met behulp van de *Kuifje-index* valt het allemaal best mee.

Strip Special
In *Strip Special* nr. 2 onder de titel *Kuifje 50 jaar!* aandacht voor onze gekuifde zuiderbuur. Na alles wat er in 1979 over Kuifje geschreven is bevat deze aflevering weinig nieuws. In nummer 3, op half A-4 formaat (gedeeltelijk gestencild) aandacht voor *De strip in de tachtiger jaren* ('Zeker is dat er in de jaren '80 nòg meer gaat veranderen in de stripwereld...'), een ruilrubriek en enkele debuten (Jan Spoelstra, Frits Jonker, Danny de Haes). *Strip Special* verschijnt 6 maal per jaar à *f* 1,25. Inlichtingen: Lunenburg 18, 3904 JN Veenendaal.

Breysse
De weinig bekende striptekenaar F. A. Breysse, onlangs weer eens in de belangstelling gekomen door het uitvoerige dossier in *Hop!* nr. 19 en de herdrukken in *Swempoel,* zal dit jaar in herdruk bij Oberon verschijnen. Eind augustus verschijnt van zijn reeks Oscar en Isidoor het album *De berg der verschrikking* en begin november *De krans van vuur* (respektievelijk uit 1962 en 1964). De albums worden getrouwe nadrukken van de hardkaftuitgaven van De Spaarnestad. Hetzelfde vierkante formaat, maar in plaats van een harde kaft een (stevige) slappe kaft. Bij voldoende belangstelling gaat Oberon ook de andere albums herdrukken en nog niet eerder in albumvorm gepubliceerd materiaal.

Arman en Ilva
Bij Brabantia Nostra verscheen de vierde bundel *Arman en Ilva* van Lo Hartog van Banda en Thé Tjong Khing met de verhalen 10 (*De perfekte kringloop*) en 11 (*De ethiek van Xorxoz*). De reprodukties in dit album zijn naár de krantepublikaties. Prijs *f* 29,75.

Assurancetourix
Niet uit de bladen, maar uit de dichtbundel *Waar ik nog ben* van Rober Anker (Querido, 1979) worden om onze gevleugde vrienden *Kraai, ekster* te typeren de volgende dichtregels gebruikt:
Om te beginnen is hij zwart.
In de lucht is hij een gat.
Hij kan zingen als de bard uit Asterix, en
zijn vlucht is meest de aarde toegewend.
Rein Bloem in *Vrij Nederland* van 17-11-1979 (Bijlage blz. 67) is redelijk te spreken over Ankers 'voorzichtige omspeling van ruimte- en tijdmotieven'. Toegegeven, Assurancetourix zou korrekt, maar minder poëtisch geweest zijn.

de enige echte Stripboekwinkel in Nijmegen.
DUS LOOP EENS LANGS ALS JE IN DE BUURT BENT!
de NORMAN
Wij kopen ook 2 hands strips!!
STRIPS
LANGE-HEZELSTRAAT 113
TEL: 080-226146
KEUS UIT EEN ENORME KOLLEKTIE!!

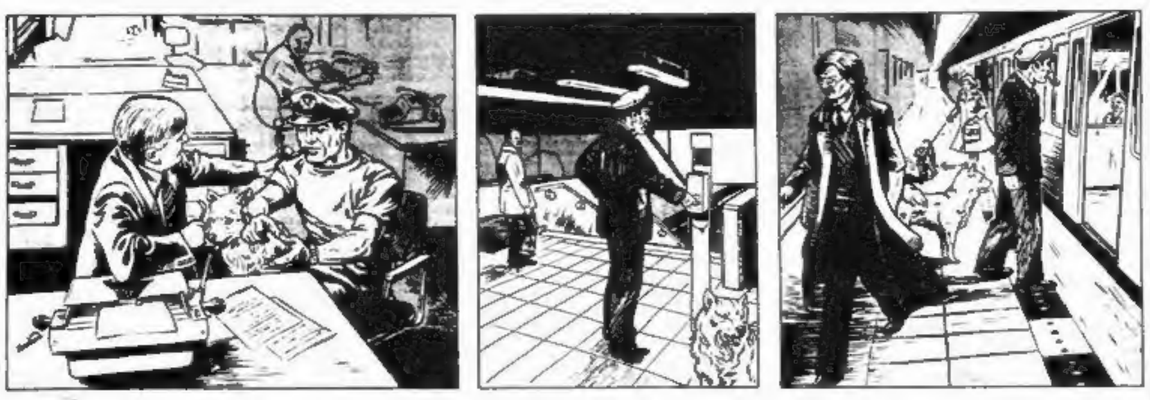

DE STRIPSCHAPPAGINA

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Strip2daagse Turfschip Breda 20 en 21 september

Beste stripliefhebbers, de fundamenten voor de STRIP2DAAGSE zijn inmiddels onwrikbaar verankerd in ons aller Brabants land. Van de pijlers die er op dit moment bovenop zijn gezet, kunnen we er enkele onthullen. Zoals u weet vormen stripboekenbeurs en (grote) stripruilbeurs onverwoestbare onderdelen. Nieuw is de stripveilingact die onze Frans driemaal ten beste zal geven. Geveild worden zogeheten origineeltjes, bijzondere exemplaren etc., etc. Het thema 10 jaar Jan, Jans en de kinderen zal door tekenaar Jan Kruis op originele wijze worden onderbouwd. Zeker voor de liefhebbers van live werk niet te versmaden. Voor de tekenaars komen er tekengaanderijen dan wel tekenzuilen en een rondo zodat men in open contact met deze kunstenaars staat zonder dat ze door handtekeningenjagers onder de voet worden gelopen. Uitreiking van de Stripschapsprijs 1980 wordt een feestelijk gebeuren. Op het gebied van de primeurs vormt uiteraard deel tien van Jan, Jans en de kinderen een prima reden om erbij te zijn. Zij die met hun peuters geen raad weten, worden er op geattendeerd dat er een crèche komt. Zonder te overdrijven, stellen we dat dit alles slechts het topje van de feestelijke ijsberg vormt! De leden en zij die binnenkort lid worden van Het Stripschap krijgen hun (gratis) programmaboek medio augustus toegezonden. Dit boek is voor elke liefhebber een 'must'. Dit ware stripboek zal in beperkte oplage tijdens de strip2daagse voor ongeveer zeven gulden verkrijgbaar zijn.

Strip2daagse stripavond op 20 septembe

In afwijking van een voorgaande publicatie op deze plaats is er in dit gebeuren een wijziging te melden. Gezien de tijdstippen waarop de eerste dag wordt afgesloten en de avond begint, lijkt het zinvoller af te zien van een avond inclusief diner. Wel zal de stripavond in volle hevigheid gaan woeden. Op deze avond zullen stripattracties en stripsurprises worden begeleid door een veelheid van muziek (live). Voor dit alles betalen leden *f* 7,—, niet-leden *f* 10,— MITS zij vooruitbetalen. D.w.z. vanaf nu *onmiddellijk* overmaken op girorekening 1513000 of 5000000 t.n.v. penningmeester Het Stripschap onder *uitdrukkelijke vermelding van STRIP-AVOND.* Bij aanmelding tiidens de strip2daagse moeten deze prijzen minimaal met *f* 2,50 worden verhoogd.

HET STRIPSCHAP
Postbus 11335,
1001 GH
Amsterdam

Tarieven:

Het lidmaatschap van het Stripschap bedraagt thans *f* 17,50. Wilt u daarnaast tevens het maandblad Stripschrift ontvangen, dan hoeft u slechts *f* 31,50 bij te betalen, ofwel *f* 49,—.
Leden beneden de 15 jaar en boven de 65 jaar genieten een reductie van *f* 5,— en betalen dus voor het lidmaatschap *f* 12,50 en voor het lidmaatschap inclusief abonnement *f* 44,—.

Nogmaals:

Wij schreven het reeds eerder, doch het blijkt dat nog steeds veel kopers van losse nummers alsmede abonnees niet weten wat Het Stripschap inhoudt.
Het Stripschap is een vereniging, opgericht op 11 oktober 1967 met als doel de waardering te bevorderen voor strips in het algemeen en Nederlandse strips in het bijzonder.
Van een vereniging kun je lid worden. Veel van onze lezers zijn dit echter niet. Een vergissing menen wij. Want wat zijn de voordelen van een lidmaatschap?

- reductie op een abonnement op Stripschrift;
- via de ledenservice reductie op daarvoor in aanmerking komende uitgaven;
- jaarlijks een unieke, niet in de handel verkrijgbare, Stripschapskalender, met nimmer gepubliceerde tekeningen;
- gratis toegang op ruilbeurzen en strip2daagse;
- unieke Striptas en programmaboek van de strip2daagse;
- geregeld onregelmatig Het Stripinformatiebulletin.

Het lidmaatschap kost u *slechts f* 17,50 per jaar. Overmaken op postgiro 1513000 t.n.v. de penningmeester van het Stripschap te Amsterdam. Voor 1981 is dan een combinatie Stripschap/Schrift voor u de meest voor de hand liggende abonnementscombinatie. Tevens de voordeligste!

Gironummers:

Postgiro, Arnhem 1513000.
Gemeentegiro, Amsterdam 5.000.000.
Amrobank, Amsterdam 42.11.38.114.

Alle rekeningen t.n.v. de penningmeester Het Stripschap, Amsterdam.

Bijdragen

Nog steeds wordt het Stripschap in haar taak, het bevorderen van de belangstelling voor het beeldverhaal, gehinderd door een gebrek aan financiële middelen.
Mocht ook u haar willen steunen in haar strijd om het bestaan, stort dan *nu* uw bijdrage op giro 1513000.
We need you!

Ollie

Nieuw!! Nieuw!! Bij Drukwerk en dus bij Het Stripschap de nieuwste van Evert Geradts 'Vrouwen en Kinderen Eerst!', waarin opgenomen de avonturen van het olifantje Ollie.
Ollie, de onschuld zelve, is trompettist in Marion McKay's All Animal Orchestra, en hulpeloos verliefd op de beeldschone orkestleidster Marion McKay.
Het geheel wordt in- en uitgeleid door de Knotse Kerel uit Katwijk, en komt u slechts op één TIENTJE te staan; als lid de gebruikelijke korting. Giro 3291121 t.n.v. Ledenservice Het Stripschap.

Donaties:

Zowel van Panda Stripantiquariaat als van Panda Uitgeverij mochten wij een bijdrage groot *f* 200,— ontvangen.
Uiteraard zijn deze in dank aanvaard, en hopelijk doet goed voorbeeld goed volgen?

Informatie:

Kent u nog mensen, waarvan u denkt dat zij in het lidmaatschap van Het Stripschap geïnteresseerd zijn, of waarvan u vermoedt, dat zij nog nooit van het bestaan van deze vereniging vernomen hebben, geef ons dan hun adres door via ons antwoordnummer 1019, 1000 PB AMSTERDAM (geen postzegel dus).

Nieuw bij PANDA

Bij uitgeverij Panda zijn van erelid Marten Toonder in paperback à *f* 9,90 navolgende verhalen verschenen;
Panda en de wijze meester.
Panda en de meester superman.
Panda en de plastic plastiek.
Bestellingen op giro 3291121 t.n.v. Ledenservice Het Stripschap, Amsterdam.

Tom Poes

Onderstaand een overzicht van de nog leverbare setjes.
Per set van twee boekjes.

Prijs leden	*f* 7,50
CJP-houders	*f* 7,90
Abonnees	*f* 8,90

Het gironummer is u welbekend, 3291121 t.n.v. Het Stripschap, Ledenservice, Amsterdam.

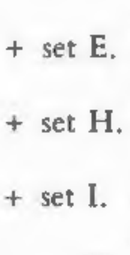

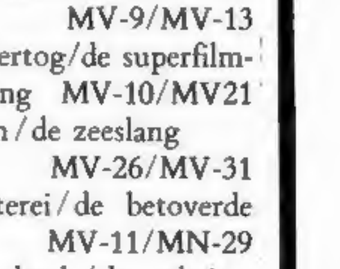

De Avonturen van Tom Poes en Heer Ollie B. Bommel

\+ = bijna uitverkocht

- set A. de drakenburcht / de bergmensen MV-5/MV-16
- set B. het verdwijneiland / het geheim van het noorderlicht MV-6/MV-17
- set C. de reuzenvogel / de meesterschilder MV-7/MV-22
- \+ set D. het eiland van grim, gram en grom / de laatste markies van carabas MV-9/MV-13
- \+ set E. de zieke hertog/de superfilmonderneming MV-10/MV21
- \+ set H. de talisman / de zeeslang MV-26/MV-31
- \+ set I. het monsterei / de betoverde spiegel MV-11/MN-29
- set K. kaspar de draak / de geheimzinnige sleutel MV-12/MV-29
- \+ set L. de nieuwe ijstijd / de grootgroeiers MV-27/MV-30
- \+ set M. tom poes ontmoet een oude bekende / de pierrace MV-20/MV-33
- \+ set N. de chinese waaier / de wonderdokter MV-23/MV-24
- \+ set O. de watergeest / kwetal de breinbaas MV-25/MV-38
- \+ set Q. mom bakkesz / heer bommel stuit de vooruitgang MV-34/MV-46
- set R. het vibreerputje / (de geheimzinnige gaper MV-34/MV-46
- set S. solfertje / het wroegwezen MV-35/MV-48
- set T. horror de ademloze / de kneep van knipmenis MV-36/MV-45
- set U. het lijmteem / de partenspeler MV-39/MV-47
- set V. het wegwerk / eh... dinges MV-41/MV-42
- set W. de volvetters / de schoonschijners MV-40/MV-49
- set X. de betoverde prinses / de gebroeders weeromstuit MV-37/MV-50

Bij Uitgeverij Vonk is een voor de Kuifje-liefhebber onontbeerlijk standaardwerk verschenen over de wereldberoemde reporter.

Het boek kost slechts *f* 10,—. Op deze prijs genieten de leden 10% korting; door de gestegen p.t.t. kosten is het noodzakelijk in dit geval *f* 1,— verzendkosten te vragen.

Indien u het boek wilt bezitten, maakt u als lid *f* 10,— en als niet-lid *f* 11,— over op postgiro 3291121 t.n.v. Het Stripschap Ledenservice Postbus 11335, 1001 GH Amsterdam

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

MEIROOS STRIP- EN LECTUUR-SHOP/SHOPPINGCENTER
Oudegracht 136, hoek Vinkenburgstraat
Utrecht, telefoon 030-334357

STRIP ANTIQUARIAAT PANDA

Frederikstraat 955
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur; donderdag/koopavond tot 9 uur geopend.

DE ZAAK ZONNEBLOEM
Haarlemmerstraat 27, Amsterdam,
telefoon 020-247294
- de hoogste prijs voor uw 2e hands-strips!

de Jacobijn

JACOBIJNESTRAAT 10
HAARLEM
TEL. 023-320782

Antiquariaat

Liendertseweg 66A
Amersfoort
tel. 033 - 25975

"Bommel"

STRIPS - BOEKEN
MUNTEN - POSTZEGELS

STRIPSPECIAALZAAK

FANTASTIC VISIONS

Slaak 18, Rotterdam, telefoon 010-331710

DE LEKTUURHAL
Nauwe Burgstraat 3, Sneek,
telefoon 05150-15510

030-311461 's maandags gesloten

LAMBIEK
Kerkstraat 104, Amsterdam,
telefoon 020-267543

OLD COMIC HOUSE KRALINGEN

Frits Ruysstraat 28a
3061 ME Rotterdam
tel. 010-523171

Stripantikwariaat

calvo

Sandelingplein 2
Rotterdam-Zuid

geopend zaterdag 10 tot 5 uur
telefoon 010-840636
bestellingen bezorgen wij aan huis!

De Oude Post
Burg. de Withstraat 10-12
De Bilt, 030-763050
Nieuwe en oude strips.
Ver- en inkoop.

fono-strips-posters

WASDA ANTWERPEN

fono – strips – posters
provinciestraat 152
(achter centraal station)
2000 antwerpen
tel. 031/327007

Nu ook een
STRIPSPECIAALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM.-STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK VLissingen

SPECIAALZAAK IN STRIPBOEKEN

WOUTS STRIP- EN SF SPECIAALZAKEN

van Woustraat 126, Amsterdam en
Oostenburgerstraat 69, Amsterdam,
tel. 020-792116 en 020-224680
Organisatoren van stripbeurzen. Gaarne informeren wij u onze enorme kollektie strips en SF en over bedoelde beurzen.

P.G. Hermans

Broerenstraat 4,
Arnhem. tel. 085 - 431398

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923

Strip antiquariaat "SJORS"

Voorstraat 371, Dordrecht,
telefoon 078-142012
openingstijden: ma t/m vrij 13.00-17.30 uur; zaterdag 10.00-17.00 uur.

DE LEKTUURHAL
Over de Kelders 10, Leeuwarden,
telefoon 05100-30756
Dracht 100, Heerenveen